

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
Регіональний філіал у м.Одесі

ФОНД ФРІДРІХА ЕБЕРТА
Регіональне представництво в Україні, Білорусі та Молдові

УКРАЇНСЬКО - ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Матеріали міжнародної конференції
Одеса, 26 травня 2006 р.*

Одеса
2006

ББК 63.3(4Ук:53Ту)7-67
УДК 327(477:560)»312/313»

Відповідальний редактор: О. Волович

У збірнику представлено доповіді і виступи учасників міжнародної конференції «Українсько-турецькі відносини: сучасний стан та перспективи розвитку», яка була проведена 26 травня 2006 року в Одесі Регіональним філіалом Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) спільно з Регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та за сприяння Генерального Консульства Республіки Туреччини. В роботі конференції взяли участь українські та турецькі вчені, дипломати, політики, державні і громадські діячі. Метою конференції було обговорення стану розвитку українсько-турецьких відносин та напрацювання пропозицій і рекомендацій щодо їх поліпшення і оптимізації.

Збірник розрахований на широке коло читачів, фахівців, науковців, які займаються зовнішньою політикою України, Туреччини та проблемами міжнародних відносин.

За повного або часткового відтворення матеріалів данної публікації посилання на видання обов'язкове.

Зміст публікацій відображає виключно позицію авторів.

Організатори:

Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в Одесі

65107, м. Одеса, вул. Канатна, 83, тел./факс (+380-48) 728-05-09
E-mail: orb@niss.od.ua

Фонд Ф. Еберта, Регіональне представництво в Україні, Білорусі та Молдові
01004, м. Київ, вул. Пушкінська, 34, тел./факс (+380-44) 235 11 49, 235 52 77,
234 62 61. **E-mail: mail@fes.kiev.ua**

За сприяння Генерального Консульства Туреччини в Одесі
65014, м. Одеса, Лідерсовський бульвар, 3, тел. (+380-482) 722-79-11;
факс (+380-48) 722-14-78. **E-mail: tcbkodessa@yahoo.com**

ВСТУПНІ СЛОВА

Ренан Шекероглу,

Генеральний Консул Турецької Республіки в Одесі

Мені хотілося б подякувати Одеському філіалу Національного Інституту стратегічних досліджень та Регіональному Бюро Фонду Фрідріха Еберта за запрошення на цей круглий стіл.

Пані та панове! Турецький уряд приділяє багато уваги розвитку турецько-українських відносин. З 2003 року відносини з Україною є офіційним пріоритетом турецької зовнішньої політики. Приємно відмітити, що у двосторонніх турецько-українських відносинах немає серйозних проблем. Обмін візитами президентів, прем'єр-міністрів, візит міністра закордонних справ України Б.Тарасюка до Туреччини продемонстрували політичну волю керівництва двох держав розвивати та поглиблювати українсько-турецький діалог у політичній сфері. Ці візити безперечно надають стимул подальшому розвитку двосторонніх відносин. Туреччина та Україна мають спільні цілі стосовно інтеграції в євроатлантичні структури. Ми підтримуємо українські зусилля стати членом НАТО. Туреччина та Україна обидві демонструють бажання адаптувати їх законодавство з міжнародними стандартами, опираючись на права людини, верховенство права та демократію. Туреччина, проводячи демократичні реформи на шляху до ЄС, підтримує Україну в її внутрішніх перетвореннях.

В економічній сфері двосторонні відносини також характеризуються позитивною динамікою. У кінці 2005 року об'єм товарообміну між Туреччиною та Україною становив 3,5 млрд. долари США, обидві сторони задекларували бажання збільшити цей показник до 10 млрд. доларів США до 2010 року. Заможні турецькі компанії зацікавлені в інвестуванні в Україну. Туризм — це сектор, який потрібно згадати окремо. Близько 400 тис. українських громадян відвідало Туреччину в минулому році і ми сподіваємося, що ця цифра буде зростати. На жаль, з турецької сторони цей показник становив лише 45 тис. чоловік. Тому для розвитку туризму необхідні спрощення процедури отримання віз та узгодження практик обох країн у цій сфері.

Мені приємно згадати значний прогрес, досягнутий у культурних та освітніх взаємовідносинах обох країн. Ми повинні також більше приділяти уваги співробітництву у сфері мистецтва та спорту. Мені хотілося б також підкреслити, що кримські татари з їх лінгвістичною та культурною спорідненістю з Туреччиною, зміцнюють узи дружби між обома країнами.

Крім того, те, що у перші роки незалежності Турецької Республіки одне із перших консульств було відкрите в Одесі, слугує яскравим прикладом довгої історії наших дружніх відносин.

Я вірю, що цей круглий стіл буде дуже корисним та плідним в аналізі сучасного стану та перспектив українсько-турецьких відносин. Я бажаю успіху всім учасникам та дякую за увагу.

Ambassador Murat Bilhan,
*Director of the Center for Strategic Research under the Ministry of
Foreign Affairs of Turkey*

I would like to greet you all around this table for receiving us, the Turkish delegation, and hospitality shown to us. Now we have come not from a long way, we share the same geography. But we still have a long way to go to recognize each other better. We think that we have covered a long distance which (I agree with the Consul General who had skillfully analyzed our bilateral relations and has given lots of figures and facts) on the positive direction and this, of course, will contribute to our relations in future.

Ever since the end of the Cold War Turkey and Ukraine began to share the same Western values — human rights, democracy, multilateralism and unity in diversity value systems, human rights, women's equality and all kinds of democratic institutions which are going to be established fully and firmly in our two countries.

So, I guess during the discussions we will see in a scientific manner where our differences lie, still if there are any. And these differences should be tried to be discussed in full detail, honestly, frankly, and outspokenly if necessary. And then we should try to find scientific solution and logical solutions to our problems if there are any. I see that, I mean, I would agree that there are no major differences between Turkey and Ukraine.

There is nothing which is not surmountable, everything is surmountable. And whatever we have on the agenda we should discuss firmly and sincerely. So, I am confident that this meeting will also contribute to what we already have and will proceed to go further.

I would like also to express my appreciation to the scholars around this table who have dedicated their scholarly and professional lifetime to Turkish studies. They learn Turkish language, they dedicate themselves, time and effort to learn Turkish and Turkish people. So, we are very thankful to them and we hope that their studies would advance further and they will constitute a kind of a bridge between

our two peoples and represent a true picture of each other in each other's countries.

So, with these remarks I would like to cut short my remarks and I would like to pass the word to his Excellency, the Chairman.

Я хотів би привітати всіх, хто сидить за цим столом, за прийом нашої турецької делегації, а також за вашу гостинність. Ми приїхали не здалека, наші країни мають спільну географію, однак ми повинні ще пройти значний шлях, щоб дізнатися більше про один одного.

Гадаю, що ми вже подолали чималу відстань (я погоджуюсь з паном Генеральним консулом, який майстерно проаналізував наші двосторонні відносини та представив багато цифр та фактів) у вірному напрямі, що, без сумніву, стане внеском до наших відносин у майбутньому.

Після завершення «холодної війни» Туреччина та Україна почали поділяти однакові західні цінності, такі як права людини, демократія, плюралізм, рівноправ'я чоловіків та жінок, всі види інститутів та установ, що їх має бути запроваджено впевнено та повністю в наших країнах.

Вважаю, що під час дискусій ми матимемо нагоду з наукової точки зору побачити, в чому полягають наші розбіжності, звичайно, якщо такі існують. Ї ці розбіжності нам слід намагатися розглянути детально, чесно, щиро та відкрито. Після цього нам слід спробувати знайти наукове та логічне розв'язання цих проблем, якщо такі є. Я погоджусь з тим, що між Туреччиною та Україною не існує великих розбіжностей. Немає нічого, що неможна подолати або вирішити. Все, що ми маємо сьогодні на порядку денному, слід обговорювати впевнено та щиро. Тому я не маю жодних сумнівів, що ця зустріч зробить внесок у те, що ми вже маємо, та дозволить піти далі.

Крім цього, я хотів би висловити вдячність та захоплення вчнем, що зібралися за цим столом, які присвятили своє наукове та професійне життя вивченню Туреччини. Вони вивчають турецьку мову, вони присвячують себе, свій час та зусилля вивченню турецької мови та турецького народу. Ми їм дуже вдячні і сподіваємось, що вони будуть продовжувати свої дослідження та стануть своєрідним мостом між нашими двома народами. Саме вони можуть представити реальну картину один одного у своїх країнах.

На цьому, хотів би завершити свій виступ та передати слово його Високоповажності, пану Головуючому.

Галина Безікович
*начальник Головного Управління
економічного розвитку і європейської інтеграції
Одеської облдержадміністрації*

Уважаемые дамы и господа!

Я рада приветствовать вас от лица облгосадминистрации в Одессе на открытии международной конференции «Украинско-турецкие отношения: современное состояние и перспективы развития».

Мы ценим сотрудничество с Турцией, которое началось в 2002 году, с подписания договора между Одесской облгосадминистрацией и Губернаторством Стамбула о торгово-экономическом, научно-техническом и гуманитарном сотрудничестве. В 2003 году в рамках действия Договора были подписаны Дополнительный протокол о создании постоянно действующей двусторонней Рабочей группы и Программа сотрудничества на 2003-2004 годы. Согласно с протоколом, группы детей социально незащищенных категорий и дети-инвалиды из Одессы отдыхали в Стамбуле, а дети из Стамбула — в Одессе.

Кроме того, в рамках договора о сотрудничестве, налаживаются дружеские отношения между г. Белгород-Днестровский и районом Эмминёну (г.Стамбул), что подтверждается подписанием Протокола о намерениях установить побратимские отношения.

Мы с удовлетворением отмечаем увеличение внешнеторгового оборота области с Турцией по результатам I квартала текущего года на 14,6% до 91,6 млн.дол.США. При этом, общий объем экспорта вырос почти на 30% (51,8 млн.дол.США), импорта — остался на уровне I квартала 2005 года (39,8 млн. дол.США).

По объему экспорта товаров Турция занимает I место среди иностранных партнеров области, на нее приходится 23,2% товарного экспорта области (43,1 млн.дол.США). По импорту товаров — II место, 10,4% (37,7 млн.дол.США).

Экспорт области в Турцию на 95,5% состоит из продукции Одесского припортового завода: 58,8% составляет карбамид (130,6 тысяч тонн на сумму 25,3 млн.дол.США) 36,6% — аммиак (62,3 тысяч тонн на сумму 15,8 млн.дол.США).

В импорте товаров области из Турции преобладают: цитрусовые (почти 21% товарного импорта), текстиль и изделия из текстиля (19,7%), товары, приобретенные в портах (17%), минеральные продукты, механические и электрические машины, полимерные материалы и пластмассы.

Экспорт услуг увеличился на 31,8% (до 8,7 млн.дол.США). 96,7% составляют транспортные услуги.

Импорт услуг уменьшился в 2,8 раза по сравнению с I кварталом 2005 года (до 2,1 млн.дол.США), 90,4% — транспортные услуги.

Турецкие инвесторы по итогам I квартала текущего года вложили инвестиции в 41 предприятие Одесской области на сумму около 7,5 млн.дол.США, что составляет 1,2% объема иностранных инвестиций в область.

76% турецких инвестиций вложено в предприятия перерабатывающей промышленности (5,7 млн.дол.США), 19% — в предприятия оптовой и розничной торговли, торговли транспортными средствами (1,4 млн.дол.США), кроме этого, инвестиции привлечены в транспорт и связь, строительство, услуги.

Некоторые фирмы и физические лица из Турции создавали на территории области предприятия, не вкладывая инвестиций. Таких предприятий достаточно много, но они занимаются только торгово-посреднической деятельностью.

Пользуясь случаем, хочу пригласить вас принять участие в III Международном форуме инвестиций и инноваций, который является одним из ключевых событий в жизни нашего региона.

Главным событием форума станет выставка-презентация инвестиционных и инновационных проектов предприятий региона, на которой будут представлены лучшие предложения по таким приоритетным направлениям развития области, как морехозяйственный комплекс, транспорт и связь, строительство, сельское хозяйство, высокие технологии, туризм и рекреация. Инвестиционный потенциал Одесской области составляет 4,5 млн.дол.США.

Впервые в Украине будет представлен уникальный проект электронной карты земельных участков для реализации инвестиционных проектов, который готовится к изданию Одесской областной государственной администрацией.

Нам очень интересен ваш опыт по развитию туристического бизнеса.

Уверена, что сегодня работа во время конференции будет плодотворной, результативной и надеюсь, сделает свой вклад в наше дальнейшее сотрудничество.

Благодарю за внимание.

СЕСІЯ І. УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИНИ НА ДВОСТОРОННЬОМУ І МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Соломія Зінько

*аспірантка кафедри країнознавства і міжнародного туризму
факультету міжнародних відносин ЛНУ ім. Івана Франка*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Туреччина знаходиться у центрі Північномесопотамського регіону, названого аналітиками найбільш геостратегічно важливим регіоном світу. Країна відіграє помітну роль у семи цілком відмінних регіонах: Західній Європі, Балканах, Східному Середземномор'ї, Близькому Сході, Кавказі та Каспії, Центральній Азії і Чорному морі, або, образно кажучи, «між зірками і півмісяцем». Після розвалу СРСР Туреччина окреслила для себе сферу інтересів, яка поширюється «від Балкан до Західного Китаю» — територій, які випадали із зовнішньої політики Туреччини не тільки з часу початку «холодної війни», а й часу заснування Республіки. Спеціалісти Вашингтонського інституту близькосхідної політики зазначають, що США цінують Туреччину через «геостратегічні мотиви»[2]. Важливість стратегічного положення Туреччини зростає завдяки близькості до джерел енергоносіїв: Каспійського моря та Північного Ірану. Туреччина є вагомим споживачем та транзитною країною енергоносіїв, що дозволяє їй відігравати значну роль у «геополітиці трубопроводів»[6].

Важливою особливістю геополітики Туреччини є те, що, крім національних, вона базується на пантюркських інтересах і лише після цього — на загальному сунітських.

Після приходу до влади Партії справедливості і розвитку в листопаді 2002 р. регіональна політика зазнала відчутних змін. Вона характеризується неухильним зближенням з арабськими країнами та послабленням ізраїльсько-турецьких стосунків. Нормалізовані стосунки з Грецією, Сирією та Ліваном, відновлені переговори по Кіпру, активізовані контакти з Єгиптом.

На протязі значного часу найскладнішими вважалися відносини з найближчим сусідом — Сирією. Однак після приходу до влади си-

рійського прагматичного президента Башара Асада в червні 2000 р. взаємні стосунки покращились. Візит Б. Асада в Туреччину на початку 2004 р. назвали історичним, бо став першим з часів другої світової війни. Сирія привітала турецьку ініціативу виступити посередником на сирійсько-ізраїльських переговорах.

Стосунки з Іраком визначались двома факторами — економічним та етнополітичним. Приєднання Туреччини до антиіракської коаліції не завадило їй з часом відновити нормальні стосунки з С. Хусейном, виходячи з енергетичних інтересів.

Загрозу Туреччині становить зброя масового знищення, яка розгортається поблизу кордонів країни. Територія Туреччини потрапляє в радіус дії балістичних ракет, розміщених на території Ірану та Сирії. Враховуючи швидке накопичення технологічного потенціалу в регіоні, кількість країн, які володіють балістичними ракетами, може збільшитися у майбутньому, що становитиме неприховану загрозу для Туреччини. Ядерні розробки Ірану можуть похитнути хиткий баланс безпеки в регіоні в цілому та на кордонах Туреччини зокрема. Найактуальнішими питаннями безпеки залишаються арабо-ізраїльська конфронтація, конфлікт у Афганістані та можливість військових дій з Іраком.

Закінчення «холодної війни» відкрило для Туреччини нові можливості в контексті відносин з Кавказом та Центральною Азією [3], тривалий час закритих для турецького впливу. Сучасні інтереси Туреччини в регіоні докорінно відрізняються від інтересів у минулому. Це створює нові імплікації у сфері безпеки та коригує відносини із західними союзниками. Іран є потенційним суперником Туреччини за вплив у Центральній Азії та на Кавказі [7], проте до цього часу не виявляв надзвичайної активності в регіоні та не докладав значних зусиль у поширенні радикального шіїзму. Замість «експорту революції» він надавав технічну та фінансову допомогу державам регіону та розвивав культурні зв'язки [21].

Незважаючи на активну зовнішню політику на пострадянському євразійському просторі [4], Туреччині не вдалося досягнути роль лідера. Припущення, що існують монолітні антагоністичні блоки (США-Туреччина-Азербайджан+Грузія проти Росії-Ірану-Вірменії) є спрощеним трактуванням реальності. Турецька прив'язаність до «тюркських республік», з якими країну об'єднує спільність походження, є результатом певних непорозумінь з Європою та арабським Близьким Сходом. Крім того, така зовнішньополітична орієнтація обумовлюється приходом до влади в Туреччині протягом останнього десятиліття ісламістських та ультранациональних партій.

«Турецька модель» (базована на недосконалій, проте ефективній ринковій економіці та обмеженій парламентській демократії) була спроектована на пострадянські країни як оптимальний шлях їхнього розвитку. Західні уряди підтримали застосування даної моделі, бо альтернативними є ісламістська іранська модель або повернення під протекторат Росії.

Турецьке зацікавлення Кавказом та Центральною Азією ускладнило відносини з Росією та надало історичному суперництву нового поштовху. Росія розглядає Туреччину як головного суперника за вплив у регіоні і блокує будь-які спроби останньої встановити там свій геостратегічний опорний пункт [12].

У середині 1990-х рр. Росія сприймала Туреччину як серйозну загрозу власній безпеці. «Біла книга» російських спецслужб характеризувала Туреччину як амбітну регіональну силу, яка підтримує «мусульманські рухи» та розвиває «ідеї пантюркізму». Москва неодноразово звинувачувала Анкару у фінансовій та ідеологічній підтримці чеченців у першій чеченській війні.

Наприкінці 1990-х рр. Росія докорінно змінила свою думку щодо ролі Туреччини у Євразії і почала розглядати її як «цінного партнера». Багато аналітиків наголошують на тому, що головною причиною прискороного розвитку двосторонніх відносин між Туреччиною та Росією є газ. Росія все частіше розглядає Туреччину як транзитну країну для енергоносіїв, а не тільки як експортний ринок. Зростання економічної взаємозалежності між Росією та Туреччиною є одним з найбільших здобутків останньої у зовнішній політиці щодо Євразії.

У квітні 1987 р. Туреччина подала заявку на вступ в ЄС. З 1 січня 1996 р. між Туреччиною та ЄС діє митний союз [11]. Відносини Туреччини з Європою перебувають у стані постійної трансформації. Гельсінське рішення ЄС (грудень, 1999) утвердило Туреччину як кандидата на вступ [5], послабило напругу у взаємовідносинах. Згідно з гельсінськими висновками ЄК розробила програму «Партнерство щодо приєднання Туреччини», оприлюднену 8 листопада 2000 р. та схвалену ЄК 26 лютого 2001 р. Туреччина була запрошена до участі в розробці Конвенції щодо майбутнього Європи. У листопаді 2004 р. прийнято рішення про початок переговорів щодо вступу Туреччини в ЄС.

Перспективи у відносинах з ЄС залежать від швидкості і оптимальності виходу Туреччини з економічної та політичної кризи. У той же час рішення ЄС розробити окрему Політику безпеки та оборони створює нову дилему для Туреччини у питаннях безпеки. Оскільки

Туреччина не є членом ЄС, вона розглядає НАТО як головний інструмент врегулювання питань безпеки та оборони. Це дистанціює її від європейських союзників. Прив'язаність Туреччини до НАТО може неоднозначно вплинути на можливість вступу Туреччини в ЄС.

Відносини Туреччини з США зазнали значних змін. США визнали Туреччину у межах регіону як провідного стратегічного союзника та відповідального виконавця. Зростання турецької зацікавленості у Балканах, Кавказі, Близькому Сході, а також підтримка антитерористичної коаліції підсилила привабливість Туреччини в очах Америки. Проте стратегії США і Туреччини багато в чому різняться, особливо щодо подій в Затоці. Туреччина висловлює застереження щодо політики США в Іраку, яка може призвести до утворення окремої курдської держави у Північному Іраку. Довготривала американська присутність у Іраку створює нові перешкоди у американсько-турецькій співпраці. Анкара не підтримує позицію США щодо необхідності ізоляції Ірану, який є важливим торговельним партнером і постачальником природного газу для Туреччини. Ці відмінності уповільнюють розвиток «стратегічного партнерства» між Туреччиною і США.

Частиною євразійської стратегії Туреччини є розвиток співпраці у регіоні Чорного моря. Це знайшло відображення у пріоритетності співробітництва в рамках ОЧЕС.

Туреччина прагне відігравати дедалі відчутнішу роль в ісламському світі. Внаслідок комплексної дипломатичної активності, в т.ч. завдяки жорстким підходам щодо політики США в Іраку та палестинської політики Ізраїлю, Туреччина зуміла підвищити реноме в арабському світі.

Зовнішня політика Туреччини багато в чому визначається транснаціональними та трансрегіональними питаннями. Одними з найгостріших проблем є поширення зброї масового знищення [8] та розробка балістичних ракет. Близькість Туреччини до потенційних джерел загрози ставить перед її оборонною політикою інші завдання, ніж перед політикою її європейських партнерів [10].

Регіональна політика Туреччини на найближчій десятиліття буде пов'язана з реалізацією американського проекту «ширший Близький Схід», причому забезпечивши статус не держави-об'єкта, а держави-контрибутора процесу реформування регіону. Прикметно, що прем'єр-міністра Туреччини Р. Ердогана було запрошено на саміт «Великої вісімки» у Саванні у статусі «демократичного», а не регіонального партнера, що закріпило концептуальну відмінність Туреччини від решти арабського світу. На саміті Туреччина поряд з Італією та Єменом стала співголовою в «Діалозі демократичної допомоги».

Анкара намагається доповнити ідеї Вашингтона новими елементами згідно з існуючими в регіоні реаліями. Це має на меті заперечити перед ісламським світом виключно американське походження проекту, з іншого — розділити ініціативу щодо відповідальності за розвиток регіону, який входить у зону турецьких стратегічних інтересів [1].

Список використаної літератури

1. Долгов І., Зварич Б. «Передова країна» у пошуку своєї ідентичності. // Політика і час. — 2004 — №7/8. — С. 61.
2. Abramowitz Morton. The Complexities of American Policymaking on Turkey. // Insight Turkey, Vol. 2, No. 4. — 2000. — October–December. Pp. 3–35.
3. Aras Vьlent. The Caspian Region and Middle East Security. // The Mediterranean Quarterly, Vol. 13, No. 1. — 2002. — Winter. — Pp. 86–108.
4. Aydin Mustafa. Turkish Foreign Policy Towards Central Asia and the Caucasus: Continuity and Change. // Private View, No. 9. — 2000. — Autumn. — Pp. 36–44.
5. Barchard David. Building a Partnership: Turkey and the European Union. — Istanbul: Turkish Economic and Social Studies Foundation, 2000.
6. Cohen Ariel. The ‘New Great Game’: Pipeline Politics in Eurasia. // European Studies, Vol. 3, No. 1. 1996. — Spring. — Pp. 2–15.
7. Cornell Svante E. Iran and the Caucasus. // Middle East Policy, Vol. 5, No. 4. — 1998 — January. — Pp. 51–67.
8. Eisenstadt Michael. Preparing for a Nuclear Breakout in the Middle East. // Policywatch, No. 550, parts I and II. — Washington, D.C.: The Washington Institute for Near East Policy. — 2001. — August.
9. Herzig Edmund. Iran and the Former Soviet South. — London: Royal Institute of International Affairs, 1995.
10. Lesser Ian O. & Tellis Ashley J. Southern Exposure: Proliferation Around the Mediterranean. — Santa Monica, CA: RAND, 1996
11. Park William. Turkey’s European Union Candidacy: From Luxembourg to Helsinki — to Ankara? // Mediterranean Politics, Vol. 5, No. 3. — 2000. — Autumn. — Pp. 31–53.
12. Russia and Its Neighbors: Integration or Disintegration. Kugler Richard L. and Frost Ellen L., eds. — The Global Century, Globalization and National Security, Volume II. — Washington, D.C.: National Defense University Press, 2001. — Pp. 859–874.

Ігор Турянський
*перший Посол України в Туреччині,
консультант Управління з питань закордонного
українства МЗС України*

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ І ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Говорячи про історію наших двосторонніх взаємин, я виділив би їх три етапи. Перший етап — це двосторонні відносини між українською Козацькою державою і Оттоманською імперією часів Богдана Хмельницького. Другий етап — це наші двосторонні відносини після більшовицького перевороту 1917 року.

Турецька Республіка визнала незалежність України вже 16 грудня 1991 року, тобто через шістнадцять днів після проведення референдуму в Україні і виборів Президента нашої держави. У лютому 1992 року до України прибула перша офіційна делегація Турецької Республіки на чолі з міністром закордонних справ Хітметом Чітіном. Це була «розвідувальна поїздка», тому що після розпаду Радянського Союзу не всі держави світової спільноти були готові сприймати появу на міжнародній арені аж п'ятнадцяти нових незалежних держав. Під час цього візиту було вирішено питання про відкриття у Києві посольства Турецької Республіки.

Посольство України в Туреччині було відкрито у січні 1993 року, і так склалася доля, що мені довелося бути першим Послом України в Турецькій Республіці. Я хотів би відзначити, що з самого початку моєї роботи в Анкарі з боку турецької влади я відчував відкритість, прихильність і бажання працювати. Це були часи, коли створювалась Парламентська Асамблея Чорноморського економічного співробітництва, створювалось саме Чорноморське економічне співробітництво, і ми починали наші відносини практично з нуля. Завдання полягало в тому, щоб створити договірно-правову базу і започаткувати торговельно-економічні відносини. На сьогодні між двома державами укладено 73 двосторонні угоди.

Станом на 1 січня 2006 року товарообіг склав 2 826 000 000 доларів. Є певні інвестиційні проекти як турецького капіталу в Україні, так і українського капіталу в Туреччині. Станом на 1 січня 2006 року в Україні діяли 356 підприємств з турецькими інвестиціями. Туреччина займає лише 26 місце серед 117 країн-інвесторів в Україні.

Половина турецьких інвестицій припадає на обробну промисловість, харчову, нафтохімічну та металургію. За даними казначейства Туреччини, в країні діє 30 різноманітних представництв та підприємств з українським капіталом в основному у сфері транспорту та торгівлі. Загальна сума українських інвестицій в Туреччині складає понад 2 мільйони доларів — це, на мою думку, надзвичайно мало.

Що стосується політичного діалогу, він набув свого розширення протягом останніх п'яти років. Відбулися візити президента Туреччини в Україну, Президента України до Туреччини, і, що прикметно, Президент України В. Ющенко здійснив свій візит до Туреччини у червні минулого 2005 року, практично через три місяці після того, як він був обраний Президентом. Це говорить про те, яку велику увагу приділяє Україна розвитку двосторонніх відносин з Туреччиною.

Наталія Мхитарян

*к.п.н., головний консультант відділу досліджень
країн Близького Сходу та Азійсько-Тихоокеанського регіону*

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ПРІОРИТЕТНИХ ЗАВДАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Взаємини України і Туреччини своїм корінням сягають в глибину століть і мають свою історію, яка містить як чорні, трагічні, так і світлі сторінки. Але, як відзначає відомий український турколог д.і.н. І.Ф.Черніков, визначальну роль в українсько-турецьких відносинах відігравали мирні, конструктивні, світлі сторони. Автор справедливо відзначає: «Якраз про світлі і слід найбільше пам'ятати. Адже не війни і конфлікти визначали і визначають основний зміст міжнародних відносин» [1].

Турецька Республіка (ТР), яка однією з перших визнала незалежну Україну, є для нашої країни важливим партнером. З самого початку відновлення незалежності Україна розвивала свої відносини з Туреччиною на рівні стратегічного партнерства. Підставою для цих відносин є як історичне підґрунття, так і геостратегічні (що включають політичну, економічну, культурну і т.п. складові) пріоритети наших держав.

На початку ХХ століття, після буремних подій 1917 року на теренах України виникли такі державні структури, як Українська На-

родна Республіка (УНР), з одного боку, і Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР) — з іншого. Кожна з них, включаючи Гетьманат Павла Скоропадського, вживали необхідних заходів для налагодження дружнього співробітництва з Туреччиною.

У той час, як і на нинішньому етапі, Туреччина була однією з перших держав, які визнали Українську Народну Республіку. Дипломатичні відносини між ними були встановлені у 1918 році. У Києві діяло дипломатичне представництво Туреччини, а у Стамбулі — УНР. Великий внесок у розбудову відносин двох країн зробив Олександр Лотоцький, Надзвичайний і Повноважний Посол УНР в Туреччині, який постійно наголошував на важливості і необхідності налагодження українсько-турецьких стосунків, вжив ряд заходів для досягнення цієї мети. Багато з тих питань, які вирішувались у 20-ті роки ХХ ст., актуальні й посьогодні у тому чи іншому вимірі. Це, наприклад, такі, як: справедливе вирішення питання приналежності кораблів Чорноморського флоту; визнання Константинопольським вселенським патріархатом автокефалії Української православної церкви, а також визначення пріоритетів та налагодження взаємовигідних відносин з Туреччиною.

У 1919 р. були зроблені і перші кроки до об'єднання держав басейну Чорного моря. Тоді представники України, Білорусі, Дону та Кубані підписали загальний, а також політико-економічний меморандум. Дипломати ж УНР активно розробляли концепцію окремого Чорноморського Союзу, до якого запрошувались також Азербайджан, Вірменія, Грузія, Кубань, Румунія та Туреччина. Альянс мислився як союз рівноправних держав з метою зміцнення суверенітету кожної з країн та їх плідного співробітництва в усіх галузях. У 1921 р. міністр закордонних справ уряду УНР в екзилі А. Ніковський наголошував: «Справу Причорноморського союзу... треба вияснити турецькому урядові та майбутнім учасникам її як справу незалежності і звільнення з-під усяких протекторатів держав при Чорному морі. Україна для Туреччини, Грузії, Румунії, Вірменії гратиме тут головну роль без жодних з її боку заборончих тенденцій». Таким чином, ідея Чорноморського співробітництва з самого початку мислилась українськими політиками як така, що базується на рівноправному взаємовигідному багатосторонньому співробітництві з урахуванням інтересів усіх держав з метою зміцнення безпеки, миру і добробуту кожного учасника альянсу. Зазначене вище було кроком на шляху до створення необхідних передумов для виникнення організації Чорноморського економічного співробітництва з ідеєю створення якої наприкінці ХХ ст., ще до розпаду Радянського Союзу, виступила вже Туреччина.

Не менш зацікавленою у встановленні добросусідських стосунків з Туреччиною була і УСРР, яка на той час мала право самостійних зносин з іноземними державами, виступала на міжнародній арені як суверенна країна. У 1921 р. УСРР і Туреччина встановили дипломатичні відносини, а 2 січня 1922 р. між ними був підписаний Договір про дружбу і братерство, який визначав напрямки співробітництва країн і діяв до підписання 4 травня 1992 р. сучасного Договору про дружбу і співробітництво між нашими країнами.

За час існування незалежної Української держави всі турецькі уряди, які б політичні сили їх не формували, займали позицію співробітництва і особливого партнерства по відношенню до України. Туреччина є беззаперечним і надійним прибічником курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Наші країни активно співпрацюють у рамках таких міжнародних організацій, як ООН, ОБСЄ, Рада Європи, ОЧЕС, ПАЧЕС, Міжнародної морської організації і т.п. і з багатьох питань виступають спільно у відстоюванні обопільних інтересів. ТР проявляє послідовну позицію у питанні збереження територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів України.

Туреччина займає 4 місце серед всіх торговельних партнерів України, поступаючись тільки Росії, Німеччині та США, і саме з цією країною ми маємо найбільше серед усіх наших іноземних партнерів позитивне сальдо у двосторонній торгівлі. При цьому Україна займає 16 місце серед основних торговельних партнерів ТР, а серед країн Центрально-Східної Європи її випереджає тільки Росія. Крім офіційно зареєстрованих обсягів торгівлі між нашими країнам продовжує існувати «човникова» торгівля. За даними турецької сторони її обсяг може становити кілька сотень мільйонів доларів.

Важливе місце в українсько-турецьких стосунках займає проблема адаптації та облаштування кримських татар, що повернулися на батьківщину після депортації. Як зазначає міністр закордонних справ ТР Абдулла Гюль, «Туреччина сприймає кримських татар як вірних громадян України та спільноту, що забезпечить свій внесок у дружбу між двома країнами» [2]. Туреччина схвально ставиться до зусиль, яких докладає Україна, попри свої обмежені можливості, до інтеграції кримських татар та інших народів, що повертаються із заслання. В той же час, і Туреччина в міру своїх можливостей допомагає кримським татарам у цьому непростому процесові. Сума допомоги, надана Турецькою Республікою, на сьогодні становить близько 4 мільйонів доларів. Туреччина з метою посилення стабільності України та регіону нині стала країною-донором, що допомагає

Криму. За участі Туреччини та UNDP вже реалізовано два водних проекти на півострові і розглядається ще ряд інших, які забезпечать татарські населені пункти здоровою питною водою. У Сімферополі розташований офіс ТІКА (Турецького міжнародного агентства співробітництва), обов'язок якого сприяти розробці і впровадженню економічних, освітніх, житлових і інших проектів у Криму, так само, як і в Україні в цілому. Зараз на півострові діють три державні програми ТР, одна з яких спрямована на будівництво (придбання) житла для кримських татар у Криму, а дві інші на створення інфраструктури в місцях їх компактного проживання. Крім того, в рамках програми навчання представників тюркських народів у Туреччині більш як 400 студентів — кримських татар навчається у вузах цієї країни на різних факультетах. Туреччина зазначає, що побоювання деяких кіл з приводу того, що кримчани, які повертаються з турецьких вузів, можуть привезти на півострів ідеї ісламського фундаменталізму, не мають під собою підстав. ТР не є країною, яка сповідує ці ідеї і не зацікавлена у дестабілізації ситуації у Криму [3]. Думається, що не тільки сьогодні, а й в майбутньому, бажання зміцнити партнерські відносини з Україною, страх перед посиленням позицій Росії і в Криму, і на Чорному морі та зміни статусу Криму на користь РФ, буде підштовхувати Туреччину до стабілізації ситуації на півострові. Україні потрібно скористатися підтримкою і допомогою Туреччини у цьому питанні, більш ефективно залучати турецькі інвестиції для розвитку економіки Криму.

Співпраця України і Туреччини на регіональному рівні має також значні перспективи і відповідає їх національним інтересам. Це дає можливість кожній із країн бути активним регіональним гравцем для створення в басейні Чорного і Каспійського морів режиму довіри і взаєморозуміння між всіма країнами. Сьогодні Туреччина, як і Україна, переживає процес повномасштабного переосмислення своєї зовнішньої політики. Нові геополітичні реалії спонукають її до вироблення максимально ефективної стратегії у відносинах із сусідами, як в регіональному, так і в глобальному масштабі. У Чорноморсько-Каспійському регіоні (ЧКР) вона виступає як важливий регіональний гравець, а також впливовий фактор у стосунках Північ-Південь, тобто Азія-Європа. Україні важливо скористатися досвідом і допомогою Туреччини у просуванні своїх інтересів у цьому регіоні, тим більше, що, як зазначає міністр закордонних справ Б.Тарасюк, «зараз об'єктивно виникли умови для того, щоб реалізувати ідею регіонального лідерства України» [4]. Прикладом реалізації цієї ідеї може слугувати Організація Чорноморського економічного співробіт-

ництва (ОЧЕС), в рамках якої Україна проявила себе як потенційний лідер у Чорноморському регіоні. Туреччина була ініціатором створення цієї організації, а Україна — перетворення її в повноцінну міжнародну організацію. Україною були запропоновані заходи по зміцненню безпеки в регіоні: ініціатива поступової демілітаризації басейну Чорного моря «До економічного співробітництва — через міри довіри» і програма трансчорноморського співробітництва, яка включає в себе боротьбу з організованою злочинністю, іншими новими викликами і загрозами. Ініціатива створення ГУАМ, в якому наша держава залишається одним із ключових гравців, також засвідчує можливості перетворення України на регіонального лідера при умові більш дієвого функціонування цієї організації. Туреччина ж може стати прихованим несучим елементом ГУАМ. Її стратегічні інтереси у даному випадку полягають у тому, щоб зміцнити орієнтацію цієї організації на Захід і одночасно налагодити тісне співробітництво з країнами-учасницями.

На новому етапі розвитку України важливого значення набуває розробка стратегії подальшого розвитку українсько-турецьких стосунків. Це обумовлене такими чинниками:

— особливості розвитку сучасних геополітичних і геоекономічних процесів у Чорноморсько-Каспійському регіоні створюють сприятливі можливості перетворення України (як вже зазначалося вище) на одного з найбільш впливових регіональних лідерів, який спільно з Євросоюзом, США, НАТО активно впливає на формування нової системи регіональної і європейської безпеки, знаходження шляхів вирішення деяких «заморожених» конфліктів, передусім Придністровського, створення ефективної і надійної системи європейської та світової енергетичної системи. У цьому зв'язку першочергового значення набуває активна співпраця України з Туреччиною, яка відіграє сьогодні виключно важливу роль на південно-східному фланзі НАТО і Європейського Союзу;

— посиленням ролі турецького чинника як впливової сили формування нової системи безпеки у Чорноморському регіоні, нового балансу сил тут. В цьому контексті Україна у вирішенні комплексу питань щодо подальшого перебування на її території Чорноморського флоту (ЧФ) Російської Федерації та зміцнення її військово-політичного та безпекового співробітництва з НАТО у Чорноморському басейні має ефективно використовувати координацію дій та співпрацю з Туреччиною у зазначеному питанні;

— зростанням значення ролі Туреччини у реалізації Ініціативи Ширшого Близького Сходу та Північної Африки, забезпеченні ста-

білізації ситуації в Іраку, формуванні дієздатної системи влади в цій країні та відновленні її економіки;

— досвідом Туреччини у подоланні економічних криз і формуванні сталої економічної системи країни, перетворенням її на привабливого економічного партнера як для Заходу, так і для Сходу, зростанням ролі Туреччини як однієї з ключових ланок формування нових шляхів транспортування енергоносіїв із Чорноморсько-Каспійського та Близькосхідного регіонів до Європейського континенту;

— зростанням значення турецької моделі розвитку ісламського суспільства у контексті його прагнень до інтеграції в Європейське співтовариство і трансформації Ширшого Близького Сходу.

З урахуванням вищезазначених чинників можна визначити пріоритетні завдання зовнішньополітичного курсу України стосовно стратегії розвитку українсько-турецьких стосунків.

По-перше, для набуття Україною статусу регіонального лідера їй необхідно ставати провідною силою у впровадженні у ЧКР політики безпеки, економічної стабільності, розвитку процесів інтеграції на всіх рівнях. З цією метою наші країни повинні продовжувати співпрацювати у розробці і впровадженні в життя вже заявлених ініціатив і проектів, таких, наприклад, як ОЧЕС, ПАЧЕС, транчорноморське співробітництво, БЛЕКСІФОР, ГУАМ і т.ін., а також розробляти і впроваджувати спільно з ТР нові форми співробітництва у сфері економіки, політики, безпеки, вирішення існуючих конфліктів мирним шляхом, створення ефективної і надійної енергетичної системи.

По-друге, Україна і Туреччина, як транзитні держави, по території яких проходять транспортні комунікації глобального і регіонального рівнів, повинні співпрацювати у забезпеченні безперебійного функціонування цих коридорів, створенні транспортного коридору від Балтики до Чорного і Каспійського морів, Євразійської магістралі та Чорноморської кільцевої автостради, співдіяти розвантаженню турецьких проток Босфор і Дарданелли, що сприятиме розширенню співробітництва між країнами і організаціями Європи і Азії.

По-третє, Україна, як і Туреччина зацікавлена у вступі до ЄС. Координація зусиль двох країн у цьому напрямі повинна стати об'єднуючим фактором на шляху до цієї організації. Потрібно вивчити досвід ТР для того, щоб уникнути помилок, які були допущені цією країною і виробити політику вступу до ЄС з урахуванням вимог, що висуваються до кандидатів на вступ, проводити консультації з відповідними установами Турецької Республіки, такими, як Генеральний секретаріат у справах ЄС, що функціонує при уряді

Туреччини, розвивати дієву співпрацю між Комітетом Верховної Ради України з європейської інтеграції та Комісією з питань співробітництва з Європейським Союзом Туреччини.

По-четверте, у сфері торгівельно-економічних відносин важливим напрямом може стати перехід від традиційних форм торгівлі до цільової програми виробничої та інвестиційної кооперації в пріоритетних галузях і сферах економіки двох країн. Перспективною залишається сфера військово-технічного співробітництва, де Україна може виступати для Туреччини в якості вигідного альтернативного партнера (особливо в ракетно-космічній галузі, в галузях бронетехніки і кораблебудування, в сфері сучасних воєнних технологій і т.ін.). Широкомасштабне двостороннє співробітництво, реалізація спільних проектів є цілком реальними в таких галузях, як енергетика, будівництво нафто- і газопроводів, хімічна, вугільна, лісова, деревообробна і текстильна промисловості, металургія, будівництво, аерокосмічна сфера, судно- і авіабудівництво, сільське господарство, транспорт, сфера високих наукомістких технологій, вивчення натуральних ресурсів Чорного моря, туризм, вихід на ринки третіх країн.

Так, щодо виходу на ринки третіх країн, то у справі відбудови Іраку Україна і Туреччина можуть співпрацювати у таких галузях, як:

- будівництво і підрядні роботи (співпраця з українськими підприємствами могла б сприяти здешевленню майбутніх проектів і таким чином отриманню переваг під час проведення тендерів);
- реконструкція старих цементних заводів;
- довгострокова оренда підприємств для спільної експлуатації (нафтова хімія, добрива і т.п.)
- партнерство для спільної участі як генеральні підрядники або субпідрядники у тендерах міжнародного характеру;
- дослідження компенсаційних кредитних можливостей від Ексімбанку та інших міжнародних кредитних організацій з метою використання їх для експорту в Ірак або для ділової ініціативи;
- створення спільної бази даних або обмін інформацією щодо відбудови Іраку та тендерів і компаній;
- співробітництво у відновленні електростанцій, нафто- та газопроводів;
- поставки з України товарів першої необхідності, труб для газо- та нафтопроводів, арматури та металоконструкцій, цементу, лісу, скла тощо;
- використання української транспортної авіації;
- поставки цистерн для транспортування сирої нафти українського виробництва. Це викликано тим, що відновити роботу

нафтопроводу Керкюк-Юмурталик, яким до війни постачалася нафта з Північного Іраку до Туреччини, поки що не вдається. Крім того, не виключається можливість передачі українського залізничного рухомого складу в оренду або у лізинг турецьким компаніям [5].

По-п'яте, для України важливо скористатися підтримкою Туреччини задля участі у врегулюванні близькосхідних конфліктів, співпрацювати у розв'язанні «заморожених» конфліктів на пост-радянському просторі, у просуванні своїх економічних проектів в країнах Кавказу, Центральної Азії і Балкан.

Для реалізації цих завдань вирішальне значення має Спільний план дій з розширеного співробітництва між Україною і ТР [6], підписаний під час першого офіційного візиту до України Прем'єр-міністра Турецької Республіки Реджепа Тайіпа Ердогана у квітні 2004 р. Цей документ передбачає розширення співпраці у багатьох напрямках, зокрема, у питаннях зміцнення миру та безпеки в Чорноморському регіоні, спільної боротьби з тероризмом та організованою злочинністю, економічного співробітництва, а також співпраці в галузях європейської та євроатлантичної інтеграції, у питаннях науки та технологій, гуманітарній галузі та охороні довкілля. Цей Спільний план дій є розвитком трансчорноморського співробітництва, запропонованого Україною у травні 2003 р. під час візиту Міністра закордонних справ України до Туреччини.

З урахуванням вищезазначених чинників, можна казати про те, що стратегія українсько-турецьких стосунків у контексті пріоритетних завдань сучасного зовнішньополітичного курсу України повинна ставати більш активною, наступальною, базуватися, перш за все, на національних інтересах і не залежати від політичної кон'юнктури, особливо українсько-російських стосунків. Українсько-турецькі стосунки базуються на дуже важливих стратегічних геополітичних і гео економічних імперативах, тому вони мають тверду основу і передбачувану перспективу. Активізація цих стосунків дозволить нашій державі вирішувати ряд актуальних для країни завдань, а саме:

- з урахуванням досвіду Туреччини дозволить виробити більш чітку політику вступу до європейських та євроатлантичних структур;

- у сфері геополітики та міжнародних відносин зміцнить позиції України у стратегічно важливому Чорноморсько-Каспійському регіоні, створить сприятливі умови для забезпечення національних інтересів нашої держави на Близькому і Середньому Сході та Північній Африці;

- в економічній сфері тісне українсько-турецьке співробітництво надає реальну можливість диверсифікації енергоносіїв, забезпечить активну роль України у формуванні нової системи транспортних

комунікацій на Євразійському просторі та транзиту енергоносіїв із Близького Сходу та Каспію до Європи; створює сприятливі можливості для надходження в Україну значних інвестицій за вигідними умовами; відкриває ринок збуту для багатьох видів української промисловості, військово-технічної, сільськогосподарської та інших видів продукції, вихід на ринки третіх країн.

Важливість і недостатня розробленість зазначеної проблеми потребують її глибокої аналітичної проробки і осмислення, визначення пріоритетних завдань сучасного зовнішньополітичного курсу України.

Список використаної літератури

1. Черніков І. З глибини століть. Про миротворчу тенденцію у взаєминах України і Туреччини у контексті історії // Політика і час. — 1994. — №7. — С.72-78.

2. Кравченко В., Силіна Т. Абдуллах Гюль: «Туреччина підтримує приєднання України до Плану дій щодо членства» // Дзеркало тижня. — 2004. — 31 липня-6 серпня. — С.2.

3. Там само.

4. Зам'ятін В. Борис Тарасюк: «Україна не може бути експортером революції» // День. — 2005. — 1 квітня. — С.4.

5. Кравченко В., Силіна Т. Абдуллах Гюль: «Туреччина підтримує приєднання України до Плану дій щодо членства» // Дзеркало тижня. — 2004. — 31 липня-6 серпня. — С.2.

6. Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки з розширеного співробітництва // Офіційний вісник України. — №17. — 14.05.2004 р. — С.510. — Стаття 1271.

Maryna Vorotnyuk

*Research fellow of Odessa Branch of the National Institute for
Strategic Studies*

ROLE OF UKRAINE IN TURKEY'S FOREIGN POLICY. TURKEY'S ATTITUDE TOWARDS THE COMMUNITY OF DEMOCRATIC CHOICE.

Above all, one important reservation should be made with regard to the title of this presentation. I would add «a view from Ukraine» in order not to cause the perplexity of our Turkish guests who may have other opinions as for the assessment of Ukraine's place in foreign policy of their country.

Our attention to Turkey is comprehensible taking into account that it is, firstly, our neighbor and because, in general, it is a secular Muslim state that could unite Western and Eastern civilizations, become a bridge between West and East and is characterized by sustainable political and economic development.

It is very agreeable that at the highest state level there is a strong political will to develop relations between our countries and maintain them at the present positive and friendly level. It should be noted that the perspectives of Turkish-Ukrainian cooperation are perceived very optimistically by the leadership of our countries. It is indicative that by the decision of Prime-minister of Turkey in 2003 Ukraine was chosen as one of the countries with which Turkey will develop relationship to the exemplary level in short- and medium-term perspective.

What is common for Ukraine and Turkey is that they are situated on the intersection of different cultures and geopolitical spaces. As it is seen from Ukraine, Turkey believes that our two countries have the potential to become two bridges of cooperation between Baltic, Black and Mediterranean Seas. They usually stress in Ankara that owing to the common traits and aspirations and also to geographical proximity and history our countries should unite their efforts in order to form a stable and secure environment from Europe to Central Asia.

European foreign policy directedness is an important common ground between our countries. Turkish part always emphasizes that it supports more active Ukrainian engagement into process of Euro-Atlantic integration and its relations with international organizations.

Turkey views its relationship with Ukraine from a point of view of a much broader security structure that is connected with the preservation of balance of power in the Black Sea region. As Ukraine holds a central position in this system its security is important for Turkey just as for Ukrainian people itself. There are ideas that Ukraine is an important partner for Turkey as it is an influential power of the Black Sea region whose existence prevents Russia's wider outlet to the Black Sea. In Turkey's opinion, democratic, stable, West-oriented Ukraine would be a reliable Turkey's ally against the expansionist aspirations of Russia and for the ensuring of security in the Black Sea region and Caucasus.

There is a positive sign that our countries demonstrate the ability not to escalate certain problems. The most conflictogenic question in bilateral relations has been the problem of the Crimean Tatars. In this respect both sides show willingness to cooperate on that issue. Turkish leadership always stresses that it considers Crimean Tatars as a people

who due to its historical and civilizational status has a vocation to be a bridge between Ukraine and Turkey. It always stresses that it never pursued a policy aimed at the use of Crimean Tatars as a leverage of pressure because respect to the territorial integrity is one of the basic principles of contemporary Turkey's foreign policy.

In this connection I would like to refer to our honorable guest Ambassador Murat Bilhan who once in the interview said that the conduct of those people who like to expose to the limelight differences and contradictions and try to create unsound competition and conflicts artificially, is inappropriate. It is better to assess certain problems in bilateral relations as temporary and insignificant nuances that can not counterweight the strategic interests of both countries to cooperate.

Notwithstanding some problems of bilateral relations we should state that Ukrainian-Turkish relations are characterized by positive dynamic of development. It is obvious that cooperation is not the absolute absence of conflict but the lessening of its destructive forms and coping with some contradictions which are certain to occur between states. From such a standpoint we should state the cooperative spirit of our relationship.

I would also like to touch on the question which is on the agenda for Ukraine nowadays, the Community of Democratic Choice (CDC). This regional initiative was created in December 2005 and its participants are Georgia, Estonia, Latvia, Lithuania, Macedonia, Moldova, Romania, Slovenia and Ukraine. The CDC is a governmental and non-governmental forum for member-states for the discussion of a wide range of questions ranging from support to new emergent democratic societies to the fight with separatism, hostilities, violence and extremism. This community is aimed at the abolition of all dividing lines, spirit of confrontation and violation of human rights.

In general, there are a lot of comments worldwide that this organization (conference, to put it more precisely) was created as a pro-Western and anti-Russian project. The predictions are made that the existence of this community will result in a further fatal decline of the Commonwealth of Independent States (CIS).

Judging by responses in Turkish press, my perception is that Turkish analysts as well as leadership hold the same opinion. They regard it as an attack on the CIS and Russia, in particular, as the attempt to integrate post-soviet countries to the western structures by civil revolutions. In reality, the member states have emphasized many times that this initiative is not directed against any third party.

It is likely that the main leitmotiv of this organization is viewed by Turkish analysts as a wish of countries of the region to get out of

the Russian sphere of influence, if not to oppose it, then at least to balance and counterweight it. The CDC is regarded as an attempt to destroy Russian influence in the region, to circle it with states which are friendly to the West. So to say, Ankara regards it as a collective attempt of US and countries of the region to change the balance of power radically in their favor.

Very likely, in this situation Ankara perceives the current situation through the prism of the traditional balance of power. It may well be that in pursuance of the pragmatic thinking not to let the balance of power shift it decided to hold this neutral stance towards the Community.

At the moment Turkey doesn't show any initiative as for its hypothetical accession to the Community. At the CDC summit held in May 2006 in Vilnius Turkey was represented by the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary to Lithuania whereas 25 countries sent their representatives of the highest rank (presidents, 1 prime-minister, foreign ministers), NATO and EU influential officials were present.

This inaction is often criticized by some Turkish analysts, e.g. as in the case when Turkey has refused to become the observer in GUAM — a grouping of 4 states — Georgia, Ukraine, Uzbekistan and Moldova. They usually stress that for the strengthening of the country's positions in the region it is vital to hold a more active stance.

We may find different explanations for such a cool attitude. It is possible that Turkey shares Russia's skepticism as for the possibility of the efficient functioning of any organization in the post-soviet space without a main actor here — Russia (because the example of GUAM doesn't lend much optimism).

Against the background of a substantial improvement of Turkish-Russian relations Ankara may intentionally distance itself from «anti-Russian» organization. Quite possible, the reflections of strategic character about the inexpediency of worsening the relations with a neighbor which were restored to the stable normal level outweighed. Common energetic projects with Russia have a vital significance for Turkey.

We can't but notice that the creation of the CDC was approved by the US. Ideologically and geopolitically it fits into the US strategy of the democratization spread in the world-scale and containment of Russian Federation. It is well known that Turkey conceives the strengthening of American presence in the region disapprovingly as one of the threats for Turkish domination here.

Perhaps this wary attitude of Turkey toward the CDC may be explained by these factors. Explicitly the presence of such an important regional player as Turkey in the CDC could noticeably expand the opportunities of the Community, give it a more profound international weight.

On the whole, we could state a great attention that is attached to Ukraine and its place in foreign policy priorities by Turkish leadership and experts. Undoubtedly the international-political atmosphere of such strategically crucial region Turkey and Ukraine are situated in, depends on their ability to carry on a constructive dialogue. Further intensified development of Ukraine-Turkey relations not being dependent on international conjuncture would become a valuable asset to the regional security.

Илья Хаджинов

к.э.н., заместитель директора

*Регионального филиала Национального института
стратегических исследований в г.Донецке,
доцент кафедры международной экономики
Донецкого национального университета*

СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ И ТУРЦИИ В РАМКАХ ОЧЭС

Формирование региона причерноморского экономического сотрудничества обуславливается современными тенденциями мировых хозяйственных связей. Известно, что потенциал сотрудничества в Организации Черноморского экономического сотрудничества (ОЧЭС) огромный. Население стран, которые входят в нее, составляет свыше 330 миллионов человек. Регион богат ресурсами, имеет мощную производственную базу, квалифицированную рабочую силу. Важно, что, кроме стран-членов ОЧЭС (Азербайджан, Албания, Болгария, Греция, Грузия, Молдова, Сербия и Черногория, Россия, Румыния, Турция и Украина), статус наблюдателей в ОЧЭС считают нужным иметь Франция, Германия, Австрия, Египет, Израиль, Италия, Польша, Словакия, Тунис, международные организации — Конференция энергетической хартии, Черноморский клуб. ОЧЭС сотрудничает с Евросоюзом, организациями Балтийского региона.

Тем не менее, сегодня имеет место определенная неудовлетворенность участников организации нынешним состоянием сотру-

ничества, которое обуславливает необходимость интенсификации деловых контактов. Исследования указывают, что причины обозначенной неудовлетворенности кроются, прежде всего, в неадекватной современной ситуации в коммуникативном и информационном обеспечении экономической деятельности, некоторой культурной отчужденности. Кроме того, психология и атмосфера бизнеса в постсоветских странах не та, которую хотели бы ощущать партнеры из других стран, которые, правда, в будущее сотрудничества смотрят с явным оптимизмом. Скажем, в Польши успешно развилась сфера малого и среднего бизнеса, чего не произошло ни в Украине, ни в России. Медленнее, чем хотелось бы, развивается рыночная инфраструктура в Молдове, Грузии, Армении, Азербайджане, Болгарии, Румынии. Здесь не созрела «питательная среда бизнеса», поэтому в более развитых странах смотрят на них с опасением, что в конце концов тоже тормозит динамику развития ОЧЭС.

Для Украины ОЧЭС — это, прежде всего, взаимодействие правительственных и предпринимательских структур, которая должна обеспечить развитие экономического сотрудничества стран-членов в рамках курса на полноценное вхождение к общеевропейскому экономическому пространству. В этом контексте роль организации заключается в содействии процессам интеграции стран региона к европейским структурам и механизмам сотрудничества, о чем довольно часто говорят лидеры стран ОЧЭС.

Предполагается, что возможно именно эти ориентации порождают партнерскую отчужденность внутри ОЧЭС, создают некоторую организационную разрозненность, препятствует углублению политической и экономической коммуникации, в частности, развития деловой кооперации.

Поэтому, является целесообразным обратить внимание стран ОЧЭС на необходимость сбалансированного или гармоничного объединения стратегической цели — приобщения к процессу общеевропейской политико-экономической интеграции — и оживление развития собственно самой ОЧЭС. Тем более, что главный европейский актер — ЕС — довольно скептически относится к «возникновению» близкосрочной возможности создания единого европейского геополитического, геоэкономического и геокультурного пространства. Ситуация, которая сложилась по этому вопросу в отношениях между Турцией и ЕС является предметным свидетельством тому. Поэтому для Украины является важным изучение опыта Турции в этой сфере.

Поскольку, внешнеторговый оборот Украины практически совпадает с ее ВВП, а это означает, что весомая доля украинского бизнеса так или иначе связана с внешнеэкономическими операциями.

Внешнеторговый оборот товаров и услуг в 2005 году составил 79,5 млрд. долл. США (в 2004 — 68,9 млрд. долл. США в 2003 -51,7 млрд. долл. США), в том числе экспорт — 40,4 (в 2004 — 37,9, в 2003 году- 27,3), импорт — 39,0 (в 2004 — 31,0, в 2003 году — 24,4 млрд. долл. США).

Доля внешнеторгового оборота по отношению к ВВП в среднем составляет около 97%, но в 2004 г. в связи с ростом импорта доля составляет 137% (в 2005 г.-154%) (рис. 1).

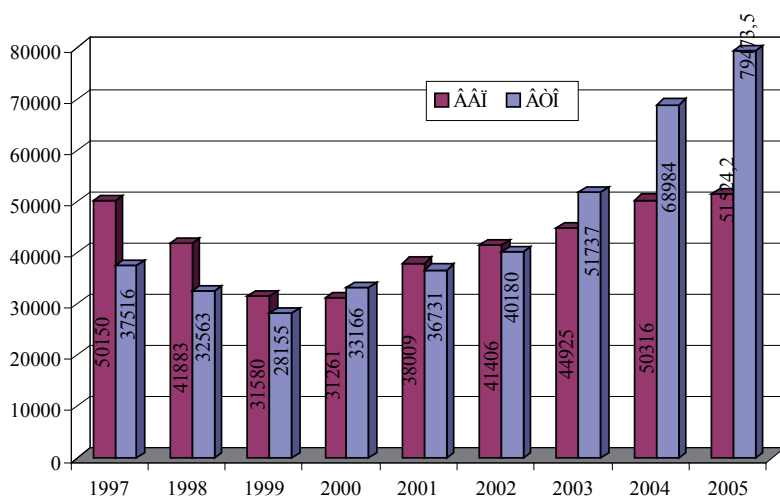

Рис. 1. Соотношение внешнеторгового оборота и ВВП Украины в 1997-2005 гг., млн. долл. США

По сравнению с 2004 г. внешнеторговый оборот в 2005 году увеличился на 14,5%. (2004 г. по отношению к 2003 г. — 33,3%). Объемы экспорта товаров и услуг в 2005 году составляли — 40,4 млрд. долл. США (товары — 34,3 млрд. долл. США), импорт — 39,1 млрд. долл. (товары — 36,1 млрд. долл. США) и увеличились на 6,4% и 25,7% (2004 г. по сравнению с 2003 г. соответственно на 38,8% и 27,0%). Положительное сальдо составило 1,369 млрд. долл. (товары — отрицательное сальдо : минус 1,85 млрд. долл.) (за 2003 г. — 2,919 млрд. долл., за 2004 год — 6,9 млрд.). Коэффициент покрытия импорта экспортом равен 1,035 (в 2003 — 1,12, в 2004 — 1,22).

Главными партнерами Украины в транспортных услугах являются страны СНГ, ЕС, ЦВЕ и Балтии. (см. табл.1, рис. 2)

Таблица 1.

Доля торговли Украины с интеграционными объединениями Европы в 2005 году

Интеграционное объединение	Доля
СНГ	22%
ЕЭП	16%
ЕС-25	30%
ОЧЭС (без России)	7%
ГУАМ	2%

Выгодное геополитическое положение Украины, находящейся на перекрестке торговых путей между Европой и Азией, и наличие в ней мощного транспортного комплекса, способствует ее развитию как транзитного государства.

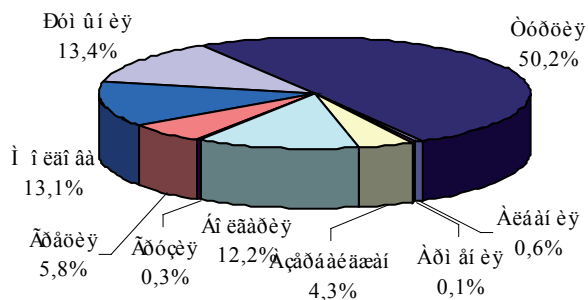

Рис. 2. Экспорт из Украины в страны ОЧЭС в 2002-2004 гг. (без России)

Анализ динамики основных макроэкономических показателей развития Украины показывает усиление промышленной ориентации экспорта национальной экономики. Таким образом, далее рассматривается развитие экспортного потенциала Донецкой области как ведущего региона Украины (рис.3.1 и 3.2)

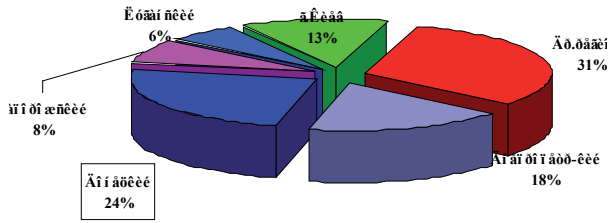

Рис.3.1. Объем экспорта товаров по регионам Украины в 2005 г., %

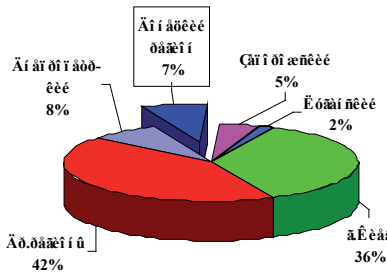

Рис. 3.2. Объем импорта товаров по регионам Украины в 2005г.,%

Как видно из рисунка 4 в экспорте из Донецкой области преобладают сырьевые товары, а в импорты продукты более высокой степени переработки. При более детальном рассмотрении статьи как соль, сера, штукатурные материалы, гипс — выясняется, что по сумме операций они практически одинаковы, но из области вывозится соль, сера, гипс, а импортируются штукатурные смеси на основе последнего.

Ключевая роль развития Черноморского региона должна быть отведена экономическому сектору.

При этом первоочередными задачами являются:

создание единых или взаимозависимых транспортных, коммуникационных и энергетических систем, которые в свою очередь, прибавят динамики сотрудничеству в сфере промышленного развития, торговли, туризма, экологии, ускорит интеграционные процессы в регионе.

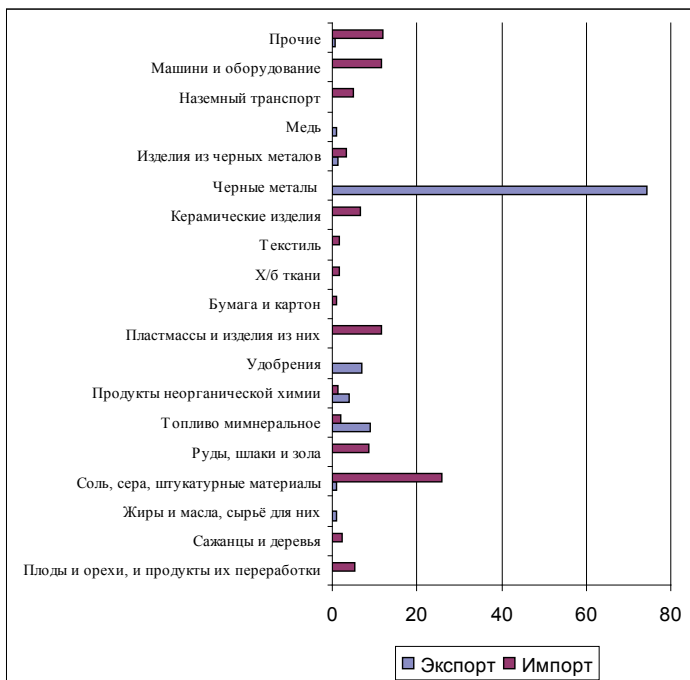

Рис. 4. Товарная структура внешней торговли Донецкой области с Турцией в 2005 году

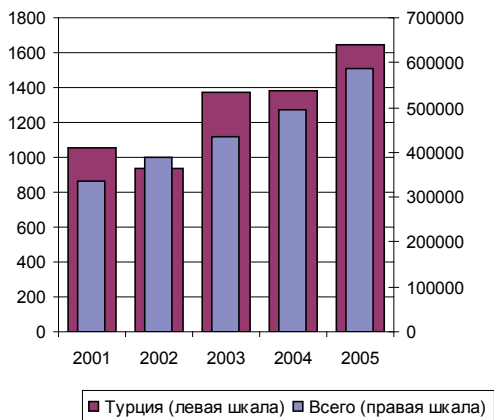

Рис. 5. Объем ПИИ, поступивших в Донецкую область в 2001-2005 годах (тыс. долл. США)

Общее состояние транспортной инфраструктуры государств-членов Черноморского экономического сотрудничества (ЧЭС), к сожалению, в настоящий момент не отвечает высоким требованиям Евросоюза. Ключевым моментом для ЧЭС является качественное улучшение транспортной связи между Западной Европой и Черноморским регионом.

Внешняя торговля наиболее развитая форма международных экономических отношений и внешнеторговая политика остается одним из основных направлений государственного регулирования экономики.

В этой связи важнейшими задачами государственной политики стран ОЧЭС являются:

- всестороннее обеспечение благоприятных условий для выхода стран-членов ЧЭС на мировые рынки,
- поддержка отечественных экспортеров, разработчиков импортозамещающих товаров и создателей конкурентоспособной продукции;
- создание эффективной банковской и кредитной систем, гарантирование прав владельцев валютных средств и их свободного (в рамках закона) использования;
- создание инфраструктуры внешней торговли и новой системы ее информационного обеспечения; проведение гибкой импортной политики;
- приоритетное развитие экспортного потенциала на базе собственного сырья с использованием новейших технологий производства и упаковки, обеспечивающих конкурентоспособность такой продукции на мировых рынках;
- стимулирование развития малых предприятий по производству товаров из местного сырья и содействие их выходу на внешние рынки;
- совершенствование системы государственного регулирования внешней торговли;
- интенсификация усилий и реализация мер, которые обеспечили бы обретение странами — членами ЧЭС, не являющимися членами ВТО, данного статуса;
- реализация режимов свободной торговли со странами СНГ и ЧЭС;
- предложить одним из приоритетных направлений для внешнеэкономической политики Украины роль транзитного государства;

Создание зоны свободной торговли в рамках Организации экономического сотрудничества в Черноморском рынке является, по нашему мнению, вполне реальным.

Список источников:

1. www.ukrstat.gov.ua — Государственный статистический комитет Украины
2. <http://www.bsec-business.org> — сайт Делового совета ОЧЭС
3. Страны-партнеры Донецкой области в 2004 году / Под ред. О. Зеленого.- Донецк: ГУСДО, 2005. -203 с.

Павло Варбанець

*к.політ.н., науковий співробітник
відділу Азії та Африки ІСЕМВ НАНУ*

УКРАЇНА ТА ТУРЕЧЧИНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРО-ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Мало хто в середовищі політичних еліт в Україні та Туреччині ставить під сумнів важливість інтеграції обох країн до ЄС. У Туреччині вступ до ЄС розглядається як логічне завершення тієї політики модернізації, що розпочалась ще за часів Ататюрка. В Україні курс на інтеграцію до ЄС є ключовим питанням діяльності «помаранчевої» команди, що знаходиться при владі.

Тут слід зазначити, що важливість процесу євроінтеграції для обох країн полягає не лише у досягненні політичних та економічних дивідендів від їх включення у європейський простір, але і в тому, що євроінтеграційний процес сприяє розвиткові демократії та модернізації цих країн.

Однак, незважаючи на очевидну бажаність для України та Туреччини вступу до ЄС, на значні успіхи українських і турецьких демократичних перетворень, на успішність євро-інтеграційної політики обох держав, на сьогодні існують певні труднощі на шляху прийняття України та Туреччини до ЄС. Ці труднощі викликані культурними, економічними та політичними особливостями цих країн, а також складною внутрішньополітичною ситуацією в ЄС, що виникла внаслідок розширення Євросоюзу на схід.

В цілому, з позиції України та Туреччини, можна виділити дві великі групи проблем, що стоять на шляху євроінтеграційного процесу. Перша група проблем пов'язана з об'єктивними чинниками, а саме — з необхідністю модернізації економік, політичних систем та законодавства країн — кандидатів на вступ до ЄС. Друга група проблем пов'язана з суб'єктивними причинами, такими як внутрішньополітична ситуація всередині ЄС.

Отже, до першої групи проблем належать: проблеми економічного характеру, що пов'язані з доволі низьким рівнем розвитку економік України та Туреччини у порівнянні з країнами ЄС. Так, за підрахунком експертів, приведення турецького агрокомплексу у відповідність до європейських стандартів коштуватиме для ЄС 11,3 млрд. євро, що більше ніж знадобиться для інтеграції до ЄС сільського господарства десяти країн, які вступили до ЄС у травні 2004 року. Також, сюди слід віднести проблему адаптації законодавства до європейських стандартів. Так, за оцінками фахівців, приведення турецького національного законодавства у відповідність до загальноєвропейського, яке нараховує загалом 88 тисяч сторінок, може знадобитися 10-15 років. Для України цей термін може бути ще більшим. До цієї групи проблем відноситься і проблема готовності суспільної думки до вступу до ЄС, адже, якщо для політичних еліт це питання вже є вирішеним, то згідно з даними соціологічних досліджень, певна частина пересічного населення відноситься до євроінтеграції негативно. Так у Туреччині більше третини населення країни категорично проти вступу до ЄС (з релігійних та культурних причин).

До другої групи проблем слід віднести неготовність європейського законодавства до включення України та Туреччини до ЄС, адже у разі прийняття цих країн, вони отримають одні з найбільших представництв у Європарламенті, а отже — стануть його найвпливовішими членами. Сюди ж відноситься і неготовність європейської суспільної думки до прийняття нових членів. На сьогодні лише 37% населення 25 країн-членів ЄС бачать Туреччину у своїх рядах (щоправда щодо України, то тут європейці більш поблажливі). Водночас незрозумілі і самі перспективи ЄС, адже європейську конституцію так і не було прийнято.

Все це свідчить про те, що питання вступу України та Туреччини до ЄС — це питання довгострокової перспективи, яке не виглядає визначеним, навіть для Туреччини.

СЕСІЯ ІІ. ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ В ЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ І НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН

Владимир Дергачев
профессор, доктор географических наук

ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ

Перспективы развития украинско-турецких отношений зависят от геополитической обстановке в Черноморском регионе. Причерноморские государства обладают разные геополитическими возможностями. Несмотря на распад СССР, Россия сохраняет статус великой державы, основанный на ядерной и энергетической мощи. Турция реально становится региональной державой, Румыния стремится возродиться в качестве региональной державы Юго-Восточной Европы. Украина за годы независимости утратила статус ядерной державы и допустила трехкратное сокращение ВВП и пока не может по макроэкономическим показателям восстановить уровень начала 90-х годов. Однако при американской поддержке украинская власть предпринимает попытки стать лидером в преимущественно виртуальном пространстве ГУАМ — Организации за демократию и экономическое развитие.

Несомненно, для Украины имеет исключительно значение опыт Турции в проведении экономических реформ, попытках европейской интеграции и членство в НАТО. Необходимо отметить, что Турция раньше Западной Европы сформировала меритократию (элиты качества), что способствовало 600-летнему существованию Османской империи. Этот опыт исключительно важен для Украины, где политическая элита отличается низким качеством и представляет угрозу национальной безопасности. Турция обладает не менее важным опытом взаимодействия с европейской цивилизацией. Бездумная вестернизация Порты привела к гибели империи. Следует отметить и актуальность диалога для государств, принадлежащих к разным культурам и конфессиям. Однако экономическое сотрудничество между двумя государствами не получило должного развития. Турецкие инвестиции составляют исключительно малую величину.

Светское турецкое государство, где большинство граждан исповедует ислам, не может позволить роскошь тесного сотрудничества со страной, где процветает коррупция. Обращает на себя внимание и особенности членства Турции в НАТО. Турецкая власть сохраняет суверенное достоинство в этом военно-политическом блоке, на территории страны нет «чисто» американских военных баз и Анкара может сказать нет Вашингтону в тех случаях, которые противоречат национальным интересам.

Переходя непосредственно к теме выступления необходимо отметить, что за последнее время повысился интерес мировой политики к Черноморскому региону. За короткий промежуток времени прошло уже несколько международных конференций по Черноморью с участием ученых и дипломатов. Поэтому после выступлений автора на состоявшихся форумах в Москве и Киева неизбежны повторы в изложении материала.

Этапы геополитической трансформации

Выделяются несколько этапов геополитической трансформации в Черноморском регионе. Идея формирования международного сотрудничества в Черноморском регионе имеет краткую предысторию. Еще в 70-е годы разрабатывалась советская программа «Мировой океан» и были предприняты первые попытки поиска новой формы международного сотрудничества в Черноморье при доминирующей геополитической роли Советского Союза. Под эти цели в Одессе был создан академический институт (ныне Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАНУ).

В рамках программы «Мировой океан» была теоретически обоснована новая форма субрегионального сотрудничества — международный морской экономический (эколого-экономический) район¹. При его выделении доминировала экологическая целостность, требующая совместных, в том числе экономических, усилий по сохранению природной среды. После распада советского геополитического пространства Турция, стремящаяся стать региональной державой, выступила с политической инициативой создания Черноморского района экономического сотрудничества. В борьбе за черноморскую торговлю в лидеры вышел Стамбул, к которому перешли посреднические функции Бейрута — бывшего торгового и финансового центра Ближнего Востока. Турция стала претендовать на роль коммуникационного моста между Европой и Азиатско-Тихоокеанским регионом.

¹ Дергачев В. А. Черноморский район экономического сотрудничества, 1992.

Несмотря на запоздалую «Черноморскую инициативу» (1993) Российская Федерация начала терять военно-политические и экономические позиции в регионе. Российская активность возросла в последние годы в связи с внешней политикой, фундаментом которой стала новая геополитика (геоэкономика) с доминирующим энергетическим фактором (проект «Голубой поток» по дну Черного моря в обход Украины).

Наконец, современный этап трансформации в Черноморье связан с активностью Соединенных Штатов, стремящихся взять под контроль рубежи евразийских цивилизаций и коммуникационные коридоры между главными соперниками в глобальной конкуренции (ЕС и АТР). США поддержали создание «мыльного» геополитического проекта ГУУАМ и так называемые цветные революции в бедных странах криминально-коррупцированной демократии (Грузии и Украине).

Черноморье расположено в геополитическом центре Евразии на пересечении коммуникаций «из варяг в греки» и запад — восток, включая Дунайско-Черноморский путь. Здесь проходят геополитические и социокультурные рубежи евразийских цивилизаций. Наиболее характерной особенностью региона является геополитическая биполярность на осях Запад — Восток и Север — Юг. Самые обособленные в Мировом океане и глубоко вдающиеся в сушу Черное и Азовское моря имеют исключительное значение для международных экономических связей. Современная обстановка в Черноморье обусловлена перестройкой генеральных направлений транспортных коммуникаций и усилением энергетического фактора в геополитике. Наиболее наглядно трансформация геополитического пространства Причерноморья иллюстрируется на примере Крыма и Одессы — крупных коммуникационных узлов Хартленда.

Важнейшей проблемой Черноморья является поиск путей формирования нового экономического пространства с преференциальным режимом свободной торговли и совместного предпринимательства. Черноморье расположено в геополитическом центре Евразии на пересечении коммуникаций «из варяг в греки» и запад — восток, включая Дунайско-Черноморский путь. Крупнейшая концентрация торговых портов в Восточной Европе, относительно развитая инфраструктура, близость европейского и ближневосточного рынков создают предпосылки для мирохозяйственной интеграции. Турция стала инициатором формирования Черноморского района экономического сотрудничества. В борьбе за черноморскую торговлю

лидирует Стамбул, к которому перешли посреднические функции Бейрута — бывшего торгового и финансового центра Ближнего Востока. Черноморье может стать коммуникационным мостом между Европой и Азиатско-Тихоокеанским регионом.

К региону приковано внимание западных нефтяных компаний в связи с перспективами освоения богатых углеводородами месторождений Каспия и выбора путей транспортировки нефти и газа. Поэтому на рубеже веков геополитическая обстановка в Черноморье будет определяться реальными политико-экономическими возможностями контроля транспортировки каспийской нефти и газа. Черное море становится зоной «жизненных интересов» третьих стран. Особенно возрастает политическая и экономическая активность в регионе стран НАТО.

В геополитическом коде Украины выделяются три внешнеполитических и внешнеэкономических вектора: западный (западно-европейская цивилизация, ЕС и НАТО), восточный (православная цивилизация, Россия и ЕЭП), южный (средиземноморские цивилизации, ЧЭС). В 90-е годы произошла существенная трансформация геополитического кода за счет свертывания традиционных отношений с Россией. В условиях профессиональной некомпетентности была разрушена морская мощь государства. Таким образом, коммуникационный каркас Украины, формирующийся на геополитических осях Запад — Восток — Юг (морские рубежи), лишился одной из важнейших основ.

В результате дележа военно-морского флота между Россией и Украиной Восточная Европа впервые после падения Османской империи утратила военный паритет в Черноморье. Практически прекратилось формирование крупнейшего в прошлом Одесского портово-промышленного комплекса, ориентированного на внешнеэкономические связи и освоение природных ресурсов морей. Из-за ограниченных финансовых возможностей и существующих международных разногласий с Румынией и Россией крупномасштабное освоение энергетических ресурсов шельфа не предвидится. В ближайшем будущем многие возведенные сложные инженерно-природные системы в береговой зоне морей (Южный берег Крыма, водохозяйственные и др. объекты) могут в процессе саморазрушения вызвать техногенные катастрофы.

Необоснованно декларируемое стремление Украины стать морскими воротами Западной Европы (Европейского сообщества) или Центрально-Восточной Европы. Несомненно, большое значение для развития в Причерноморье крупного коммуникационного узла имеет

необходимость диверсификации для Украины поставок нефти и газа. Однако значение украинского маршрута из Центральной Азии и Закавказья через Каспий и Черное море сильно преувеличено. Достаточно взглянуть не на карту, а на географический глобус, чтобы убедиться в том, что наиболее короткий маршрут Великого «шелкового пути» из Китая в Западную Европу проходит через Россию и Белоруссию.

Россия на протяжении двух столетий затратила огромные материальные и финансовые ресурсы и создала мощную инфраструктуру для коммуникационного «южного окна» в Европу и другие части света. Для Западной Европы Новороссия служила транспортным коридором на Кавказ и Центральную Азию только в экстремальных условиях, например, в период Континентальной блокады Великобритании Францией.

В Западной Европе усиливается черноморское коммуникационное направление (дунайский и другие транспортные коридоры) с выходом на румынские и болгарские порты. Не случайно, украинская паромная переправа Ильичевск — Поти несет убытки, а основные грузопотоки из Закавказья в Европу идут через Новороссийск, Констанцу и Бургас, где создан реальный преференциальный режим. В России формируется коммуникационная ось Санкт-Петербург — Москва — Воронеж — Ростов-на-Дону — Новороссийск. Создание нового пути «из варяг в греки» еще больше сузит хинтерланд украинских портов и усилит тяготение районов Восточной Украины к этой скоростной магистрали.

Усиление позиций НАТО в Черноморье, принятие Турцией в одностороннем порядке ограничений режима судоходства в Проливах, нанесло существенный ущерб интересам России. Проекты транспортных коридоров из Центральной Азии в Европу в обход России и другие геополитические изменения в Черноморье привели к осознанной необходимости формирования принципиально новой геоэкономической оси Север — Юг. Впервые за последние столетия Россия отдает приоритет коммуникационному каспийскому коридору. Вместо исторического пути «из варяг греки», закладываются основы для направления «из варяг» в Южную Азию (Индию). Уникальность этого направления заключается в том, что только Россия и Иран имеют возможность создания трансконтинентального коридора без третьих стран.

Особое место в геополитической трансформации в Черноморском регионе занимает Крым, который в ближайшем будущем может стать полигоном испытания украинской государственности. Угрозу стабильности создает экономически слабое государство, не

способное обеспечить достойное человека качество жизни. Крым, расположенный на геополитических, геоэкономических и социокультурных рубежах, за свою многовековую историю всегда находился в геостратегическом пространстве крупнейших евразийских государств и никогда не был бедным придатком.

Утрата в геополитическом коде Украины транзитных функций морских рубежей может обострить проблему Крыма. Этот геополитический «остров» слабо связан с коммуникационным пространством Украины. Формирование транспортного коридора из Западной Европы в направлении Берлин — Львов — Керчь с созданием стационарного перехода через Керченский пролив и далее на Кавказ и Средний Восток реально может усилить коммуникационные функции украинского и российского Причерноморья, особенно Крыма и Новороссии. Возможно строительство в Крыму крупнейшего в Украине торгового порта (Донузлав) с выходом через Керченский пролив на одно из направлений Великого шелкового пути. Однако реализация этих проектов зависит от геополитической обстановки на Кавказе.

После падения «железного занавеса» на геоэкономической оси Запад — Восток произошла парадоксальная ситуация. С одной стороны, пали геополитические барьеры, с другой — возникло множество новых государственных и таможенных границ. Следует констатировать, что долгая славянская дорога к Черноморью сменилась дезинтеграцией исторического коммуникационного пространства на западных рубежах Великой Евразийской степи.

Геоэкономический фактор и опыт Турции

Особые перспективы Украины на южном направлении связывались с формированием **Черноморского района экономического сотрудничества**. Большинство стран-участниц ЧЭС декларируют намерения о вступлении в Европейское сообщество. Однако многолетний безуспешный опыт Турции свидетельствует о трудностях интеграции стран, принадлежащих к разным цивилизациям, имеющим социокультурные и конфессиональные различия. Страны-участницы ЧЭС приняли решение о создании зоны свободной торговли, которая рассматривается Евросоюзом как основа для генеральной репетиции перед вступлением в ЕС. Очевидно, что в ближайшем будущем эти интеграционные тенденции не получат должного развития. Вместе с тем, необходимо продолжить поиск возможных реальных направлений черноморского сотрудничества, включая создание современной рыночной инфраструктуры и реализацию совместных проектов.

Международные встречи правительственных и деловых кругов подтверждают стремление причерноморских государств к субрегио-

нальному сотрудничеству. Однако стартовые условия для открытой экономики существенно различаются. Турция уже прошла определенный путь от государственного монополизма к либеральной экономике, и её опыт является полезным для других стран региона. В результате либерализации экономики Турция превратилась в ближневосточного «тигра» и по ряду показателей опередила новые индустриальные страны Азиатско-Тихоокеанского региона. Была решена продовольственная проблема, на первое место по объему государственных и частных капиталовложений вышло жилищное строительство. Главным успехом экономической реформы явился рост производства и конвертируемость турецкой лиры. После распада СССР Турция начала успешно осваивать восточноевропейский и центрально-азиатский рынки. Значительные валютные поступления в Турцию шли через знаменитый Стамбульский рынок, превратившийся в крупный международный центр оптовой торговли. «Золотые годы» турецкой внешней торговли способствовали росту ВВП и промышленного производства. Ориентиром были выбраны западноевропейские стандарты жизни, а главной стратегической целью — вступление Турции в Европейское Сообщество.

В основе турецкой модели положена концепция создания «моста» открытой экономики между Западом и Востоком. Турция претендует на роль региональной державы. Этому способствует геоэкономическое положение на пересечении трансконтинентальных коммуникаций, соединяющих Европу с Азией и Черноморье со Средиземноморьем. После распада СССР в Турции возродилась геополитическая идея создания единого государства тюрков — Великого Турана. Турция с населением 64 млн. человек является ассоциированным членом Европейского Союза. Страна входит в военно-политический блок НАТО, имеет многочисленную армию (630 тыс. солдат и офицеров) и самый мощный в регионе модернизированный военно-морской флот. Впервые за последнее столетие Турция осуществила экономическую экспансию в Юго-Восточной Европе. Страна реально доминирует или успешно конкурирует с Китаем на местных рынках в Центральной Азии, а также в Грузии и Азербайджане.

Однако в конце 90-х годов Турцию постиг глубокий экономический кризис, государственный долг составил 100 млрд. долларов. Это способствовало более умеренной внешней политике, уменьшились призывы к созданию Великого Турана. Несмотря на исключительно благоприятную геоэкономическую обстановку, доля страны в мировом промышленном производстве осталась почти без изменений.

Турция не смогла в полной мере воспользоваться предоставленным историческим шансом для ускоренной модернизации хозяйства. Из-за и экономических проблем остается не реализованной стратегия интеграция страны в ЕС.

Идея создания нового геоэкономического пространства на рубежах цивилизаций на основе делового сотрудничества славянских, тюрко-язычных и других народов имела глубокие исторические корни. Черноморье — исторический перекресток торговых путей Запад — Восток и Север — Юг. Однако наибольшего успеха свободная торговля достигала тогда, когда регион находился в едином геополитическом пространстве.

Черноморское экономическое сотрудничество осуществляется в условиях ограниченных финансовых возможностей стран-участниц и лимитирующих факторов (энергетических, транспортных, экологических, водных, трудовых). Поэтому каждое государства ведет поиск оптимальной модели открытой экономики с надеждой на зарубежные инвестиции.

Парадоксальная особенность Черноморского экономического сотрудничества заключается в том, что большинство стран, игнорируя реальную географию и геополитику, декларируют стратегический европейский выбор. Конкуренция между причерноморскими странами за транзитные функции доминирует над интеграционными проектами субрегионального сотрудничества.

Американский геополитический фактор

Произошла трансформация евразийской политики Соединенных Штатов, создающих новый **«розово-оранжевый» геополитический пояс верности** на рубежах евразийских цивилизаций. С учетом известной американской геополитической доктрины этот пояс можно назвать «петлей Анаконды». Реальностью стали военные базы НАТО в странах Балтии, Польше, Юго-Восточной Европе (Румынии и Болгарии), американское присутствие на Южном Кавказе (Грузии) и Центральной Азии (Киргизия).

Для создания пояса «верности» в регионе был разработан американский геополитический проект. В Черноморье по инициативе Украины совместно с Молдовой, Грузией, Азербайджаном, Туркменией и Узбекистаном создано искусственное **межгосударственное политическое и экономическое объединение ГУУАМ**. Доля стран объединения во внешнеторговом обороте Украины составляет около 2 %.

Может сложиться впечатление, что ГУУАМ абсолютно мыльное межгосударственное образование, если бы не одно НО. Оно функционирует под патронажем и финансовой помощи США. Если

прагматические американцы курируют этот проект, значит им это надо. Несомненно, что этот проект чисто геополитический, не имеющий экономической целесообразности, так как внешнеэкономические связи стран, вошедших в эту региональную группировку, ничтожны. Его задача после ухода на Запад стран Балтии не только оторвать остальные бывшие советские республики от России, но сделать Украину новой региональной державой. Первая попытка в 90-е годы закончилась неудачно, Украина не тянула на предоставленную её роль. После «оранжевой революции», осуществленной с помощью Америки и лондонского Колокола российской демократии, был вновь реанимировано мыльное образование ГУАМ, правда с одной буквой У и при участии Румынии. Узбекистан после американского присутствия в этой республике решил уйти из объединения. Вновь была предпринята попытка назначить Украину на роль региональной державы, украсив её терновым венком буревестника демократии. В результате появилась украинская идея вместо ГУАМ создать Организацию за демократию и экономическое развитие.

При этом США ничуть не смущает что Украина, утратившая экономическую мощь и имеющая ВВП на душу населения в два раза меньше Польши, Венгрии, а также Румынии и Болгарии, в этой роли будет выгладить смешно. В срочном порядке создается коалиция «Демократический выбор» (Украина и Грузия). Эти страны занимают, соответственно, 86 и 94 место в мире (из 104) в мировом рейтинге конкурентоспособности экономического роста государств (по данным Давосского всемирного форума за 2003-04 гг.). Украина стала одной из самых беднейших стран Юго-Восточной Европы, где наибольший шанс стать региональной державой имеет Румыния. Украина оказалась в окружении стран, имеющих более высокий уровень жизни (за исключением Молдовы).

Все это не имеет значения для Соединенных Штатов, видящих Украину в качестве лучшей «пятой колонной» США в Европе между ЕС и Россией. Однако внешнеполитический курс Украины на регионального лидера в ГУАМ вновь провалился. «Оранжевые ангелы» революции с этой задачей не справились.

В долгосрочной перспективе не выдерживает критики широко разрекламированный проект **Евро-Азиатского международного транспортного коридора (ТРАСЕКА)** через Украину из Западной и Северной Европы на Кавказ и Центральную Азию в Китай. Если бы украинские политики на свои личные деньги купила товар и отправились по этому маршруту, то в Киев они вернулись бы голыми после пересечения многочисленных таможенных и других границ стран «де-

мократического выбора» Южного Кавказа и Центральной Азии. Необходимо освободить от мифов украинский проект (Одесса — Броды) транспортировки энергетических ресурсов из Азербайджана в Европу, учитывая, что сроки добычи «большой нефти» остаются неопределенными, а западные инвесторы и финансовые институты не проявляют коммерческого интереса к данному маршруту.

После вступления Румынии и Болгарии в ЕС процесс продвижения на Восток будет приостановлен. Не только из-за финансовых ограничений. В тылу ЕС окажутся Западные Балканы, где холодный мир поддерживается только благодаря войскам НАТО и потребует длительное время для мирной европейской интеграции региона.

Возможно, за проамериканский курс и лояльность Украину примут в НАТО, где она будет выполнять роль «пятой колонны» США и регионального «лидера» в серой зоне Европы, включающей Молдову и непризнанную Приднестровскую республику. Однако не только Россия, но и Европейский Союз не заинтересован иметь в своих рядах такого новоиспеченного буревестника демократии. Брюссель сделал другую ставку в Черноморье.

Геоэкономический фактор ЕС

На протяжении XX века Румыния постоянно испытывала угрозу со стороны Российской/Советской империи в связи с Восточным вопросом и проблемой Черноморских проливов, в контексте которой историческая область Добруджа рассматривалась как стратегический коридор России к Стамбулу, с возможной её передачей Болгарии.

Как подтверждают ныне открытые материалы российских архивов, советские вожди были последовательными продолжателями царской политики в данном вопросе. Мало известен факт подготовки в 1939-1940 гг. проекта тройственного пакта между Германией, Италией и Советским Союзом новой конвенции о Черноморских проливах, затрагивающим проблемы территориальной целостности Румынии (возможного отторжения Добруджи). Приход к власти режима генерала Антонеску временно снял эту проблему. Германии был предоставлен доступ к местной нефти и транспортный коридор к черноморским портам в обмен на присоединение Транснистрии с портом Одесса, что фактически означало утрату «жемчужиной у моря» транзитных функций и создание крупнейшего коммуникационного узла Черноморья в Констанце.

Угроза территориальной целостности Румынии со стороны Советского Союза сохранялась и в послевоенные годы, особенно до начала 50-х годов. На Стамбульский театр военных действий были ориентированы элитные воздушно-десантные части советской ар-

мии, расположенные в украинском Причерноморье. Учитывая эти обстоятельства и относительно «холодные» отношения Румынии с Советским Союзом при режиме Чаушеску был осуществлен крупномасштабный проект создания нового коммуникационного коридора к Черному морю. Он был ориентирован на страны Западной и Центральной Европы (включая строительство канала Чернавода — Констанца), который стратегически рассматривался как гарант национальной безопасности и территориальной целостности Добруджи в составе Румынии.

Румыния является членом НАТО и с 2007 года станет членом Европейского Союза. Националистическая партия Большая Румыния является второй по численности в Румынском парламенте. Партия выступает за пересмотр государственных границ и воссоединения с Румынией южной Бесарабии и северной Буковины. Заметную роль в политической пространстве Румынии играет Партия этнических венгров, которые отстаивают интересы самой крупной нетитульной этнической группы.

Европейский Союз заинтересован в присоединении Румынии к Сообществу. Здесь особую роль играют следующие факторы. Во-первых, выход ЕС к Черному морю. Румынский порт Констанца объявлен Брюсселем в качестве главных восточных морских ворот ЕС, дающих выход в Черноморье. Констанца станет по существу одним из трех вершин транспортного треугольника, создаваемого панъвропейским транспортными коридорами: Хельсинки — Стокгольм — Гамбург — Париж — Лиссабон, Лиссабон — Мадрид — Марсель — Милан — Триест — Констанца и Хельсинки — Таллинн — Варшава — Будапешт — Констанца. В прошлом на эту роль могла претендовать Одесса, теперь эти перспективы утрачены навсегда.

Во-вторых, в отличие от других бывших восточноевропейских стран социалистического лагеря, Румыния располагает богатыми природными ресурсами, включая энергетические и рекреационные ресурсы. Европа испытывает дефицит не только энергетических, но и рекреационных ресурсов. Самая крупная страна Юго-Восточной Европы располагает уникальными природными ресурсами Карпат с огромными лесными массивами, крупнейшими европейскими источниками минеральных вод и возможностями для горнолыжного отдыха. Крупные европейские туристические компании планируют организовать здесь курорты не хуже швейцарских или австрийских. Отдых в горах может сочетаться с отдыхом у моря. Это окончательно подорвет рекреационные позиции Крыма, который в результате бездумной государственной политики уже давно уступил турецкой Анталии.

В третьих, Румыния обладает огромным резервом дешевых трудовых ресурсов. Правда, Европа боится неконтролируемого притока румынских иммигрантов и особенно румынских цыган.

1 января 2007 года Румыния и Болгария станут членами ЕС. О важности Румынии для ЕС свидетельствуют планы финансирования из консолидированного бюджета Сообщества. За три года после вступления Румынии в ЕС её взносы составят 2,5 млрд. евро, тогда как страна получит от Брюсселя 11 млрд. евро. В дальнейшем самые крупные капиталовложения из бюджета ЕС будут направлены на создание транспортной инфраструктуры, охрану окружающей среды и рекреационную деятельность. Эти вложения составят в первое десятилетие после вступления в ЕС, соответственно, 25 и 26 млрд. евро. Если вспомнить позорно низкий объем прямых иностранных инвестиций в Украину за годы независимости, то можно хотя бы представить последствия притока капитала в Румынию для будущего Одесского региона.

В 1995 г. обострился украинско-румынский конфликт вокруг острова Змеиный. Румыния предъявила права на остров площадью 1,6 кв. км и 12-мильную экономическую зону, ссылаясь на Парижский мирный договор 1947 года между государствами-победителями во Второй мировой войне и союзной Германии Румынией. На основании советско-румынских договоров о мире и дружбе 1948 и 1961 гг. остров принадлежал СССР.

Бухарест считает, что Змеиный не является островом, а непригодной для жизни скалой и поэтому не имеет права на континентальный шельф. Украина настаивает на противоположном, выдвигая доказательства островного статуса острова Змеиного (наличие хозяйственной деятельности, воинской части и т.д.). На острове дислоцируется воинская часть, ведущая с помощью мощных радаров круглосуточный контроль воздушного и морского пространства. Это дает возможность оперативно пресекать малейшие нарушения границы. Змеиный расположен на пути миграции перелетных птиц, поэтому Указом Президента Украины создан заповедник «Остров Змеиный», который ежегодно принимает до 200 видов перелетных птиц, пересекающих весенне-осенние сезоны в Черное море.

В 1997 г. в Киеве был парафирован украинско-румынский политический договор. В частности, Украина обещала не размещать на острове Змеиный наступательного вооружения, однако экономические проблемы шельфа были вынесены за рамки договора. Принято решение воздержаться от ведения хозяйственной деятельности на шельфе. Подписание Договора рассматривалось как успех украин-

ской дипломатии. С румынской стороны двухсторонне соглашение явилось временной уступкой в связи с планами вхождения в НАТО и соответствующими требованиями со стороны руководства военного блока. После отказа приема Румынии в НАТО руководство страны продолжает занимать жесткие позиции в отношении спорных проблем континентального шельфа и демаркации государственной границы, а также защиты прав проживающих в Буджаке молдаван, которых в соседней стране считают этническими румынами.

Конфликт вокруг острова Змеиный занимает особое место, так как затрагивает основы мирового порядка, установившегося после Второй мировой войны. Можно утверждать, что конфликт вокруг острова Змеиный имеет, в первую очередь, не экономический аспект раздела шельфа, а носит геополитический характер. В Румынии сторонники жестких позиций в вопросах делимитации украинско-румынской границы рассматривают возвращение Змеиного как возрождение геополитической роли Румынии в Юго-Восточной Европе. И для этого, как считает румынская сторона, наступил долгожданный исторический момент. Если международный суд не учтет решение Парижского мирного договора, это создаст прецедент для Финляндии и той же Румынии требовать возврата, соответственно, части Карельского перешейка и Северной Буковины.

Хотя континентальный шельф вокруг острова Змеиный потенциально богат на углеводородные ресурсы, Украина не располагает финансовыми и техническими возможностями для крупномасштабной сейсморазведки, а зарубежные компании воздерживаются от деловой активности в регионе до политического решения вопроса. Падение на мировом рынке цен на нефть и газ также не способствует освоению новых месторождений на шельфе.

Для Румынии возвращение острова Змеиный является символом возрождения геополитической роли страны в Юго-Восточной Европе. Таким образом, делимитация украинско-румынской границы, особенно вокруг острова Змеиный, затрагивает исключительно сложные аспекты формирования нового мирового порядка. Остров Змеиный — это не проблема обмена квадратными метрами или раздела перспективного на энергетические ресурсы континентального шельфа, а сложная геополитическая проблема постбиполярного мира, требующая высокого профессионализма и ответственности договаривающихся сторон. Поэтому требуется довести до логического завершения украинско-румынские переговоры о делимитации границы и статуса острова Змеиный. Эта неопределенность отрицательно сказывается на инвестиционный климат в Украинском Приднубье

и Причерноморье. Усиление позиций крупнейшей оппозиционной партии «Великая Румыния», выдвигающей территориальные требования к соседним государствам, может реально обострить обстановку в Юго-Восточной Европе.

После распада СССР и утраты былой геополитической роли России в Юго-Восточной Европе Украина последовательно сдает доставшиеся ей в наследие геоэкономические позиции в регионе. Украинская дипломатия за годы независимости потерпела поражение на дунайском векторе внешнеэкономической политики. Дунай стал своеобразным водоразделом между Украиной и Европейским Союзом и Украине требуется партнерские взаимовыгодные отношения, направленные на усиление позиций страны в Юго-Восточной Европе.

Возрастает стремление Румынии при благоприятных обстоятельствах претендовать на роль региональной державы. Во-первых, в этом заинтересована Центральная и Западная Европа, рассматривающая Румынию в качестве важного звена коммуникационного моста в Черноморье. Во-вторых, впервые освободившись за последнее столетие от угрозы отторжения причерноморской Добруджи, через которую проходил стратегический сухопутный коридор Российской/Советской империи на Стамбул, Румыния будет стремиться усилить свое присутствие на опасном геополитическом направлении. Поэтому создание Великой Румынии на основе воссоединения с Молдавией всегда будет находить сторонников среди политической элиты страны.

Румыния активно осуществляет политику открытой экономики на основе расширения транзитных функций в системе Дунай — Черное море. Через территорию республики проходят транзитные грузы из стран Центрально-Восточной Европы к Черному морю и из Турции и Болгарии в Украину и Россию. Начиная с 70-х годов, в Румынии была осуществлен крупномасштабный транспортный проект. Судходный канал соединил новый порт Констанца-Юг с Дунаем, что позволило сократить традиционный речной путь к Черному морю на 400 км. Канал имеет протяженность 64 км, ширину 70 — 90 м. и глубину до 7,5 м. Стоимость его строительства оценивается в 4 млрд. дол. США, в том числе 1,5 млрд. долларов вложено немецкого капитала. Пропускная способность канала по различным источникам — от 70 до 100 млн. т грузов в год. С экономических позиций исключительно важна близость этого канала к Босфору — главному морскому выходу из Черного в Средиземное море. Значение судходного канала Чернавода — Черное море возросло с открытием водного пути Рейн — Майн — Дунай.

Участие Румынии в черноморском экономическом сотрудничестве обусловлено возможностями эффективного использования созданной транспортно-коммуникационной инфраструктуры и участие в реализации региональных проектов. В связи с предстоящим вступлением Румынии в ЕС Европейская комиссия объявила Констанцу восточными воротами Европейского Союза. Это будет иметь самые негативные последствия для Одесской группы портов Украины (Одесса, Южный и Ильичевск), которые создавались как южные морские ворота Российской империи/СССР.

Будущее Черноморья зависит от геополитической обстановки на Балканах, Юго-Восточной Европе и Кавказе. Вместо того, чтобы создать в этих регионах коммуникационный мост для ускорения оборачиваемости торгового, финансового и промышленного капитала на рубежах цивилизаций, здесь на протяжении длительного периода отмечается размежевание по этническому признаку, что чревато непредсказуемыми последствиями. Тенденции консолидации мусульманского мира сопровождаются усилением славянской дезинтеграцией. Велика опасность обострения этнонациональных и этноконфессиональных территориальных проблем в регионе.

Не решена проблема окончательного статуса непризнанной Приднестровской Молдавской республики. Приднестровский рубеж внешней политики Украины стал испытанием для оранжевой власти Украины, взявшей курс на борьбу с коррупцией и криминалом. Криминал не возможно победить, если под боком останется непризнанная территория криминально-коррупцированной ориентации, где имеются интересы украинского «семейного» и другого бизнеса, а Одесса будет оставаться криминальными воротами Приднестровья во внешний мир.

Не доведены до логического завершения украинско-румынские переговоры о делимитации границы и статуса острова Змеиный. Эта неопределенность отрицательно сказывается на инвестиционный климат в Украинском Причерноморье.

В Черноморье происходит столкновение интересов крупных геополитических игроков (США, ЕС и России). Большинство государств региона ориентированы на Европу. Попытки США вытеснить Россию из региона за счет усиления роли Украины и превращения её в региональную державу пока не увенчались успехом. Однако отсутствие у России последовательной и твердой черноморской политики может привести к утрате геополитических позиций в регионе. Для Украины исключительно важным является изучение опыта Турции в сохранении реального суверенитета и достоинства в трансформирующемся геополитическом пространстве.

Отсутствие геополитического мышления у украинской власти позволяют использовать государство в качестве пешки в чужой геополитической игре. Это может привести наряду с разрушением восточного и западного геополитического вектора к утрате государственности. Украине нужна сильная президентская власти, стратегическое видение и политическая воля для государственного строительства.

Volodymyr Dubovyk

*Director of the Center for International Studies of Odesa
Mechnikov National University*

UKRAINIAN-TURKISH COOPERATION IN THE CONTEXT OF SECURITY ISSUES IN THE BLACK- CASPIAN SEAS REGION

Since the end of Cold war much has changed in a region, including the bilateral Ukrainian-Turkish relations. The most essential event for us was the emergence of the independent Ukrainian state. Generally speaking, for the Black Sea security architecture the most important event, in my opinion, was the emergence of new actors. Earlier there was no Georgia, Russia, Ukraine, Moldova, Azerbaijan and other important players in the region. So, the emergence of new players and change of status of Bulgaria and Romania became a new feature of situation in the region.

Also the regional developments show that there were some changes ever since the end of Cold war what is sometimes called post-post Cold War period. Some references are being made to September, 11, 2001 and also on other events, that became a clear watershed in the development of international relations in many parts of the world and in the «Wider» Black Sea region or, as we call it now, Black —Caspian Seas region.

What is happening with the Ukrainian-Turkish relations in recent years, unfortunately, I am not inclined to examine through a very optimistic prism. I do see a problem with a next presentation being entitled «Ukraine-Turkey: From Neighborhood to Strategic Partnership». The way I see the dynamic of their relations, to my deep regret, is quite the opposite: from the early prospects and expectations of strategic partnership to just a neighborhood. Undoubtedly, it is important to distinguish what kind of neighborhood we have: co-operative, mutually advantageous or hostile, and the later we do not want to be taking place in the Ukrainian-Turkish relations.

I would like to focus primarily on evolution being made by Turkey in how it is positioning itself in the Black Sea region in recent years. As for Ukraine, we did not have much dynamic in our foreign policy. For a number of years we did not care much about southern dimension of our foreign policy as such. This was a mistake, waste of valuable time. And we were positioning ourselves exceptionally in the regional scheme of the West- East relations. This period is now over and we acknowledge that the southern tier of our foreign policy, including, primarily, the relationships with Turkey, is one of the priorities for the Ukrainian state. In this particular respect, clearly, there was some certain evolution how we see our place in the world and in the region.

Now I would like to pay some attention to the evolution of Turkish position. What I see in recent years is Turkey distancing itself from the US, weakening some links within the Euroatlantic space, including weakening of links with some members of Euroatlantic community. Turkey is now positioning itself rather not as a team-player with NATO and the West, but rather as a «free hands player» in the region. And, of course, what is impossible not to notice is Turkey getting closer to Russia.

What factors, to my mind, have shaped these changes in Turkey's position in recent years? First, it is a Euroatlantic issue. I would like to say that Turkey's relationship with the West was always sort of opportunistic and conditional one. It was always a conditional one because Turkey always underlined: «We will be with the West, if the West will be with us in the most critical moments for the Turkish republic». Secondly, in recent years Turkish public and government have experienced a lot of disappointment on the EU membership issue. We hear talks in Europe that Turkey is not a European state; it will never enter the EU and so on. Turkey expected the American leadership to help it to be integrated into the EU. But that did not materialize. Was Washington active enough in terms of helping Turkey to enter the EU? May be this will be a proper assessment of situation. Possibly, was Washington not even trying to help Turkey to be within the EU? Is Washington at all influential enough to help anyone to be integrated smoothly and rapidly into the EU? In recent years we see many contradictions between the USA, on the one hand, and their major European allies, on the other.

Another thing that we must mention is a «Kurdish issue». The way, in which we perceive it in Ukraine, is that the Turkish government and experts consider that the USA and European allies have not been tough enough to the Kurds, sometimes supportive of Kurds.

And this, of course, did not provide the positive background for the development of Turkish-Western relations.

Other important issue we cannot go by without noticing is war in Iraq. For the relations between Turkey and the USA, Turkey and NATO it became a critical moment, when Turkey reevaluated its position and role and started to distance itself from the American presence in the region. And we must remember that NATO for the first time gave up on Turkey and many NATO members did not want to fulfill their obligations under Chapter 5, which provided for the collective defense. We all remember debates on the eve of US intervention to Iraq. We remember that Turkey blocked the attempt of the USA to open northern front in Iraq. And we all know how important this Iraqi dimension for current American administration is. When Washington examined the situation through the prism of utmost priority, and Turkey was blocking its attempt to open northern front, which was probably a natural thing for Turkey to be done, then, of course, Washington also started to reassess its relationships with Turkey.

Among the final issues I would like to mention are the relations with Russia. As it was already said, Russia and Turkey actively co-operate in energy sector in recent years. I was impressed by pragmatic and sober approach to the issue of our chairman Ambassador Bilhan, who said, that, indeed, there is a competition on an issue of energy supply, oil pipelines and search of new energy sources. Unfortunately, Ukraine and Turkey found themselves in a role of competing powers in the region and Turkey is prevailing now in this competition. And that is why it is moving now closer to Russia. Also some experts say that change of Russia's position on the Kurdish issue and some other questions allowed Ankara to move closer to Moscow.

We must not forget about the Islamic component of Turkey. Turkey is not an Islamic state as such; Turkey is a civil democratic state. But we see the rise of Islamic movement and fundamentalism in Turkey in recent years, as well as in all Moslem countries. For any democratic state it is quite natural to reflect the changing attitudes in a public opinion. Public opinion changed in Turkey, became pro-Moslem, anti-American and to some extent pro-Russian. The Turkish government changed a policy, reflecting the attitude of common people. This change became obvious, when Turkey rejected American offer about extending naval exercises Active Endeavor from Mediterranean to the Black sea. Two days before at the NATO Academy in Odessa the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary Kiliz explaining Turkish position said that there is no security vacuum in the Black Sea region,

as it is asserted by the US, but there are other regional mechanisms to provide for regional security. I would like to question this position. Probably, there is no security vacuum, but, still, at the same time there is no stability in the region. So, much is to be done there to provide for security architecture in a «Wider» Black Sea region.

We must co-operate with Turkey in different spheres. First, we should continue to develop trade between our countries, which is colossal. Using logic of neofunctionalism that will bind Ukraine and Turkey together. Because developing trade, we will have more chances to develop collaboration in other spheres, even strategic partnership.

Even though we have seen Turkey and Russia co-operating in an energy sphere in many instances at the expense of Ukrainian interests, there is a potential for Ukraine and Turkey also cooperating in an energy sphere. Indeed, we might need to coordinate our activities or at least share our experiences on the question of integration to the EU. This experience, as we have already specified, is of a negative kind. We must mark the persistence of Turkey in this question. Ukraine doesn't have such a long history of staying on the threshold of EU as Turkey and it must use experience of Turkey and such countries as Romania and Bulgaria with which it has much in common.

In addition, it is necessary to point out regional initiatives. We see Turkey advocating the BSEC. And Ukraine also supported Turkey in that respect. They were two countries which suggested for this organization to be a fully effective and functional organization, not just a forum. But now BSEC remains to a great extent a hole structure. Most of the BSEC trade is a trade between Turkey and Russia. Then there is a noticeable Romanian and Bulgarian element in this trade. The remnants are left for Ukraine, Moldova, Georgia, Armenia and Azerbaijan. There is really not much in terms of BSEC for country like Ukraine to be done there.

As for the BLACKSEAFOR Ukraine supports this initiative. But at the same time Ukraine wants to see Turkey supporting a sounder role of NATO in the region. We do not want Turkey to think that BLACKSEAFOR is enough for the Black Sea region. We support «Black Sea Harmony» which could fill the niche of security in the region. In my opinion, expansion of NATO to the Black Sea region, entry of Ukraine, Moldova and Georgia to this organization will become a basis for stable security architecture in the Black Sea area. We want to see consent and agreed position of Turkey and Ukraine on this particular issue.

And last, we should remember, that we live in a world where conventional forces do not shape every aspect of security. There are

many examples when Turkey and Ukraine co-operate on the problems of soft security threats to the regional security such as illegal migration, trafficking of weapons, smuggling of drugs and etc. We must acknowledge very active Turkish position in terms of calling attention of all states of the «Wider» Black Sea region to these problems.

And another question, which, I am sure, will be examined in next sections, is the Crimea. It is a question on which Turkey and Ukraine have vested interests. They want to see Crimea stable, prosperous and, of course, within the borders of Ukraine. Because any kind of serious unrest in Crimea, what, unfortunately, is still an opportunity and one of possible scenarios, would be extremely dangerous for the interests of both states.

Ильяс Камалов
эксперт по вопросам Украины,
Евразийский центр стратегических исследований
(Анкара, Турция)

ТУРЦИЯ И УКРАИНА: ОТ СОТРУДНИЧЕСТВА К СТРАТЕГИЧЕСКОМУ ПАРТНЕРСТВУ

Хочу начать свое выступление со слов основателя Турецкой Республики Мустафы Кемалю Ататюрка. В 1922 году Ататюрк так высказался по поводу отношений между Турцией и Украиной: «Если посмотреть на географическое положение двух стран и на мгновение себе представить, что Черного моря как такового не существует, то можно сказать что Турция и Украина являются соседями. Дружеские отношения важны для обеих сторон.»

Турция одна из первых стран признала независимость Украины. Договора о сотрудничестве в политической, военной, экономической и культурной сферах вместе с подписанным в 1992 году Протоколом о начале дипломатических отношений означали возрождение отношений между двумя странами. Ведь дипломатические отношения между Османской Империей и Украиной, начатые в 1918 году, автоматически прервались с вхождением Украины в состав СССР.

Стратегическое положение, экономические и торговые возможности превращают Украину в один из самых важных актеров Восточной Европы. В 2003 году руководство Турции в рамках развития отношений с соседними странами, внесла Украину в список стран, с которыми Турция намерена развивать отношения в первую очередь.

Демократическая Украина, которая к тому же находится в хороших отношениях с Западом, является важным союзником в обеспечении стабильности в Причерноморье и на Кавказе. Турция в свою очередь играет ключевую роль для Украины в Средиземноморье и на Ближнем Востоке.

Интересы и направления внешней политики двух стран имеют очень много параллелей. Основы внешней политики двух стран похожи или одинаковы. Примером тому: интеграция в ЕС, многовекторное региональное сотрудничество, углубление сотрудничества с соседними странами.

Сотрудничество Украины и Турции в рамках Организации Черноморского Экономического Сотрудничества, которая благодаря стараниям двух стран стала авторитетной региональной организацией, также не является случайностью. Два самых значимых событий в рамках Организации Черноморского Экономического Сотрудничества, прошли по инициативе Турции и Украины: В 1992 году в Стамбуле была подписана Декларация Организации Черноморского Экономического Сотрудничества, а в июне 1998 года Организация Черноморского Экономического Сотрудничества, получила статус региональной организации.

Кроме Организации Черноморского Экономического Сотрудничества Турция и Украина поддерживают друг друга в рамках таких международных организаций как ООН, Совет Европы, ОБСЕ. Сотрудничество в военной сфере продолжается как в рамках Совета Украина-НАТО, так и в рамках Черноморской группы военно-морского сотрудничества (BLACKSEAFOR). В этой связи Б.Тарасюк отметил, что «Черное море не разъединяет, а объединяет Украину и Турцию». Кроме этого Турция поддерживает членство Украины во Всемирную Торговую Организацию.

Другой платформой сотрудничества двух стран также является НАТО. Одним из приоритетов внешней политики Украины является НАТО. Президент Украины Виктор Ющенко и другие государственные деятели не раз заявляли, что целью внешней политики Украины является интеграция в НАТО и ЕС. Для этого необходимо приведение Вооруженных Сил страны в соответствие со стандартами НАТО. Ещё бывший премьер-министр Украины Виктор Янукович во время своего визита в Турцию заявил, что сотрудничество в военной сфере Турции и Украины -эта сфера сотрудничества, которая имеет будущее.

Членство Украины НАТО без сомнения очень важный вопрос и для России, так как морской флот России находится на территории Украины. С другой стороны, в случае вхождения Украины в НАТО,

в особенности из-за Крымского полуострова и в силу исторических связей острова с Турцией, Россия также опасается усиления влияния Турции в регионе.

Украина входит также в ГУАМ, которая во время моего перевода текста выступления с турецкого на русский преобразовалась в Организацию за демократию и экономическое развитие. Президент Ющенко во время своего визита в Турцию предложил Турции войти в ГУАМ в качестве наблюдателя. Однако Турция, по крайней мере в данный момент, не спешит ответить на это приглашение.

Если в случае с НАТО, Турция может поделиться своей практикой и может поддержать Украину в процессе интегрирования в НАТО, то тоже самое нельзя сказать об ЕС. Не смотря на то, что Украина на сегодняшний день ещё не подала официального заявления ЕС для вступления в Союз, стратегической целью страны является членство в ЕС. Поэтому можно сказать, что в этом вопросе точки зрения и интересы двух стран одинаковы. Но к сожалению одинаковы не только точки зрения двух стран, но и точки зрения ЕС по отношению к этим двум странам. Географическое положение Турции, ее 70-миллионное мусульманское население, экономические показатели являются препятствием на пути Турции в ЕС. ЕС не готова принять в свои ряды оставшуюся на протяжении многих веков между Западом и Россией Украину по политическим, экономическим причинам. В этом плане можем сказать, что судьбы Турции и Украины схожи.

С другой стороны можно предположить, что дальнейшие шаги отвергнутых со стороны ЕС Украины и Турции опять будут схожи. То есть и Украина и Турция обратят свои взоры на Россию. На практике Украины такое уже было. Тоже самое можно сказать и о Турции. Все время когда Турция сталкивается с новыми требованиями ЕС и переговоры заходят в тупик, дискуссии о необходимости развития более сильных отношений с Россией, включая и основание Евразийского Союза, увеличиваются.

Важной темой в отношениях двух стран является также вопрос сотрудничества в процессе расселения Крымских Татар, которые были депортированы Сталинским режимом. После объявления независимости Украины, вопрос Крыма и Крымских Татар не стал ареной конфронтации двух стран, напротив эта сфера также стала дружественным мостом и ареной сотрудничества Украины и Турции. Турция с пониманием отнеслась к проблемам, с которыми столк-

нулась Украина при интегрировании 260 тысяч Крымских Татар в украинское общество. Турция также оказала помощь при строительстве жилплощади и другую материальную помощь. Этот вопрос был поднят как во время визита Януковича, так и Ющенко в Турцию. Во время конференции в Центре Стратегических Исследований в Анкаре, которую я сегодня представляю здесь, и Янукович, и Ющенко поблагодарили Турцию за оказанную поддержку и помощь.

Турция и Украина дополняют друг друга и в экономической сфере. 120-миллионное население двух стран является огромным рынком. В 2004 году Турция была шестым большим торговым партнером Украины после России, Туркменистана, Италии, Германии и США. В 2005 году товарооборот между двумя странами составил 4 миллиарда Долларов. Турция заинтересована в потенциале Украины в оборонной промышленности, а также в сферах космонавтики и авиации. С другой стороны, Турция удовлетворяет потребности Украины в текстильных и пищевых продуктах. Поэтому стороны надеются на увеличение товарооборота в ближайшем будущем. Украина является транзитной страной при импорте российских энергоресурсов в Европу, что в свою очередь уменьшает трафик перевозок через проливы Турции.

Если подытожить выступление, то можно сказать, что политическое состояние и экономические возможности двух стран дополняют друг друга и в настоящий момент направлены от тесного соседства к стратегическому партнерству. Дорожная карта стратегического партнерства содержит в себе сотрудничество во многих направлениях: интеграция в ЕС, увеличение сотрудничества в рамках международных организаций, региональное сотрудничество и углубление отношений с соседними странами. В результате Организация Черноморского Экономического Сотрудничества, в котором Турция и Украина находятся на передовых позициях, является важным фактором в обеспечении стабильности в регионе. Украина может прибегнуть к опыту Турции в процессе интеграции в НАТО. Премьер-министр Турции Реджеп Тайип Эрдоган во время своего визита на Украину заявил, что Турция готова оказать любую помощь Украине в процессе интегрирования с Западом и в западные организации. Украина для Турции была и будет важной страной как в двухсторонних отношениях, так и в рамках обеспечения стабильности в регионе.

УКРАЇНА І ТУРЕЧЧИНА В КОНТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО СУПЕРНИЦТВА В ЧОРНОМОРСЬКО-КАСПІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

Загальновідомо, що чим більшої економічної ваги набуває той чи інший регіон світу, чим більше держав мають свої інтереси в такому регіоні, тим вищою стає політична напруга і можливість виникнення конфронтаційних ситуацій. Саме таким є Каспійсько-Чорноморський регіон, в якому зіткнення економічних інтересів як регіональних країн, так і тих, що розташовані за межами регіону, що розглядається, відбувається на тлі численних діючих і потенційних локальних конфліктів та намагань деяких держав домінувати в регіоні.

Останнім часом США та Європейський Союз виявляють помітний, зростаючий інтерес до Чорноморсько-Каспійського регіону. Передусім це пояснюється зацікавленістю Заходу отримати доступ до каспійських енергоносіїв, а також прагненням забезпечити шляхи їхнього транспортування. Останнім часом помітно посилились позиції США, НАТО та ЄС в басейні Чорного моря.

Після терактів 11 вересня 2001 року головна загроза, на думку стратегів Пентагону, виходить від Близького Сходу, який межує з Чорним морем. Спираючись на це, США планують скорочення американських військ в Німеччині, а також їхнє розміщення в Західному Причорномор'ї (на території Болгарії і Румунії). Після того, як Туреччина, член НАТО з 1952 року, не дозволила американським військам використовувати військову базу США Інджерлік у війні проти Іраку, Болгарія та Румунія в 2004 р. отримали членство в цій організації. Серед інших чинників, що спонукають США виявляти підвищений інтерес до Чорноморського басейну, є проблема охорони шляхів транспортування енергоносіїв з Каспійського регіону та Центральної Азії, а також встановлення контролю над Іраном і його ядерною програмою. Все це призвело до переміщення зони стратегічних інтересів Вашингтона до Південно-Східної Європи, зокрема в басейн Чорного моря.

Посиленню позицій США в Чорному морі сприяло приєднання Болгарії та Румунії до блоку НАТО, що відбулось у 2004 р. На території цих країн незабаром планується розмістити військові бази США, контингент яких складатиметься з кількох тисяч американсь-

ких військовослужбовців. На одній з майбутніх американських баз, що поблизу Констанци — планується навіть розміщення штаб-квартири так званої Східноєвропейської оперативної групи Пентагону.

Американці передадуть Румунії та Болгарії сучасні кораблі, що значно перевершуватимуть російські за своїми технічними характеристиками та властивостями. Крім цього в Чорному морі діють потужні ВМС Туреччини. Таким чином, вже сьогодні співвідношення сил НАТО та Росії у Чорному морі складається на користь НАТО у співвідношенні 5 до 1. Представники Росії роблять заяви про пошуки адекватної відповіді на ви клики США в Чорному морі. Якою може бути ця відповідь, поки що важко сказати.

Іншим фактором, що сприяв посиленню позицій США в Чорному морі став прихід до влади прозахідних політичних сил в Україні, Грузії та Молдові, стратегічним курсом зовнішньої політики яких є європейська інтеграція та вступ до НАТО. Україна ставить питання про виведення російської військово-морської бази з міста Севастополь до 2017 року. Таким чином, Чорне море перестає бути «російським озером».

Схоже, що розміщення американських баз в Румунії та Болгарії не зможе задовольнити зростаючі амбіції США. Як стало відомо, Пентагон перейшов до розгляду можливостей створення військових баз на території Азербайджану та Грузії.

Створення американських військових баз в східноєвропейських країнах з великим занепокоєнням сприймається у Москві, яка, за словами міністра оборони Росії Сергія Іванова, залишає за собою «законне право вжити всі необхідні заходи для надійного забезпечення своєї національної безпеки». На думку Іванова, розміщення нових військових частин НАТО в Польщі та країнах Балтії може вступити в суперечність із зобов'язаннями альянсу, що викладені в «Основоположному акті про взаємні відносини, співробітництво та безпеку між Росією і НАТО» від 1997 року.

Схоже, що сьогодні Східна Європа знову, як і кілька десятиліть тому, стає зоною протистояння Росії та Заходу. Якщо в роки «холодної війни» східноєвропейські країни були мішенню ядерних ракет НАТО, то сьогодні, в часи «холодного миру», вони можуть стати мішенню для російських носіїв ядерної зброї. За цих умов питання ймовірного вступу України до НАТО стає особливо чутливим і проблематичним, а перспектива залишитися позаблоковою державою видається більш оптимальною. Україна не повинна кидатися в обійми ні Заходу, ні Росії. Україна має достатній потенціал для того, щоб залишитися собою і не ставати сателітом ні Заходу, ні

Росії. Нам не потрібні ні російські, ні американські бази. Ми маємо звести до мінімуму навіть гіпотетичну ймовірність стати ареною протистояння гігантів — США та Росії — не лише у військовій сфері, а й в політичному та економічному вимірах. Надзавданням українського керівництва є збереження балансу інтересів у відносинах з Росією та Заходом. Зберегти цей баланс нам допоможе співпраця з Туреччиною в ОЧЕС, Blackseaforg, а також активізація діяльності ГУАМ і СДВ.

Валентина Шишкіна

*старший науковий співробітник науково-методичного центру
військової освіти Міністерства оборони України*

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ В РАМКАХ BLACKSEAFOR

Безпекова політика Турецької Республіки на початку ХХІ ст. формується, виходячи з наступних факторів:

— особливого значення для Анкари набуло функціонування на міжнародній арені низки нових незалежних держав, що постали внаслідок розпаду СРСР і СФРЮ, а також окремих анклавів та цілих ісламських і тюркських регіонів, які тією чи іншою мірою тяжіють до Туреччини;

— виникли принципово нові політичні функції Туреччини у планах Заходу щодо держав Закавказзя і Центральної Азії, зокрема як посередника і плацдарму для економічного й політичного проникнення Заходу в ці регіони, та водночас як могутньої перешкоди на шляху експансії ісламського фундаменталізму й радикального екстремізму;

— відбувся перерозподіл і розширення функцій Туреччини у військовій організації НАТО, коли внаслідок різноманітних конфліктів, які охопили Балкани, Кавказ, Молдову, Палестину, Перську затоку і Центральну Азію, Анкара опинилася в епіцентрі міжнародної напруженості й нестабільності, перетворившись із флангової країни Північноатлантичного альянсу у «прифронтову державу».

У Причорномор'ї концептуальний підхід Анкари до визначення своєї регіональної стратегії поступово змінювався від позиції лавірування між Україною й Росією, властивої для початку 90-х років, до позиції дозованої підтримки України як осередку прогнозованості, миру та безпеки в Чорноморському регіоні, що цілком відповідає національним інтересам Турецької Республіки й України.

Тому українсько-турецька співпраця у військовій сфері об'єктивно мала стати стрижнем налагодження партнерських відносин між двома державами і визначальним фактором формування системи безпеки у Чорноморському регіоні.

Військове співробітництво України з Турецькою Республікою здійснюється на основі Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством оборони України і Міністерством Національної оборони Турецької Республіки від 14 липня 1993 р., Угоди між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузі військової підготовки, технологій та науки від 27 липня 1994 р. та вищезгаданої Угоди між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про двостороннє співробітництво в галузі військової освіти і підготовки військ від 28 січня 1997 р. Зазначена договірно-правова база на цей час у цілому відповідає задачам військового партнерства обох країн, передусім у сфері безпеки Чорноморського регіону.

У воєнно-політичній площині, починаючи з 1994 р., головною формою українсько-турецького співробітництва стали регулярні зустрічі на вищому рівні — міністрів оборони чи начальників генеральних штабів. Їхня активізація припала на 1997-2003 рр., коли офіційний Київ активно пропагував свій курс на євроатлантичну інтеграцію, а турецьким військовим вдалося усунути загрозу сповзання країни до ісламізму під час урядування Партії добробуту Н.Ербакана.

Серед основних напрямів власне військового співробітництва між збройними силами України та Турецької Республіки, що з 1994 р. проводиться за щорічними планами, передусім, варто вказати на обмін досвідом реформування армій і військово-морських флотів сил двох країн. Зокрема, Програмою двостороннього співробітництва на 2003 р., на пропозицію української сторони, було передбачене проведення українсько-турецьких штабних переговорів. Також плідно розвивається і українсько-турецьке співробітництво у галузі військової освіти.

Останніми роками помітно активізувалася й українсько-турецька співпраця за програмою «Партнерство заради миру». Щорічно

в дусі цієї програми ВМС Турецької Республіки проводять у її територіальних водах міжнародні навчання «Чорноморське партнерство». У ньому беруть участь кораблі класів «фрегат», «корвет» і «тральщик». Так, темою навчання 2003 р. було проведення морської миротворчої операції, метою — поліпшення стандартів взаємосумісності між силами ВМС країн Чорноморського регіону в ході її проведення.

Для євроатлантичних перспектив України принципове значення має вивчення досвіду діяльності Навчального центру програми «Партнерства заради миру» Збройних сил Туреччини з метою можливого втілення цього досвіду при підготовці підрозділів на Яворівському учбовому центрі ЗС України. Навчальний центр було засновано у червні 1998 р., він проводить різноманітні курси, які мають на меті передати досвід, набутий Туреччиною у боротьбі з тероризмом.

Суттєвим фактором зміцнення українсько-турецького воєнного партнерства виступає обмін досвідом з підготовки кадрів та встановлення побратимських відносин між військовими навчальними закладами обох держав.

Військово-технічне співробітництво між Україною і Туреччиною базується на міжурядовій Угоді про співробітництво в галузі оборонної промисловості від 21 травня 1998 р. та Угоді між Урядом України і Урядом Турецької Республіки про взаємний захист секретної інформації та матеріалів, обмін якими здійснюється в процесі співробітництва в оборонній промисловості від 27 листопада 2000 р.

Перспективними напрямками розвитку двостороннього співробітництва у військово-технічній сфері на сьогодні є:

- розробка спільних проектів модернізації озброєння і військової техніки з урахуванням довготривалих програм;
- співробітництво у галузі будівництва патрульних і противозноних кораблів;
- обмін досвідом організації ремонту та модернізації кораблів та озброєння.

Таким чином, турецькі військові, що з огляду на зростання на рубежі ХХ-ХХІ ст. перманентну загрозу ісламського фундаменталізму поновили свій суттєвий вплив на розроблення стратегії подальшого розвитку держави, виявили помітне зацікавлення українськими наукоємними технологіями. За Угодою 1998 р. почав функціонувати Міжнародний науковий центр високих технологій у турецькому місті Гебзе, що, за визнанням офіційного Києва, стало «початком виходу українських технологій, зокрема, спільних розробок у сфері радіолокації й мікроелектроніки, на ринки регіону».

Таким чином, військове співробітництво між Україною й Турецькою Республікою перетворилося у важливу складову двостороннього партнерства й виступає органічним доповненням політичного діалогу на міждержавному рівні. У цій якості воно спирається на засади прагматизму і взаємної економічної вигоди, а в регіональному сенсі слугує підґрунтям і базовим елементом бажаної системи колективної безпеки в Причорномор'ї.

У геополітичному сенсі Чорноморський регіон після розпаду СРСР набув хаотичного і деструктуризованого стану. Значною мірою це зумовлено тим, що в історичній ретроспективі внаслідок тривалого домінування зовнішніх сил (Західна Європа, Росія, Османська імперія, Персія), які змагалися за монопольне використання ресурсів Причорномор'я у власних інтересах, в регіоні не було створено міцного і впливового геополітичного ядра. Регіональні держави (Болгарія, Грузинська Демократична Республіка 1918-1921 рр., Румунія, Українська Народна Республіка 1917-1920 рр. та ін.) за певних історичних обставин не змогли стати значними політичними силами й шукали зовнішній патронаж або намагалися балансувати між існуючими «центрами сили».

Нові незалежні держави, що з'явилися на політичній карті світу наприкінці ХХ ст., принаймні формально, таке становище визнали неприпустимим. Тому перед ними постала альтернатива: самостійно протистояти зовнішнім викликам і небезпекам, або шукати шляхи до внутрішньої регіональної консолідації через узгодження інтересів. Однак внутрішні міжетнічні та міжконфесійні протиріччя, процеси створення нових державних інституцій, розробки нової законодавчої бази, встановлення демократичного контролю над збройними силами значною мірою ускладнюються стрімким переходом до ринкової економіки. Ці протиріччя можуть бути вкрай небезпечним для розвитку демократичних реформ, якщо не будуть вчасно вирішені політичними та демократичними шляхами.

Причини, що зумовлювали в минулому локальні конфлікти національного, етнічного і релігійного характеру в регіоні, не втратили актуальності й нині, породжуючи нові, жорстокі прояви, такі як міжнародний тероризм, організована злочинність, розповсюдження зброї, незаконний обіг наркотиків, вимушена міграція населення, проблеми біженців та забруднення навколишнього середовища.

Не варто скидати з рахунку і ту важливу обставину, що Чорноморський регіон знаходиться в оточенні «старих» (Росія) і «нових» (Ізраїль) ядерних держав, або таких, що прагнуть отримати ядерну зброю й засоби її доставки (Іран). У цілому можна говорити про

загрозливу ситуацію «вакууму безпеки» в Чорноморському регіоні, для ліквідації котрої слід спрямувати об'єднані зусилля країн регіону й використати підтримку всіх зацікавлених держав та структур міжнародної безпеки.

Тому, безумовно, одним з найбільш ефективних шляхів подолання згаданих протиріч, а, відповідно, і покращення військово-політичного клімату не тільки в Чорноморському регіоні, але й у цілому в Європі, є створення регіональної чорноморської системи колективної безпеки. Спільне географічне розташування держав Чорноморського і Балканського регіонів та пов'язана з цим тісна економічна кооперація, яка набула суттєвого значення й розмаху ще в часи Ради Економічної Взаємодопомоги (1949-1991 рр.), створюють певні підстави для розбудови добросусідських відносин та налагодження регіонального співробітництва.

Основними функціями системи колективної безпеки у Чорному морі, на наш погляд, можуть бути:

- об'єднання зусиль щодо збереження стабільності у Чорноморському регіоні;

- забезпечення безперешкодного функціонування існуючих та перспективних транспортно-енергетичних коридорів;

- спільна реалізація міжнародних акцій військового і гуманітарного характеру з локалізації та ізоляції зон конфліктів у басейні Чорного моря, що проводяться під егідою ООН або ОБСЄ;

- вчасне інформування про аварії морських суден (літальних апаратів), наслідки яких становлять, або можуть становити загрозу забруднення територіальних вод, економічних зон, повітряного простору та прибережної смуги однієї із сторін;

- проведення спільних пошуково-рятувальних операцій.

Присутність України в Чорноморському регіоні, безперечно, можна розглядати як одну з можливих її ідентифікацій, поряд із центрально- чи східноєвропейськими схемами ідентичності. Україна як спадкоємець частини інтересів, цілей і проблем колишнього СРСР у регіоні, може й повинна тут відігравати помітну роль в організації нової системи порядку. Для Києва життєво важливо мирне урегулювання конфліктних ситуацій на Балканах, у Придністров'ї, на Кавказі, формування моделей рівноправного партнерства з Туреччиною й Росією як регіональними лідерами в цій частині світу.

Головними стратегічними інтересами України в Чорноморському регіоні є:

- диверсифікація джерел енергопостачання за рахунок ресурсів Каспію;

— вихід на ринки країн Близького Сходу й Центральної Азії шляхом створення зручних і безпечних трансрегіональних транспортних комунікацій;

— ліквідація загроз власній безпеці східного походження (міжнародний тероризм, нелегальна міграція, міжнародний криміналітет, наркобізнес) за допомогою організації регіональних механізмів протистояння цим загрозам;

— підвищення геополітичного значення України через зміцнення її впливу у країнах регіону й формування регіональної системи стабільності, можливе отримання Києвом статусу регіонального лідерства.

Певні можливості для країн Чорноморського регіону надає наявність в Україні потужного військово-промислового потенціалу. Співпраця з Україною зміцнює європейські орієнтації й забезпечує сприяння реалізації модернізованих проектів у країнах регіону. Вони також принципово не заперечують проти використання українського миротворчого потенціалу в урегулюванні локальних конфліктів (грузино-абхазького, грузино-осетинського, молдовсько-придністровського), вважають його більш прийнятним для себе (Грузія, Молдова) і готові до співпраці при вирішенні інших питань безпеки.

В ідеалі на цих засадах могла б утворитися регіональна система партнерства і стабільності як органічний елемент загальноєвропейської архітектури безпеки, оскільки НАТО і ЄС на сьогодні не виявляють чітко вираженої готовності до створення нових форм і структур гарантування стабільності й безпеки у Причорномор'ї.

Загрози українським національно-державним інтересам у Чорноморському регіоні мають як зовнішнє, так і внутрішнє походження, а їхнє попередження передбачає комплекс заходів і узгоджених дій усіх державних та, по можливості, недержавних структур. Серед основних загроз можна виділити наступні:

— конкуренція з боку інших держав у вирішенні питання оптимального маршруту транспортування каспійських енергоносіїв на Захід;

— посилення в країнах регіону геополітичних впливів інших держав, чії інтереси суперечать українським;

— лобювання в Україні іноземними державами чи кримінальними структурами власних інтересів на шкоду українським;

— нездатність державних і ділових структур в Україні до формування ефективних механізмів реалізації й захисту українських інтересів у регіоні;

— перманентна політична нестабільність у державах Чорноморського регіону.

Проблеми подолання більшості цих загроз, а також реалізації масштабних проектів економічного розвитку Чорноморського регіону значною мірою можуть бути вирішені шляхом формування регіональних структур безпеки, що створили б спільну платформу для співпраці в цій сфері з максимальним урахуванням інтересів усіх держав регіону. Тому при розв'язанні проблем безпеки у Чорноморському регіоні Україна зосередилася на трьох напрямках:

— економічна співпраця в рамках ГУУАМ, передусім у сфері розвитку транспортно-комунікаційних коридорів;

— мирне урегулювання регіональних конфліктів;

— міжнародне співробітництво у військовій сфері.

В контексті розвитку й поглиблення українсько-турецького конструктивного партнерства принципового значення набуває готовність Києва виступити організатором азербайджано-вірменських переговорів на вищому рівні щодо мирного урегулювання Нагірно-Карабахського конфлікту, і після підписання відповідної всеохоплюючої угоди відрядити військовий контингент для участі в операції з підтримки миру, якщо для цього буде запрошення ОБСЄ, згода сторін конфлікту і відповідне рішення Верховної Ради України.

Ще у 1993 р. Україною була висунута ініціатива щодо розроблення та впровадження у життя багатосторонньої домовленості політичного характеру, спрямованої на зміцнення довіри і безпеки у військово-морській галузі між причорноморськими державами — Україною, Болгарією, Грузією, Росією, Румунією й Туреччиною. Такий крок мав відкрити принципово нову сторінку в розбудові заходів зміцнення довіри та безпеки в Європі, адже до того часу міжнародні багатосторонні домовленості щодо заходів зміцнення довіри та безпеки застосовувалися лише стосовно сухопутних та військово-повітряних сил.

Керівництво України та її Збройних Сил розглядало створення БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR як практичний внесок до зусиль, спрямованих на підтримання регіонального співробітництва на Чорному морі, зміцнення взаємної довіри та стабільності. Водночас, з погляду офіційного Києва, це співробітництво жодним чином не повинно було розглядатися як протиставлення, або виклик Росії чи НАТО. МЗС України наголошувало, що політика країн-партнерів у цій сфері повинна зводитися до того, щоб розвивати відносини і з Росією, і з НАТО, і з іншими державами на основі принципів рівності і взаємної вигоди.

Урочиста церемонія підписання Угоди про створення Чорноморської групи військово-морського співробітництва і шести до-

датків до неї відбулася у Стамбулі 2 квітня 2001 р. В ній взяли участь міністри закордонних справ Туреччини (І.Джем) й Грузії (І.Менагарішвілі), заступники міністрів закордонних справ України (Ю.Сергеев), Росії (О.Авдаєв) й Румунії (М.Моток), а також командувачі ВМС Туреччини (І.Ерділь) та Болгарії (П.Панчев).

Згідно статті IV Угоди, головною метою БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR як «регіонального, обмеженого в членстві, але в той же час відкритого утворення», є «сприяння подальшому зміцненню дружби, добросусідських відносин та взаємної довіри між причорноморськими державами», а також «зміцнення миру та стабільності в регіоні шляхом поглиблення співробітництва та взаємодії між військово-морськими силами». Задля цього Чорноморська група покликана проводити пошуково-рятувальні операції, операції з надання гуманітарної допомоги, операції з розмінування, а також здійснювати захист навколишнього природного середовища і візити доброї волі та будь-які інші завдання, погоджені між сторонами, і організовуватиме навчання з метою підвищення ефективності та взаємодії при виконанні вищезгаданих завдань.

Пункт 4 статті VII Угоди дозволяє використовувати Чорноморську Групу і поза межами регіону в операціях за мандатом ООН чи ОБСЄ, а також в іншій міжнародній діяльності, відповідно до цілей та завдань БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR. Таким чином, діяльність Групи не спрямована проти жодної країни і не має на меті створення будь-якого військового союзу проти будь-якої держави або групи держав (ст. II) [9].

Чорноморська група військово-морського співробітництва формується без безпосередньої участі в ній підрозділів військово-повітряних і сухопутних сил, з одного флагманського корабля і 4-6 суден (обов'язково фрегат чи есмінець, корвет або патрульний катер, мінний тральщик, амфібійні або допоміжні кораблі) від шести чорноморських держав, які діють під єдиним командуванням. Кораблі знаходяться тільки в оперативному підпорядкуванні командира з'єднання і можуть бути відкликані у будь-який час за рішенням міністерств оборони своїх країн.

Політичні аспекти діяльності БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR і керівні політичні принципи роботи Комітету командувачів ВМС на Чорному морі (BSNC) розглядаються на щорічних зустрічах глав зовнішньополітичних або оборонних відомств держав-учасниць. Ці зібрання уповноважені також затверджувати програму діяльності Групи на черговий рік (в разі відсутності зустрічі міністрів закордонних справ чи міністрів оборони або їхніх повноважних представників,

згідно п. 2 ст. VII, програма набуває чинності шляхом мовчазної згоди) і на основі консенсусу ухвалювати рішення щодо членства в Групі нових держав.

У разі необхідності, міністри можуть створювати на тимчасовій основі підпорядковані їм групи з числа експертів високого рівня міністерств закордонних справ та міністерств оборони для опрацювання окремих питань. Військові консультації на найвищому рівні проводяться начальниками генеральних штабів або їхніми представниками (ст. VI).

Показово, що сторони зберігають у повному обсязі командування над своїми кораблями, виділеними для потреб BLACKSEAFOR. З огляду на це кораблі в будь-який момент можуть бути відкликані зі складу Групи для національних потреб, за умови інформування про це інших Сторін (ст. VIII). Комітет командувачів ВМС на Чорному морі відповідає за загальне планування діяльності, здійснює управління і загальне керівництво розміщенням, застосуванням та іншою діяльністю БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR, а також затверджує кандидатури командувача, начальника і членів штабу Групи, що призначені сторонами (ст. III Додатку А). BSNC подає щорічно чи у разі потреби доповіді міністрам закордонних справ або міністрам оборони та начальникам генеральних штабів сторін.

Оперативне управління Групою BSNC делегує старшому офіцеру Оперативного управління BLACKSEAFOR, призначеному державою, громадянином якої є командувач BLACKSEAFOR. Для забезпечення безперервності керівництва при плануванні та проведенні операцій командувач BLACKSEAFOR (контр-адмірал чи капітан першого рангу) призначається, зазвичай, строком на один рік по черзі в алфавітному порядку, починаючи з країни-депозитарія, представниками тих сторін, які надають свої кораблі для потреб сил Групи.

Командувач BLACKSEAFOR безпосередньо підпорядкований Оперативному управлінню і має в розпорядженні багатонаціональний штаб на чолі з представником держави, яка іде слідом за державою командувача Групою. Як правило, на решту посад штабних офіцерів призначаються також на один рік по одному представнику від кожної сторони (ст. IX Угоди).

Консенсусним рішенням Комітету командувачів ВМС на Чорному морі БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR періодично (як правило, щороку) проводить фазу активного використання в регіоні. Причому на першому етапі зазначене оперативне з'єднання ВМС мало функціонувати на зразок колишнього Оперативного з'єднання

Об'єднаних ВМС НАТО в Середземному морі «за викликом» (або військово-морської Балтійської ескадри «BALTRON»), тобто в разі необхідності.

Питання практичного втілення стамбульської Угоди про створення Чорноморської групи військово-морського співробітництва були обговорені під час робочого візиту в Україну міністра національної оборони Турецької Республіки С.Чакмакоглу 8-10 серпня 2001 р. Під час зустрічей С.Чакмакоглу з О.Кузьмуком і Л.Кучмою були також обговорені перспективи українсько-турецької співпраці в галузі військової освіти та військово-промислового комплексу.

Церемонія відкриття першої активації Чорноморської військово-морської оперативної групи відбулася в турецькій військово-морській базі Гюльджук 27 вересня 2001 р., а завершилася вона військово-морським парадом шести кораблів Групи (болгарський фрегат «Смелі», грузинський патрульний корабель «Кутаїсі», російський есмінець «Железняков», румунський корвет «Вице-адмірал Хораї Маджелларіу», турецький фрегат «Фатіх» і український тральщик «Черкаси») на рейді грузинського порту Поті 16 жовтня того ж року [2].

13 лютого 2002 р. головування у Групі планування БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR, що зустрілася в Севастополі, перейшло від Туреччини до України. На зібранні обговорювалася програма другої активації Чорноморської групи військово-морського співробітництва, що була остаточно ухвалена на ялтинському саміті Комітету командувачів ВМС на Чорному морі 18 квітня 2002 р.

Успішний старт діяльності БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR завдяки поглибленню українсько-турецького військового партнерства відкрив шлях до довгоочікуваного підписання керівниками зовнішньополітичних відомств причорноморських держав 25 квітня 2002 р. у Києві Документа про заходи зміцнення довіри і безпеки у військово-морській галузі на Чорному морі. Його розробники виходили з того, що зазначений Документ «не направлений проти інтересів будь-якої з країн, проти вільного судноплавства або іншої діяльності цих країн у Чорному морі». Він також «не поширюється на морську діяльність країн-учасниць, яку вони проводять спільно з третіми країнами, не має впливу на інші міжнародні домовленості та укладені політичні угоди» [2].

Серед основних напрямків взаємодії шести причорноморських держав, які знайшли своє відображення в Документі, можна виділити, по-перше, співробітництво та контакти у військово-морській галузі, що серед іншого передбачає встановлення прямих каналів зв'язку між військово-морськими установами причорноморських де-

ржав, обмін інформацією з різноманітних питань функціонування ВМС (має надаватися не пізніше 30 квітня кожного року), проведення освітніх заходів для військово-морських офіцерів, співробітництво в попередженні екологічних загроз, в боротьбі з тероризмом та іншими викликами міжнародної безпеки, включаючи можливість надання допомоги в боротьбі з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків, зброї, незаконним рибальством, а також подальший розвиток співробітництва у сфері пошуково-рятувальних та інших заходів.

Положення Документа також передбачають щорічні відвідання військово-морських баз та обмін відповідною інформацією щодо сил та корабельного складу ВМС шести причорноморських країн, проведення на ротатійній основі військово-морських навчань довіри. Плануються також регулярні консультації між країнами-учасницями з військово-морської проблематики, обмін візитами морських офіцерів та експертів всіх рівнів, контакти між відповідними військово-морськими інститутами тощо.

Доки учасники Документа про заходи зміцнення довіри і безпеки (ЗЗДБ) у військово-морській галузі на Чорному морі на рівні експертів готувалися до початку імплементації домовленості, Група планування другої активації БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR у Севастополі 5-7 червня 2002 р. розглянула концепцію його захисту від терористичних актів. Для вирішення завдань другої активації було сформовано оперативне з'єднання у складі тральщиків від Болгарії, Росії, Румунії й Туреччини, патрульного катера від Грузії та українського корабля управління «Славутич» під загальним командуванням капітана 1 рангу І.Тенюха.

В ході другої активації 5-28 серпня 2002 р. загін кораблів провів навчання мінно-тральних сил, тактичне маневрування, спільне плавання в ордері, навчання з надання допомоги пошкодженому кораблю та з протидиверсійної оборони, тренування зі зв'язку, рятування людей, що опинилися за бортом. Під час стоянки в румунському порту Констанца військові моряки відпрацювали заходи по боротьбі за живучість корабля і здійснили протокольні візити до мерії та префектури міста.

Через два місяці, 22-23 жовтня 2002 р., у Відні робоча зустріч експертів причорноморських країн з питання підготовки до імплементації Документа про ЗЗДБ увінчалася узгодженням практично всіх ключових моментів. За основу Переліку форматів повідомлень для обміну інформацією було прийнято український проект, який після певного доопрацювання був погоджений делегаціями.

Враховуючи, що імплементація Документа про ЗЗДБ у військово-морській галузі на Чорному морі мала початися з 1 січня 2003 р., делегації підтвердили чинність наступної послідовності основних заходів:

— не пізніше 15 січня 2003 р. і у подальшому — після будь-яких змін здійснюється обмін інформацією про канали зв'язку (дипломатичний, між міністерствами оборони держав-учасниць і безпосередньо між штабами ВМС);

— не пізніше 30 квітня 2003 р. і у подальшому — щорічно до цієї дати здійснюється обмін інформацією про ВМС, розташовані у зоні застосування Документа;

— не пізніше 1 січня 2004 р. і у подальшому — не пізніше 1 січня кожного наступного року здійснюється обмін інформацією про два найбільших запланованих військово-морських навчання;

— країна, яка у порядку черговості проводить щорічне військово-морське навчання довіри (у 2004 р. — Болгарія, Туреччина й Україна — відповідно у 2007 і 2008 рр.), не пізніше 31 жовтня попереднього року розповсюджує відповідне запрошення;

— держави-учасниці не пізніше 15 грудня 2003 р. і у подальшому — не пізніше 15 грудня кожного наступного року надають відповіді на запрошення.

Аналогічні заходи передбачаються й у разі проведення відвідування бази ВМС (цей захід може поєднуватися з проведенням військово-морського навчання довіри), конференції з планування навчань або щорічних консультацій. Глава турецької делегації на робочій зустрічі наголосив на доцільності спільного проведення заходів, передбачених Угодою про створення БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR і Документом про ЗЗДБ на Чорному морі (проведення навчань, відвідування військово-морських баз тощо).

Але румунська делегація виступила проти такого поєднання, вкотре зазначивши, що Документ про ЗЗДБ є окремою ініціативою, не пов'язаною з іншими домовленостями, цю позицію підтримала делегація Росії. Тоді українська делегація зауважила, що можливо було б розглянути питання не з погляду спільного проведення заходів, а виходячи з необхідності раціонального використання наявних ресурсів. За учасниками Документа про ЗЗДБ на Чорному морі залишилося право вільно приймати рішення щодо участі у навчанні довіри або направлення на нього спостерігачів [2].

У третій активації Спільної чорноморської військово-морської групи 3-31 серпня 2003 р. взяли участь український корвет «Вінниця», болгарський військовий фрегат «Смелі», грузинський ракетний

катер «Тбілісі», румунський корвет типу «Тетал», російський фрегат «Питлівий» і турецький фрегат «Фатіх». Крім того, Військово-Морські Сили Болгарії та Туреччині виділили в якості сил забезпечення по одному підводному човну. 8 серпня 2003 р. у болгарському місті Бургас відбулася урочиста церемонія передачі командування БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR від українських військових моряків командирю Варненської військово-морської бази бригадному адміралу Г.Георгієву.

Командування четвертою активацією спільної Чорноморської групи військово-морського співробітництва в 2004 р. мало перейти до грузинської сторони, а провести її передбачалося в два етапи: 1) 5-27 серпня — у східній частині Чорного моря з відвідуванням портів Поті (Грузія), Новоросійськ (Російська Федерація), Севастополь (Україна); 2) 4-27 квітня 2005 р. — у південно-західній частині Чорного моря з відвідуванням портів Стамбул (Туреччина), Варна (Болгарія) і Констанца (Румунія). Під час другої фази під командуванням представника ВМС України заплановано проведення навчання за темою «Надання допомоги підводному човну, що зазнав лиха», а також участь кораблів у навчанні військово-морських сил чорноморських країн «Чорноморське партнерство — 2005».

З урахуванням успішного початку процесу імплементації Документа про ЗЗДБ у військово-морській галузі на Чорному морі на запрошення Туреччини в Анкарі 19 січня 2004 р. відбулися перші політичні консультації БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR на рівні представників МЗС. Вони підтвердили спільне розуміння того, що безпека у стратегічно важливому Чорноморському регіоні становить першорядну значимість для держав-учасниць, тому вони беруть на себе відповідальність за збереження в регіоні миру і стабільності шляхом спільного використання національних засобів та можливостей.

Учасники політичних консультацій також наголосили, що БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR уже став дієвим інструментом досягнення цілей Угоди від 2 квітня 2001 р. На їхнє глибоке переконання, Чорноморський регіон має бути надійно захищений від таких загроз як тероризм, організована злочинність, нелегальне транспортування і поширення зброї масового знищення. Зібрання зійшлося на важливості й необхідності подальшого регіонального співробітництва з метою зміцнення миру, безпеки і стабільності в Чорному морі.

На другому раунді політичних консультацій держав-учасниць БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR у Москві 7 липня 2004 р. на рівні заступників міністрів закордонних справ було вирішено створити на високому рівні Експертну групу для розроблення принципів і

моделей застосування Групи Військово-Морського Співробітництва з метою попередження і усунення загрози тероризму, включно з транспортуванням зброї масового знищення.

В рамках підготовки до першої фази четвертої активації БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR у Тбілісі 1-6 квітня 2004 р. відбулося засідання Плануючої групи, а 6-7 квітня — щорічна зустріч командувачів ВМС чорноморських країн, де були детально розглянуті та остаточно затверджені склад і сили активації (турецький фрегат «Йилдирим», український середній десантний корабель «Кіровоград», румунський фрегат «Хорія Мачемаріу», болгарський середній десантний корабель «Сиріус», російський великий десантний корабель «Ц.Куніков» та грузинський ракетний катер «Діоскурія»), а також перспективи подальшого існування з'єднання [2].

В ході першої фази четвертої активації БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR під командуванням капітана 1 рангу Г.Хайдарова, крім грузинського порту Батумі кораблі з'єднання відвідали з триденним візитом російський порт Новоросійськ і по завершенні навчань Севастополь. Головну увагу було приділено практичному застосуванню нової підконцепції під назвою «Захисні операції проти тероризму». Також, на переході морем екіпажі кораблів з'єднання провели навчання і спільні тренування з тактичного маневрування, протикатерної, протичовнової і протиповітряної оборони, надання допомоги пошкодженому кораблю і людині, що опинилась за бортом. Крім того, болгарські, грузинські, російські, румунські, турецькі та українські військові моряки відпрацювали дії у складі багатонаціонального штабу.

Таким чином, оперативне з'єднання ВМС «за викликом» у Чорному морі виявилось ефективною формою співпраці причорноморських держав щодо гарантування безпеки, миру і стабільності у регіоні. Не виключено, що БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR може розглядатися в перспективі як морський компонент багатонаціональних миротворчих сил Південно-Східної Європи.

Для України, що поряд із Туреччиною відіграла провідну роль у створенні й виступає рушійною силою активізації спільної Чорноморської групи військово-морського співробітництва «BLACKSEAFOR», участь у ній сприяє:

- розширенню відкритості й зміцненню довіри між причорноморськими державами;
- зміцненню власного міжнародного авторитету як морської держави;
- впливу на розвиток міжнародного морського права у Чорноморському регіоні;

— поліпшенню умов співіснування флотів причорноморських держав і поєднанню їхніх зусиль у вирішенні питань морської політики;
— розширенню можливостей ВМС щодо вдосконалення власної бойової підготовки та участі у морських миротворчих, гуманітарних і пошуково-рятувальних операціях.

Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що інтенсифікація українсько-турецької військової співпраці не лише сприяє зміцненню клімату довіри й безпеки у двосторонніх взаєминах та в Чорноморському регіоні, але й цілком узгоджується з курсом України на євроатлантичну інтеграцію, наповнює його реальним змістом і відкриває нові конструктивні перспективи.

З огляду на суттєву й багато в чому вирішальну роль турецьких військових у політичній системі «Третьої республіки», конструктивна співпраця двох держав у военній сфері виступає зміцнюючим ферментом їхнього порозуміння й на міжнародній арені, передусім, у справі гарантування миру і безпеки в Чорноморському регіоні. Попри певні політичні обмеження й зобов'язання, зумовлені членством Туреччини в НАТО, Анкара зацікавлена в поглибленні військового співробітництва з Києвом, розглядаючи його в якості однієї з базових структур безпеки в регіоні.

Література:

1. Turkish Weekly (Ankara). — 2003, 16-31 May.
2. Поточний архів Міністерства оборони України.
3. Turkish Daily News (Ankara). — 2003, 26 January.
4. Бадрак В. Танковая атака в Турции // Зеркало недели. — 2000, 12-18 февраля.
5. Бадрак В. Танковые страсти // Зеркало недели. — 2001, 31 марта — 6 апреля.
6. Бадрак В. Позиционный успех Т-84 // Зеркало недели. — 2000, 29 апреля — 5 мая.
7. Бадрак В. Двери в Европу необходимо открывать самим // Зеркало недели. — 2002. — 5-11 октября.
8. Turkish Daily News (Ankara). — 212, 2003, 14 May.
9. Угода про створення Чорноморської групи військово-морського співробітництва // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c369>.

Владимир Богданович
профессор кафедры национальной безопасности
НАДУ при Президенте Украины, д.т.н.

ДИНАМИКА СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАПРЯЖЕННОСТИ В УКРАИНЕ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СТАБИЛЬНОСТЬ В ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ

Новая власть, пришедшая в результате победы «оранжевой» революции в Украине, столкнулась с крайне высоким уровнем социально-экономической нестабильности и политического противостояния в обществе. Последние два года для экономики Украины оцениваются как весьма неудачные. Объем промышленного производства падает, объемы строительства и инвестиций сокращаются еще быстрее. Украина идет к темпам роста всего 2-3%.

Это ухудшение было вызвано в основном внутренней экономической политикой. Наибольшую тревогу вызывают широкие дискуссии по вопросу реприватизации предприятий. Другой проблемой является резко возросшее налоговое бремя (5-6% валового внутреннего продукта), что было необходимо для финансирования увеличений социальных выплат и окладов бюджетников. Третий вопрос — сильное вмешательство правительства в экономику, включая попытки регулирования цен на бензин, мясо и зерно, а также усиления государственных монополий. Удвоение тарифов на железнодорожные перевозки металлов также навредило экономике. Тенденция уменьшения мировых цен на металл и увеличение стоимости энергоносителей приведет к значительному сокращению прибылей от экспорта металлургической области Украины. Ожидаемое повышение цен на российские энергоносители может вызвать серьезный экономический кризис в Украине уже во втором квартале 2006-го года.

Особенностью «оранжевой» революции было то, что она вписывается в геополитический проект Запада во главе США по отрыву Украины от политического, экономического и культурного пространства России. Закрепление этого успеха США пытались достичь путем приведения в ВР на выборах 2006 года антироссийски настроенных депутатов. Это даст возможность втянуть Украину в НАТО, что будет окончательной «зачисткой» геополитической операции США по ослаблению геополитического влияния России на постсоветском пространстве.

Как известно, в ходе проведения президентских выборов в Украине в 2004-2005 гг Россия не достигла своей цели, однако не смирилась с этим. Фактически с осени 2005 года РФ начала хорошо спланированную геополитическую операцию за возвращение Украины в сферу своих интересов.

РФ разработала и внедрила 4 основных сценария (1-для содействия приходу в Верховну Раду в 2006 году пророссийски настроенных политических сил Россия должна всячески поддерживать, а в большинстве случаев и систематически инициировать конфликты внутри сторонников В.Ющенко; 2- для подрыва имиджа новой власти необходимо поддерживать идеи децентрализации и федерализации Украины; 3-поддержка движения за предоставление государственного статуса русскому языку наряду с украинским; 4-инициирование противоречий в религиозной сфере). Общая цель этих сценариев-приход в парламент в 2006 году пророссийски настроенных депутатов, что тождественно возвращению Украины в сферу геополитического влияния России.

Для развития успеха Россией были предприняты последующие шаги, в основном в экономической, политической и информационной сферах. Без особого труда были повышены цены на газ, затем произведено его временное отключение, Верховна Рада отправила в отставку правительство, что без всякого сомнения, является главным фактором экономической, а впоследствии и социально-политической дестабилизации Украины. На очереди Крым, повышение цен на бензин, психологическое воздействие на население Украины через открытое украинское информационное пространство, упрощение режима границы, реализация программы «Соотечественник» для иммиграции трудоспособного населения с Украины, а это уже цепная реакция ухудшения жизни и выход народа на Майдан, но под другими лозунгами.

Если предположить, что события в Украине развиваются по сценарию, контролируемому США (об этом свидетельствуют скоординированные действия проамериканских министров А. Гриценко и Б.Тарасюка, тянущих Украину в НАТО), то следует ожидать наращивания напряженности внутри государства до такого уровня, когда в стране ситуация может выйти из-под контроля, что, без сомнения, скажется и на стабильности Черноморского региона.

Так званная «газовая война» послужила детонатором серьезнейшего политического, экономического, информационного и психологического кризиса в стране. В наращивании напряженности в обществе наступил новый этап.

Во-первых, надо вспомнить, что президент в самом начале своей работы лично заложил мину замедленного действия под новую власть, благословив конкуренцию и противостояние между Петром Порошенко и Юлией Тимошенко. Последствия этого решения очевидны: подковерное противостояние приобрело острые открытые формы и утратило всяческий контроль со стороны главы государства.

Во-вторых, в настоящий момент в стране фактически отсутствует власть как таковая. Уменьшается золотовалютный запас, застыли в ожидании инвесторы, кредиты если будут, то на кабальных условиях. Ясно, что бюджет не адекватен ситуации, а это означает очень большие неприятности для государства и общества.

В-третьих, разочарование накоплено не только внутри страны. Оно имеет место и в мировом сообществе, в первую очередь в цивилизованной его части. После «оранжевой» революции от Украины ожидали системных реформ, благоприятного инвестиционного климата и лидерской роли в регионе.

Однако сегодня страна, неспособная навести порядок у себя, не может претендовать на роль лидера в регионе, тем более в группе стран. О создании в Киеве Сообщества демократического выбора уже никто не вспоминает. Если не будет внешнего финансирования, то такая же участь ожидает и реформированного ГУАМ,

Новая власть отнеслась безответственно как к своей внутренней, так и к внешней миссии.

В-четвертых, ситуация, сложившаяся в политических украинских верхах, чрезвычайно сложна и отрицательно сказывается на других сферах жизни государства, катастрофически обостряет социальную напряженность, которая наиболее рельефно проявляется в политической, экономической, социальной, военной, территориальной и религиозной сферах.

Оценка уровня социальной напряженности в Украине проводилась с использованием математического моделирования в наиболее характерные моменты, показанные на рис.1.

Как видим, наблюдается довольно тревожный рост уровня социальной напряженности, при котором существенно повысилась вероятность потери стабильности в обществе. При этом наиболее существенным представляется принятие неотложных мер, направленных на нейтрализацию наиболее важных угроз, прежде всего в политической и экономической сферах, которые на данном временном интервале являются наиболее критичными в плане поддержания социально-политической стабильности государства.

Уровень социальной напряженности

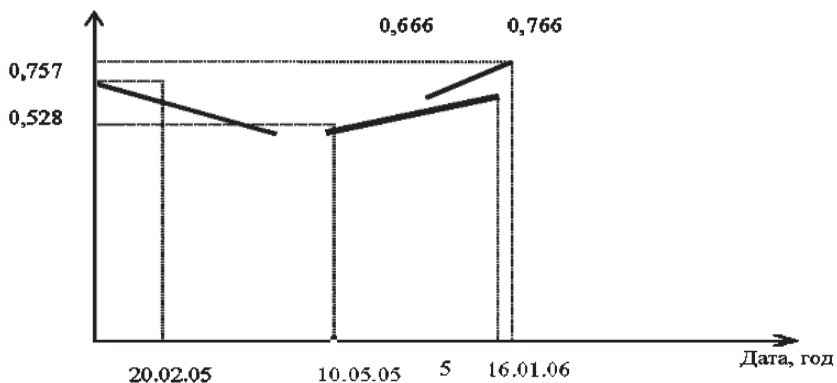

Рис.1. Динамика уровня социальной напряженности в Украине после победы «оранжевой» революции: 20.02.05 - начало работы правительства Ю.Тимошенко; 10.05.05 — 100 дней работы правительства Ю.Тимошенко; 5.10.05 — отставка правительства Ю.Тимошенко; 16.01 — отставка правительства Ю.Еханурова

Из создавшейся ситуации необходимо немедленно искать выход. И этот выход придется находить в рамках существующих политических сил. Качественно новым силам взяться неоткуда и некогда. Можно утверждать, что чем бы не закончился данный политический кризис, в ближайшие год-два Украина не может получить новое качество власти. Под давлением внутренних и внешних факторов Украина может оказаться на грани утраты государственности. Одним из таких факторов может стать Крым.

Специфика Крымского полуострова делает его особым регионом Украины. До последнего времени ситуация в Крыму являлась самым сложным и острым внутривнутриполитическим вызовом существованию независимой Украины. Крым представляет собой зону взаимного влияния и столкновения цивилизаций, — в Крыму, где соприкасаются православие и ислам, вместе проживают славяне и турки. Мир ислама сейчас приходит в движение и выражает готовность бороться против мировой гегемонии западноевропейской и англосаксонской цивилизаций. Разумеется, в основе этого конфликта лежат экономические интересы.

В сегодняшних условиях Украина должна исключить всякую возможность для подрыва социального мира со стороны исламских

радикалов. К сожалению, украинская власть создала плацдарм, позволяющий исламским радикалам вести разрушительную работу.

Во-первых, политическое руководство Украины, вопреки историческим, социально-экономическим и культурным реалиям, пытается интегрировать страну в рамки западноевропейской культурно-политической общности.

Во-вторых, власть пустила на самотек развитие исламского фактора внутри страны. В Украине этот фактор приобретает остроту не только религиозной, но и этнокультурной, социально-экономической и политической проблемы. Пытаясь улучшить положение крымских татар за счет других народов Крыма, власти поколебали основы межнационального мира в автономии. При этом проблемы крымскотатарского народа так и остались нерешенными. Социальное неблагополучие и культурная изоляция большинства крымскотатарского народа, стали основным источником социальной нестабильности в Крыму.

Ухудшение социально-экономической обстановки, многолетние проволочки с решением насущных проблем приводят к тому, что обстановка в Крыму с каждым годом накаляется.

Вокруг полуострова переплелись геополитические интересы России, Турции, США, западной, славяно-православной и исламской цивилизаций. Там же сосредоточены интересы политических сил, ведущих борьбу за власть внутри Украины.

Аналитики выделяют четыре комплекса неразрешенных проблем, каждая из которых может негативно повлиять на развитие политических процессов в АРК:

- 1) недостаточная урегулированность отношений между Центром и автономией;
- 2) развитие внутренней политической ситуации в АРК;
- 3) обустройство депортированных народов, сложная межконфессиональная и межнациональная ситуация на полуострове;
- 4) наличие внешних факторов воздействия «по трем основным направлениям: российскому, турецкому и исламскому».

Исламский фактор — это реалии современной международной жизни. Ислам — это почти миллиард верующих, 50 с лишним государств. Общины мусульман существуют еще в 120 государствах. В этот мир частично входит и Украина, где 2 миллиона граждан исповедуют ислам.

Исламизм как идеология, базирующаяся на использовании религии в политических целях, подпитывается сочетанием таких факторов, как усиление демографического потенциала мусульманского

мира (если в начале XX века ему с рождения принадлежал лишь каждый десятый житель планеты, то в конце нынешнего столетия — уже каждый пятый), рост экономического богатства и военной силы государств Ближневосточного мусульманского пояса, ощущение особенности миссии ислама, как религии наиболее универсальной, исторически самой молодой и менее всего подверженной внутренней эрозии.

Отмеченные выше аспекты анализа ситуации в Крыму не дают достаточных оснований для оптимизма относительно снижения уровня конфликтного потенциала в этом регионе. Настораживают некоторые процессы в развитии крымскотатарского общества, которые можно истолковывать двояко — и как естественные процессы крымскотатарского национально-культурного возрождения, и — как наращивание политического потенциала крымскотатарского этноса. Существует высокая степень риска параллельного развития местного крымского и крымскотатарского сообществ граждан, что имеет реальную перспективу крупномасштабного конфликта, в который могут быть втянуты внешние силы.

Очередной виток эскалации конфликтного потенциала в Крыму, на наш взгляд, следует ожидать через несколько лет. Это связано с приходом новой политической элиты, воспитанной большей частью в школах и вузах Турции.

Предварительные результаты моделирования наиболее критических сценариев показывают, что наихудшим сценарием является интеграция Украины в НАТО и в ответ на это денонсация Россией договора 1997 года, что отрицательно скажется не только на стабильности Черноморского региона, но и Европы в целом.

Список использованных источников

1. Богданович В.Ю. Военна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення.- К.: «Тираж».-2003.322с.

2. Саати Т., Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем // Пер. С англ.// М.: Радио и связь. 1991. — 224с.

3. Богданович В. Динаміка зміни рівня соціальної напруженості в Україні після президентських виборів // К.: Вид-во «Тираж»: Столичний регіон, №2, 2005, с.62-65.

ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ В ЧЕРНОМОРСКОМ БАССЕЙНЕ

Уважаемый председатель, уважаемые коллеги!

Разрешите поблагодарить наших коллег, сумевших организовать эту конференцию и пригласить нас на нее.

Проведение конференции предоставляет прекрасную возможность для установления новых контактов, нахождения новых идей, определения приоритетов.

Как нам видится, основной целью конференции стало проведение конструктивных дискуссий и определение рекомендаций в рамках развития взаимоотношений Украина-Турция.

Безопасность. Украина сделала ставку на региональную и европейскую систему безопасности. Но американцы предложили совместную борьбу с терроризмом. Понятно, что авианосцами и бомбардировщиками с терроризмом не борются. А США доказывают, что можно. Судите по операциям в Югославии, в Афганистане и Ираке. Да и последние события на Ближнем Востоке настораживают.

Да и Черное море, которое ранее было фактически внутренним морем стран, расположенных на его берегах превращается в милитаризованное пространство.

Посудите сами. Если царят мир и дружба, то почему военные базы альянса не расформируются (как наша армия!)? А ведь вся Европа по словам нашего МИДа, хочет мира и ждет Украину в свои объятия. Кто же говорит правду? Того, что руководство Брюсселя ведет политику наращивания военного потенциала по периметру наших границ, не скроешь. Если НАТО по-прежнему в России видит врага, то нам от этого не легче.

Альянс устремился на Восток. Украину на всякий случай НАТО решило ее приватизировать -- все же ближе будет к России. Яворовский и Широколанвский полигоны стали для «миролюбивых» войск родным домом, и уж больно любят они Крым и российский ЧФ. Изучают брюссельские посланцы нашу территорию с любовью и нежностью, продолжая поговорить о демократии.

Авиабаза Когалницеану в Румынии, расположенная близ черноморского порта Констанца, занимает 320 га. До июня 2003 г. ее использовали американцы для подготовки воинских формирований

перед их переброской в Афганистан и Ирак. В Румынии планируется разместить на постоянной основе — 2,3 тыс.

Болгария тоже не долго сопротивлялась. В Болгарии появятся три военных базы США: две авиабазы — Безмер и Граф Игнатиево, а также тренировочный полигон и склады в Ново Село. В Болгарии будет размещен воинский контингент численностью около 2,5 тыс. американских солдат, которые будут постоянно находиться на базах, могут быть использованы для нанесения оперативных ударов по странам Ближнего Востока.

Вашингтон уже практически уговорил Софию отказаться от права запрещать проведение операций в третьих странах с трех американских баз, которые будут функционировать на болгарской территории в соответствии с проектом соглашения. Документ этот и должна подписать во время пребывания в Софии госсекретарь.

Как видим идет, дополнительная нагрузка и на Черное море, которое в перспективе ожидает мощное экологическое давление.

Экологические проблемы. Уже сегодня уровень загрязнения прибрежных акваторий Азовского и Черного морей превышает ассимилирующие способности морских экосистем, которая поднимает их стойкость, снижает на 15-20 % видовое разнообразие биоресурсов.

Если в 1965 году в Черном море числялось 25 видов промышленных рыб, то ныне осталось лишь пять. В период с 1980 по 1997 год количество улова рыбы уменьшилось наполовину и приблизительно 100 видов морских рыб и животных оказалось на границе исчезновения. В 1950 году здесь было один миллион дельфинов, а сегодня их количество не превышает 75 тысяч единиц.

Начался важный этап борьбы за «выживание Черного моря» — этап совместных действий. Соответственно решению министров по вопросам окружающей среды ныне работу стран бассейна будут координировать комиссия, при чем любая из них будет обязана уделять приоритетное внимание одной из проблем, которая определяется комиссией. Хотя средства, которые вкладываемые в эту область в рамках совместного «Плана стратегических действий, пока что небольшие (приблизительно 400 млн. долларов), экологические проблемы будут ныне рассматриваться на заседаниях организации экономического сотрудничества стран Черноморского региона. Поэтому уже в ближайшие времена необходимо решить такие задачи :

— изучить долгосрочные тенденции в области охраны естественных экосистем в разных районах Украины, в том числе в бассейнах Азовского и Черного морей;

— провести исследования по производству средств защиты живых организмов и разных элементов биосферы от электромагнитных и акустических волн;

— определит источника экологической опасности в разных сферах военной и военно-экономической деятельности;

— привести соответственно с действующим законодательством Украины в области охраны природы и рационального использования естественных ресурсов.

— повысить эффективность контроля в области охраны природы и экосистем путем усиления роли специальных служб МО Украины;

— определить стратегию обеспечения экологической безопасности в области военной и военно-экономической деятельности;

— выработать дополнительные средства по предотвращению нарушений законодательства по охране природы и устранению причин и условий им содействующих.

Построение системы коллективной экологической безопасности на Черном море стало в современных условиях объективной необходимостью для обеспечения дальнейшего развития всех государств Причерноморья.

СЕСІЯ ІІІ. УКРАЇНА – ТУРЕЧЧИНА: СПІВПРАЦЯ НА РІВНІ РЕГІОНІВ. РОЛЬ ТУРЕЦЬКОЇ ДІАСПОРИ У РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ТУРЕЧЧИНОЮ ТА УКРАЇНОЮ

Кемаль Осджан,
*Директор Центру турецької мови та культури
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРЕЦЬКОГО АГЕНТСТВА СПІВРОБІТНИЦТВА І РОЗВИТКУ (ТІКА) В УКРАЇНІ

Я працюю директором Центру турецької мови та культури при відділенні міжнародних відносин Одеського національного університету ім. Мечникова, що був відкритий організацією ТІКА.

Мені хотілось би розказати в своєму виступі про значення технічної, гуманітарної та культурної допомоги, здійснюваної організацією ТІКА, для розвитку українсько-турецьких відносин.

Цілі організації ТІКА:

Перш за все, думаю, необхідно надати коротку інформацію про ТІКА. Після розпаду Радянського Союзу та Югославії в Туреччині в 1992 році при Міністерстві закордонних справ було створено Турецьке Управління з співробітництва та розвитку (ТІКА), яке пізніше стало підпорядковуватись адміністрації прем'єр-міністра. ТІКА є єдиною Організацією технічної допомоги Турецької республіки, що функціонує на 3 материках та в 37 країнах. ТІКА є організацією, що функціонує під координацією та згідно із стандартами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) та Комітету допомоги розвитку (ДАС) в рамках «Порядку денного тисячоліття», задекларованого ООН у вересні 2000 року та затвердженого 189 країнами.

ТІКА, чий центр знаходиться в Анкарі, має координаційні офіси в 17 країнах. В країнах, де немає таких офісів, діяльність здійснюють офіси країн-сусідів. Координаційні офіси ТІКА знаходяться в таких країнах: Афганістані, Албанії, Азербайджані, Боснії та Герцеговині, Ефіопії, Палестині, Грузії, Казахстані, Киргизії, Косові, Македонії, Монголії, Молдові, Узбекистані, Таджикистані, Туркменістані та Україні.

Метою ТІКА є допомога країнам, що розвиваються, в першу чергу тюркомовним країнам та країнам-сусідам, а також розвиток співробітництва із цими країнами в економічній, торгівельній, техніч-

ній, соціальній, культурній та освітній сферах за допомогою проектів та програм.

Діяльність ТІКА в Україні:

Діяльність ТІКА в Україні робить позитивний вклад у відносини між двома країнами. Діяльність, що має місце в цій країні, характеризується великою активністю. Вона здійснюється з Кримського Координаційного офісу, що знаходиться в Сімферополі. Цей офіс був створений 22 листопада 1995 року в рамках протоколу, підписаного організацією Програма Розвитку ООН (UNDP) та Координаційним органом Програми інтеграції та розвитку Криму (CIDP). 14 листопада 2002 року між урядом Турецької республіки та урядом України в Києві був підписаний Договір про технічну та фінансову допомогу.

Діяльність ТІКА в Україні спрямована на інтеграцію та забезпечення добробуту кримських татар, які спершу були депортовані з їх батьківщини в 1944 році і з 1989 року повертаються в Крим. Один із найголовніших проектів, що здійснюється в цьому відношенні, є проект будівлі житла для кримськотатарського народу. Для того, щоб зробити вклад в розв'язання проблеми розташування кримських татар, які не мають можливості жити у власних житлах через те, що їм не була повернута приватна власність, конфіскована після їх депортації, в 1997 році ТІКА придбала та розподілила серед кримських татар близько 1000 жител. Завдяки цьому проекту, бюджет якого становить 5 мільйонів доларів, до сьогоднішнього дня було придбано і роздано у власність близько 750 жител.

Іншим проектом з гуманітарної допомоги, який здійснюється в Криму, є проект із забезпечення питною водою районів, які страждають обмеженістю водних ресурсів. В рамках цього проекту, загальна вартість якого становить 2 мільйона доларів, на сьогоднішній день вже здійснено дев'ять проектів вартістю 1,7 мільйонів доларів. Шість із них стосуються забезпечення питною водою, три — системою зрошення. Завдяки цим проектам більше 25 тисяч людей були забезпечені питною водою та водою для зрошення. Без сумніву, цією допомогою користується не тільки кримськотатарська община, але й усі громадяни України, що проживають в цьому регіоні.

З метою подолання обмеженості питної води для кримського народу ТІКА здійснює проект по ремонту та введенню в дію колодязів та свердловин, які були побудовані кримськими татарами ще до депортації, але з тих пір не використовувались.

Серед інших видів діяльності, здійснюваних ТІКА, важливе місце займає підтримка татарських шкіл у Криму, надання їм технічної

та матеріальної допомоги, сприяння розвитку кримськотатарських громадських організацій.

Також ТІКА в рамках проекту Технічна допомога співпрацює з державними службовцями українських офіційних установ та організацій. В цій сфері було зроблено наступне:

1. Освітні та консультаційні послуги.

13-17 грудня 2005 року делегація з п'яти чоловік — спеціалістів Генерального управління європейської та євроатлантичної інтеграції при Міністерстві економіки та європейської інтеграції України та спеціалістів Міністерств зовнішніх справ та юстиції протягом тижня приймали участь в освітніх семінарах наших структур.

В кримськотатарській національній бібліотеці ім. Ісмаїла Гаспирали, що керується Міністерством культури АРК, проводились семінари для 25 бібліотекарів, що приїхали з різних районів Криму. Витрати на семінар були компенсовані організацією ТІКА.

2. Проект професійної підготовки.

В рамках проекту професійної підготовки турків-месхетинців в 2003 році була побудована трикотажна фабрика, здійснена необхідна технічна та матеріальна допомога. З початком роботи цієї фабрики 13 родинам була забезпечена зайнятість. Також була надана допомога в ознайомленні людей з мистецтвом гончарства, яке почало занепадати в Криму.

3. Проект проведення семінарів з технічної допомоги та освіти.

ТІКА та Генеральне управління освіти за кордоном Міністерства національної освіти проводять семінари на тему «Ознайомлення з турецькою культурою та системою національної освіти» для викладачів та керівників освітніх установ, запрошених до нашої країни з республік Середньої Азії та турецьких і споріднених общин.

В рамках цих семінарів три вчителі з АРК прийняли участь у семінарі, що проходив в Ізмірі 12 липня — 6 серпня 2004 року. Десять вчителів з Криму прийняли участь у семінарі з ознайомлення із вивченням турецької мови, турецької культури, та системою національної освіти, що проходив в Стамбулі 11 липня — 5 серпня 2005 року.

З метою сприяння переходу нових незалежних держав, що з'явилися після розпаду Радянського союзу, до ринкових економік, для забезпечення технічною допомогою податкових службовців вищого шаблу за сприяння Організації економічного співробітництва та розвитку були створені центри з податкової освіти в Будапешті, Відні, Копенгагені та Анкарі. Діяльність Анкарського центру з багатосторонньої податкової освіти, створеного у 1993 році, яка

є орієнтованою на Середню Азію, Кавказ, країни Центральної та Східної Європи, підтримується організацією ТІКА та Міністерством фінансів. На семінарах, що проводяться в центрі, пропонується інформація про міжнародні принципи та системи податкової політики, турецьку податкову систему та її реалізацію.

Авторитетні академіки та службовці Туреччини та інших країн ОЕСР проводять заняття в центрі для податкових службовців найвищого рангу. У 1999-2005 роках в семінарах прийняли участь 55 чоловік з України.

На консультаціях між ТІКА, ОЕСР та Організацією технічної допомоги при Федеральному міністерстві економічного співробітництва Німеччини було вирішено, що існує необхідність заснувати центр, який сприяв би розвитку приватного сектору в нових незалежних державах та країнах Центральної та Східної Європи та їх переходу до ринкової економіки. Завдяки фінансовій підтримці цих трьох установ в 1994 році був створений Стамбульський центр з розвитку приватного сектору.

Цей проект націлений на підтримку громадських діячів найвищого рангу та представників приватного сектору, запрошених із країн перехідного періоду, в закладенні законодавчого та інституціонального фундаменту розвитку приватного сектору. Програми центру включають в себе такі теми як приватизація, законодавство про зарубіжний капітал, інвестиції, реформа фінансового сектору, конкуренція, боротьба із засиллям чиновників. Проект раніше здійснювався у формі освітніх програм. На етапі подальшого розвитку проекту програми перетворились у форуми, на яких учасники — представники країн-членів ОЕСР та спеціалісти міжнародних організацій — можуть поділитись своїми рекомендаціями та досвідом.

В семінарах у 1994-2005 роках прийняв участь 201 керівник найвищого рангу з України.

Тюркологічний проект

На мою думку, одним із найважливіших проектів ТІКА в Україні є проект тюркології, що здійснюється в формі культурної допомоги. Цей проект, що має на меті представлення турецької мови та культури, їх ефективне вивчення, поширення загальнолюдських цінностей, реставрацію історичних пам'яток, є локомотивом розвитку відносин між двома країнами. До цього часу в рамках вказаного проекту були проведені дуже важливі заходи, об'єм яких постійно зростає. Хотілось би вказати цю діяльність.

Проект тюркології націлений на діяльність в межах всієї України. Тому в рамках договорів між ТІКА та престижними універ-

ситетами України почали відкриватись Турецькі культурні центри. Приміщення, які видають університети під центри, ремонтуються, оснащуються необхідним технічним устаткуванням і сотні студентів починають вивчати турецьку мову та культуру. Наряду з місцевими викладачами, вивченню турецької мови та культури сприяють і вчителі із Туреччини. Зараз в Україні функціонують п'ять Центрів турецької мови та культури — Центр вивчення турецької мови Кримського державного інженерного та педагогічного університету, відділення тюркології Київського університету іноземних мов, Турецький інформаційний та дослідницький центр Київського університету ім. Тараса Шевченка, Центр турецької мови та культури Херсонського державного університету.

ТІКА пропонує для успішних студентів, що навчаються в цих центрах, незабутню освітню та розважальну програму в Туреччині, яка проводиться кожного літа протягом місяця. В минулому році в цій програмі прийняли участь 5 чоловік з Одеси, 4 з Херсона, 8 з Криму, 1 з Києва (загальна кількість 18 студентів). Вказана програма продовжиться і в цьому році.

ТІКА в рамках культурної допомоги забезпечила фінансову підтримку Міжнародному культурному фестивалю, що проходив 8-11 вересня 2005 року в Криму, та Конференції гагаузької культури, мови та літератури, що проводилась в Одесі в 2005 році. Організація ТІКА 31 травня — 4 червня 2004 року в Криму провела I Міжнародний симпозіум з тюркології, сприяла публікації матеріалів симпозіуму через рік.

Разом з тим здійснюється виявлення та реставрація турецьких пам'яток на території України.

Не має сумнівів, діяльність ТІКА робить в найвищій мірі позитивний вклад в відносини між двома державами. Я, займаючись проектом тюркології, спостерігаю цей позитивний розвиток зблизка. Мені приємно бачити, що в Україні, в якій я працюю вже 10 років, до сьогодення ставлення до Туреччини неймовірно змінилось в позитивному напрямі. Бажаю, щоб добрі стосунки між Україною та Туреччиною зміцнювались.

Дякую за вашу увагу.

СПІВПРАЦЯ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ З ТУРЕЧЧИНОЮ

Як відомо, Україна і Туреччина не мають сухопутного кордону. Урядовці двох держав неоднаразово стверджували, що Чорне море не розділяє, а поєднує наші країни. Першим візитом українського керівника до Туреччини можна вважати подорож засновника Запорізької Січі князя Дмитра Вишневецького до міста Стамбул в 1553 році. 2 січня 1922 року між Турецькою Республікою та Українською Соціалістичною Радянською Республікою було підписано Договір про дружбу та братство. Не дивлячись на створення Радянського Союзу, українські та турецькі дипломатичні місії продовжували свою діяльність майже до вересня 1930 року. Сьогодні стратегічні партнери Україна і Туреччина співпрацюють не тільки на державному рівні. Співробітництво між адміністративними одиницями двох держав є надзвичайно розвиненим. Серед найактивніших контактів між містами-побратими виділяють Одесу і Стамбул, Київ та Анкару, Суми й Муглу. Одеська міська влада наполягає на необхідності активізації співпраці Одеси з її побратимом і дуже важливим чорноморським портом та чи не найбільшим містом Турецької Республіки — Стамбулом. Маючи 37 причалів та нафтогавань, що може переробляти 12 млн. т. нафтопродуктів на рік, одеський морський порт є найбільшим портом в Україні. Згідно з указом Президента України, з 1 січня 2000 року на території порту розпочало функціонувати «Порто-франко», що перетворило Одесу на потужний діловий центр.

1 листопада 2001 року в Одесі було відкрито Генеральне Консульство Туреччини. Слід зазначити, що в Україні діють три консульства Туреччини: одне Генеральне — в Одесі і два Почесних, що було відкрито згодом в Дніпропетровську та Сімферополі. Лише Генеральне в Одесі очолює турецький дипломат. З 1 жовтня 2005 року обов'язки Генерального консула Турецької республіки в Одесі виконує пан Ренан Шекероглу. Під час зустрічі з Одеським міським головою, що відбулася у жовтні минулого року, Генеральний консул запевнив, що робитиме все можливе для активізації співпраці і пошуку партнерів в українському причорноморському місті: «Одеса розвивається нині швидкими темпами і є важливим торговельним, промисловим і одночасно курортним містом. Це місто знають і як культурний та творчий центр. Ми з паном мером обговорили можливі шляхи співпраці у різноманітних напрямках».

Зокрема, в Одесі успішно працюють турецькі будівельні фірми, що займаються відбудовою житлових будинків та інших об'єктів. Достатньо лише згадати, що компанії з цієї країни брали участь у будівництві автомагістралі Київ-Одеса. Взагалі, в Україні працюють близько двадцяти відомих турецьких будівельних компаній. Висока якість і більш низькі ціни, у порівнянні з європейськими, є їхньою основною перевагою при укладанні контрактів в Україні.

Влада в Одесі взяла на себе зобов'язання створювати сприятливі умови для діяльності українсько-турецьких підприємств. Пан мер Одеси висловив сподівання, що інвестиції турецьких бізнесменів будуть вкладатися у реалізацію перспективних проектів, зокрема, реконструкцію Міжнародного аеропорту Одеса. За обсягами інвестицій в Україні Туреччина посідає двадцяте місце, в нашій країні працюють 297 компаній з турецькими інвестиціями, серед яких можна виділити «Пізель-Баті-Одеса», «Ютонг», «Евіяп-Україна», «Ербауер», «Леда», «Амтек», «Роше», «Тур Укрейн», тощо. Більшість з них діє саме в Одеській області. Найбільше турецьких інвестицій вкладено в хімічну та нафтохімічну промисловість (28,5 %), харчову промисловість (14,4%) та оптову торгівлю (14,4%). Перспективними напрямками торговельно-економічної співпраці є енергетична галузь, будівництво нафто- і газопроводів, хімічна промисловість, транспорт, сільське господарство, наукомісткі технології. Що стосується торговельних відносин, Туреччина посідає друге місце за обсягом споживання українських товарів. У товарній структурі українського експорту серед іншого переважають вироби неорганічної хімії, продукція сільського господарства, газ. Серед основних українських експортерів можна виділити, зокрема, Одеський припортовий завод.

Як відзначалося вище, є двосторонні контакти і в енергетичній галузі, що пов'язано з транзитом енергоносіїв. Турецька сторона звернулася до України з проханням відмовитися від реверсу нафтопроводу Одеса-Броди в напрямку до терміналу «Південний» (що під Одесою), оскільки це, на думку турецького керівництва, різко збільшило б навантаження на протоку Босфор.

Як країни, що мають вихід до Чорного моря, Україна і Туреччина мають опікуватись його екологічним станом. Свої зобов'язання щодо охорони та використання ресурсів Чорного моря причорноморські держави підтвердили 7 квітня 1993 року в Одесі у так званій Одеській Декларації — документі, ухваленому міністрами охорони навколишнього середовища України, Туреччини та низки інших країн. Вище зазначена декларація містить перелік акцій, спрямованих на об'єднання зусиль з метою збереження й захисту довкілля Чорного моря, зок-

рема: розробка спільних критеріїв якості довкілля, стандартів щодо емісії шкідливих речовин, скоординованих національних планів зменшення забруднень; контроль за забрудненням від судноплавства; розробка узгодженої політики інтегрованого управління береговою смугою, тощо. В рамках цієї Програми в кожній з держав було створено шість координаційних центрів, один з яких провідний, решта — робочі. З шести українських центрів чотири, включно з провідним Українським науковим центром екології моря та Державною екологічною інспекцією Чорного моря, що відповідає за розвиток систем реагування на надзвичайні ситуації, розташовано в Одесі. В рамках системи звітування про виконання Конвенції було створено також шість провідних центрів Координації та Консультативних груп: про контроль забруднень з джерел, розташованих на суші, звітує Стамбульська група, моніторингом та оцінкою займається центр в Одесі.

Як зазначалося вище, розгортається співробітництво і в сфері туризму, і в галузі культури та освіти. При Одеському Національному університеті імені Мечнікова діє Центр турецької мови і культури. Генеральне консульство має конкретні плани розширення діяльності цієї структури і поглиблення її роботи.

Загалом, мережу консульств було створено для надання допомоги в комерційній діяльності. Залучення до співпраці всіх рівнів влади, зокрема місцевої, а також торгово-промислових палат і університетів сприяє розвитку дружніх відносин не тільки на державному рівні, а, що важливо, між двома народами та стратегічними партнерами шляхом реалізації спільних проєктів в усіх сферах.

Владимир Коробов

*к.соц.н., доцент, заведуючий кафедри філософії і соціології
Херсонського національного технічного університета*

ХЕРСОНСКАЯ ОБЛАСТЬ И ТУРЕЦКАЯ РЕСПУБЛИКА. ДИНАМИКА ВНЕШНИХ СВЯЗЕЙ, НЕКОТОРЫЕ АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

1. Военно-политическое прошлое и торгово-экономическая современность

Херсонская область является давним и надежным партнером Турецкой Республики. Связи между нашими народами освящены преданиями седой древности и уходят в глубь веков, когда воинственные османы прочно утвердились в Причерноморском регионе.

Наш регион в те времена был территорией, где сходились все основные водные и сухопутные магистрали (Днепр; Черный, Изюмский шлях) связывающие регионы Турции и Украины. В Средние века и Новое время стороны активно торговали друг с другом, но большую часть времени уделяли различным аспектам военно-политических отношений.

Крымские татары будучи подданными турецкого султана собирали ясак с украинских и польских земель. Наши предки пытались симметрично отвечать на эти вызовы.

В отличие от мирных херсонских «челноков» в 16-17 в.в. из устья Днепра к турецкому побережью отправлялись в морские походы за жупанами (или как тогда говорили «шарпать анатолийское побережье») грозные казацкие чайки, а по берегам Днепра сооружались турецкие крепости — форпосты военно-политического присутствия Османской империи в Северном Причерноморье. На территории Херсонской области в разное время располагались четыре турецкие крепости: Кизыкермен (у Берислава), Исламкермен (у Каховки), Тягинская (у Нижней Тягинки) и Кинбурнская (на Кинбурнской косе).

Собственно и появление Херсона (как и многих других городов юга Украины) связано с событиями военного противостояния между Турцией и Россией. Город основан в 1778 г. после успешной для России русско-турецкой войны 1768-1774 г.

Исторически так сложилось, что контакты между Турцией и Украиной в прошлом в основном касались военно-политической сферы. К сегодняшнему дню ситуация изменилась, мир стал иным. Масштабные войны с себе подобными могут позволить лишь избранные представители международного сообщества. Остальные вынуждены обходиться другими менее опасными для сведения счетов средствами.

Но для Украины и Турции время конфликтов безвозвратно ушло. Возможно, стороны уже в далеком прошлом полностью исчерпали конфликтный потенциал. Некоторые, зачастую драматические аспекты общей истории уходящие вглубь столетий сегодня уже не являются препятствием для развития двусторонних отношений. На сегодняшний день проделана огромная работа, которая позволила отчасти преодолеть негативную историческую память и устоявшиеся нередко карикатурные стереотипы. Сейчас можно говорить об определенном прогрессе на пути устранения этнопсихологических барьеров между нашими народами. Хотя впереди еще безусловно много работы, которую в первую очередь должны проделать представители третьего сектора.

2. Развитие отношений под патронатом местных властей

Местные органы власти и управления традиционно оказывают содействие налаживанию и укреплению двусторонних торгово-экономических и культурных связей между Херсонщиной и турецкими партнерами. Практически ежегодно с использованием механизмов межрегионального сотрудничества осуществляется обмен официальными делегациями, проводятся разнообразные бизнес форумы, обмены культурными коллективами т.п.

Власти региона активно сотрудничают с Генеральным консульством Республики Турция. В качестве одного из актуальных направлений сотрудничества рассматривается возможность внедрения совместного проекта по разведению осетровых рыб на базе Херсонского предприятия «Осетровый завод».

С 2003 г. в указанном направлении (в июле 2003 года состоялась встреча заместителя председателя облгосадминистрации Ярмача О.И. с турецкими специалистами) ведется работа со специалистами Центрального рыбоохранного исследовательского института, г.Трабзон, Министерства сельского хозяйства Республики Турции.

Географически и экономически для Херсонской области интересны северные провинции Турецкой Республики, в особенности крупные торговые и промышленные центры Анатолийского побережья. Именно сюда устремлены алчные взгляды набирающего обороты херсонского капитала и общественно-политических флибустьеров нашего региона.

3. Города-побратимы

По состоянию на текущий момент подписаны и действуют двусторонний Договор о побратимских отношениях между городами Херсон (Украина) и Сипин (Турция), подписанный 12.10.95 г., а также Договор о побратимских отношениях между городами Херсон (Украина) и Зонгулдак (Турция), подписанный 12.09.98 г.

Одним из первых значительных достижений реализации договоренностей стало открытие паромной переправы Скадовск — Зонгулдак.

В контексте развития дружественных связей 21-22 июля 2004 года состоялся визит в Херсонскую область представительной турецкой делегации провинции Зонгулдак во главе с губернатором провинции Явузом Еркменом.

Через год 20-27 мая 2005 года Херсонщина ответила тем же. По приглашению руководства провинции Зонгулдак представители Херсонской области (тогда делегацию возглавил начальник Управления внешних связей ОГА Виноградчий) приняли участие в открытии и работе Зонгулдакской торгово-промышленной ярмарки, где был

представлен практически весь спектр предприятий торговли, производства, сферы услуг северочерноморских провинций Турции. В ходе визита состоялись встречи делегации с губернатором провинции Зонгулдак Явузом Еркменом, министром транспорта Турции.

4. Учебные, культурные, досуговые центры (ресторанный аспект)

7 ноября 2003 года с участием Генерального консула Турции в Одессе Йашара Пинара и делегации правительства Турции состоялось торжественное открытие Центра турецкого языка и культуры при Херсонском государственном университете. В этом центре студенты изучают турецкий язык, историю страны, ее культуру, прошлое и настоящее, пользуясь современными достижениями науки и техники. Вся база предоставлена бесплатно турецкой стороной.

Внеэкономическая деятельность

Турция является стратегическим торговым партнером Херсонской области. Показатели товарооборота говорят об определенных преимуществах турецкого вектора в сравнении с другими странами.

В **2004** году Внешнеторговый оборот товарами предприятий и организаций области с турецкими партнерами составил **28,304 млн. долл. США**, (**9,4%** от общего внешнеторгового оборота области), в сравнении с 2003 года он увеличился на 53,6%.

В **2005 г.** Объем внешнеторгового оборота товаров области с Турцией составил **35,989 млн. долл. США**, (**10,8%** от общего внешнеторгового оборота области). В сравнении с 2003 года он увеличился на 27,2%.

При этом объемы экспорта товаров в Турцию составляют 19,2 млн. долл. США (8,2%), а импорта – 16,789 млн. долл. США (16,8%).

Динамика внешней торговли товарами между Херсонской областью и Турцией млн. долл. США

Года	Экспорт	% от общего экспорта области	Импорт	% от общего импорта области
2003	10,096	7,2	8,331	10,6
2004	18,849	8,4	9,455	12,1
2005	19,2	8,2	16,789	16,8

Свидетельством успешного украинско-турецкого торгово-экономического сотрудничества является весомый процент, который приходится на Турцию в общем товарообороте Херсонской области.

Так, по объемам внешнеторгового оборота с Херсонской областью в 2005 году среди 96 стран мира, Турция заняла **2 место** уступив лишь такому мощному партнеру региона, как Российская Федерация (19,8%) всего 3%.

В структуре турецкого **экспорта** выделяются следующие группы товаров:

- отходы и лом черных металлов, шихтовые слитки;
- прокат железный или из нелегированной стали;
- кормовая мука;
- орехи разной обработки;
- пшеница и смесь пшеницы;
- зерновые культуры;
- удобрения минеральные.

Перспективным направлением остается вывоз в Турцию семян и плодов масляных растений, соломы и кормов.

Традиционными позициями в структуре **импорта** остаются:

- цитрусовые;
- продукты неорганической химии;
- стекло и изделия из стекла;
- экстракты дубильные или красильные,
- строительные материалы;
- керамические изделия.

Инвестиционная деятельность

В целом следует отметить, что объемы иностранных инвестиций не отвечают реальным потребностям и экономическим возможностям региона и не согласуются с позитивной динамикой внешне-торгового оборота.

Приоритетом инвестиционной деятельности являются оптовая и розничная торговля, пищевая промышленность и переработка сельскохозяйственных продуктов.

В регионе зарегистрировано свыше 26 украинско-турецких предприятий, но отчитываются и с успехом занимаются торговлей и производственной деятельностью лишь 6. Это совместное украинско-турецкое предприятие «Джарилгач ЛТД», Общество «простор», ЗАО «Турпак» и прочие.

В первом квартале 2006 г. в экономику области вложено 5 млн. долл. США что на 28% больше в сравнении с соответствующим периодом прошлого года. Прирост турецкого капитала в 1 квартале 2006 г. составил 0,1 млн. долл. США.

Світлана Боева
*заступник директора Департаменту зовнішніх зв'язків
Одеської міської ради*

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО ЧОРНОМОРСЬКОГО КЛУБУ, ПОБРАТИМСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ ОДЕСИ І СТАМБУЛА

У своїй доповіді, темою якої є співробітництво Одеси з містами Турецької Республіки мені б хотілося торкнутися цього питання з практичного боку, тому що теоретично ці відносини повинні були бути набагато більше інтенсивними завдяки численним факторам, що включають у себе географічну близькість нашого міста до Туреччини та багато інших. Як одного разу сказав пан Генеральний Консул Туреччини у місті Одесі — між нами є Чорне море, та усім потрібно зрозуміти, що воно не розділяє, а, навпаки, з'єднує наші країни. Нам треба визнати, що в нас є усі політичні, економічні, соціальні та навіть культурні передумови для розвитку взаємовигідного співробітництва.

Без сумніву, фактичною підставою для розвитку будь-яких відносин між державами й містами є міжурядові відносини й міждержавні угоди про співробітництво, але не менш важливою є так звана «народна дипломатія», а тобто партнерство та побратимство міст, що є ефективною формою міжтериторіальної співпраці, якій сьогодні велику увагу приділяє Рада Європи. Слід зазначити той факт, що у усій Європі спостерігається посилення процесів взаємної інтеграції, та роль окремих міст в економічному та політичному житті країн набуває все більшого значення. Подальше просування як України, так і Туреччини на шляху інтеграції до Європейського Союзу неможливе без посилення ролі міст у даних процесах, а співробітництво з закордонними містами є важливим і дієвим елементом міського розвитку та європейської інтеграції. Дружні стосунки між спорідненими містами сприяють розвитку європейських норм економічної кооперації й вдосконаленню демократичних засад самої місцевої влади. Побратимство може стати основним інструментом у зближенні країн Європи. Обмін досвідом, спільні дії в сфері екології, соціального захисту та економіки, отримання знань про інші культури та вивчення іноземних мов — відкривають шлях до більш швидкої адаптації «*acquis communautaires*». На цьому шляху одним з завдань Департаменту зовнішніх зв'язків Одеської міської ради є

координаційна робота й надання підтримки міжміським зв'язкам, а також максимальне використання потенціалу й можливостей співробітництва недержавних громадських організацій Одеси, підтримка екологічного сталого розвитку, впровадження нових технологій у різні види виробництва, туризм, культурне співробітництво. У побудові контактів існує багато перешкод, з якими ми повинні впоратися. Наприклад це: — недостатня інформація про можливості що містить у собі Угода про побратимство / партнерство;

- недостатня кількість кваліфікованого персоналу;
- недостатній розвиток системи інформаційного обміну;
- недостатня підтримка з боку держави та недостатність координаційної діяльності на державному рівні;
- незадовільний фінансовий стан органів місцевого самоврядування;
- дисбаланс політичного та економічного розвитку у різних державах;
- іноді місцеві органи влади не мають можливості підтримувати постійні зв'язки на високому рівні (недостатній розвиток комунікацій, погана робота або відсутність Інтернет);
- безвідповідальність закордонних партнерів;
- проблеми зі знаходженням «рівних» партнерів (по розміру та ін.);
- недостатнє володіння персоналом іноземними мовами;
- недостатня розробка стратегій та планів розвитку на місцевому рівні;
- географічна відстань між містами-побратимами / партнерами та ін.

Ми докладаємо усіх зусиль, щоб подолати ці перешкоди та найважливішим у нашій роботі є те, що побратимські та партнерські відносини повинні адаптуватися до потреб міста та його жителів.

Одеса має 24 міста побратими та 14 міст партнерів з 31 країни світу. На жаль, необхідно визнати, що за останні 7 років, більшість міжнародних зв'язків, устанавлених у попередні роки, й корисних для нашого міста, розірвано, конструктивна робота була практично припинена, а багато контактів були безповоротно загублені, робота з містами-побратимами практично зведена до нуля. Були припинені контакти з партнерами по Міжнародному Чорноморському Клубу, що реально був «генератором» нових проєктів в економічній і культурній сфері. Після нещодавнього ретельного аналізу зовнішніх зв'язків міста за останні роки нами було зроблено висновок рито-

ричного характеру — потрібно встановлювати нові зв'язки тільки після достатнього вивчення перспектив співробітництва, та, що є найважливішим, користуватися у повному обсязі контактами, що ми вже маємо. Потрібно використовувати усі позитивні сторони сусідства для стабільного та сталого розвитку міст, та спільного вирішення таких важливих проблем, як, наприклад, екологічні та охорона здоров'я населення. Потрібне не декларування намірів, а планомірна та взаємовигідна кооперація — зараз я з повною відповідальністю можу заявити, що для цього у нашому місті є практично усі необхідні умови, першою з яких є щире бажання працювати на благо міста з боку органів місцевого самоврядування.

Стамбул є містом-побратимом Одеси з 1997 року, тобто наступного року вже настане час святкувати 10-річний ювілей братських відносин. Нещодавно нами було презентоване у Одесі та Стамбулі нове видання Українського видавничого консорціуму «Україна-Туреччина. Мости дружби». У одному з розділів цього видання ми розповіли про співробітництво Одеси та Стамбула за зазначений період. На жаль, результати не задовольняють — спорадичні контакти у сфері культури та спорту, участь у конференціях та декілька офіційних візитів — дотепер жодного реалізованого серйозного проекту. Договір про побратимство міст був підписаний з боку Одеси паном Едуардом Гурвіцем, який у березні поточного року був переобраний на пост мера Одеси, та тогочасним лорд-мером Стамбула паном Реджеп Тайип Єрдоан, який зараз є прем'єр міністром

Туреччини. Будемо сподіватися, що це є ще однією передумовою для розвитку стосунків між містами та переведення їх на більш високий практичний рівень. Радує і те, що завдяки наявності у одеському університеті інституту соціальних наук та факультету міжнародних відносин ми вже маємо багато молодих кадрів, обізнаних із турецькою мовою та культурою. Для подальшого співробітництва це дуже важливо, як і знання законодавства одне одного. Під час навчання на економіко-правовому факультеті мене дуже засмутило те, що в університетську програму вивчення конституційного права зарубіжних країн не включене законодавство Туреччини. На мою думку це є важливим недоліком вищої освіти у нашому регіоні.

Міста Одеса та Стамбул з'єднані повітряними і морськими шляхами за допомогою авіа і поромного сполучення. З 1999 року авіакомпанія «Турецькі авіалінії» здійснює авіасполучення Одеси з багатьма куточками світу через місто-побратим Стамбул. Крім «Турецьких авіаліній» на Стамбул з міжнародного аеропорту Одеса здійснюються рейси українських авіакомпаній.

Без перебільшення можна казати, що Одеса є головними морськими воротами нашої країни, та путь на ці ворота йде через Стамбул. Працюють декілька поромних ліній: «Каледонія» та нова лінія — «Південна Пальміра», за допомогою якої я мала нагоду нещодавно здійснити візит до Стамбулу для обговорення у муніципалітеті перспектив нашого співробітництва у найближчому майбутньому. Деякий час тому нами вже були направлені до керівництва міста конкретні пропозиції щодо оновлення побратимських зв'язків та підчас візиту з боку мерії Стамбула висловлені побажання зосередити роботу на таких напрямках, як туризм, культурний обмін та вантажопасажирські перевезення між нашими містами. Також обговорювались можливі заходи підчас святкування 10-річчя побратимства, співробітництво учбових закладів, популяризація туристичних напрямків у обох країнах, кооперація у галузі будівництва, обмін досвідом. Як для мене, дуже цікавим є досвід роботи турецької сторони у діяльності муніципалітетів та їх зовнішніх зв'язків, у стратегічному плануванні, європейській інтеграції, веденні міського господарства та ін. На жаль, не усі питання можуть бути вирішені муніципалітетами навпрямки, у багатьох випадках можливе лише сприяння вирішенню тих чи інших проблем з використанням важелів влади органів місцевого самоврядування.

Міжнародний Чорноморський Клуб (МЧК) був заснований 5 грудня 1992 року на Першій Асамблеї, що проходила в нашому місті, першим Президентом Клубу став Едуард Гурвіц. МЧК — Регіональна неурядова й некомерційна організація, що має статус спостерігача при Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ЧЭС) і консультативний статус при Економічній і Соціальній Раді Організації Об'єднаних Націй (ЕКОСОС ООН). МЧК є також членом міжнародного Союзу місцевої влади і Європейської Ради Малого Бізнесу. Клуб створений для зміцнення й розвитку ділового співробітництва між містами-портами країн Чорноморського басейну. До складу Міжнародного Чорноморського Клубу входять 24 міста дев'яти держав Чорноморського басейну. З боку Туреччини до МЧК приєдналися Ізміт, Самсун та Трабзон.

В 1994-1998 р. МЧК брав активну участь у ряді проектів програм «Тасіс» й «Фра» ЄС, організація одержала визнання в Європі. Однак в 1998-1999 р. пройшли муніципальні вибори в Греції, Болгарії, Туреччині, Україні, в наслідок чого, спадкоємність у роботі Клубу не була забезпечена. Аналіз діяльності МЧК за останні 5 років показує, що незважаючи на значну кількість українських міст, що беруть участь у роботі клубу, український вплив у ньому зменшується. Мери українських міст у своїй роботі в МЧК не відчують підтримки державних структур і комітетів Верховної Ради, не

визначені шляхи розвитку МЧК, забута й не реалізується, розроблена в 1997р. зусиллями Одеси, Стратегія МЧК. Найбільш потужна Одеська організація МЧК знищена — будинок Виконавчої дирекції МЧК на вул. Пастера, 60 передано фонду «Відродження Регіону», сама дирекція розпущена. При створенні МЧК нашим мером було задумано багато перспективних цілей та проектів, які не було реалізовано і зараз нам доводиться відновлювати усе те, що буде заплановано багато років тому.

У листопаді 2005 року представницька делегація Одеської міської ради взяла участь в 16й Асамблеї МЧК, що проходила в м. Трабзоні (Туреччина) — одним з результатів Асамблеї стало рішення про відкриття в Одесі Регіонального представництва МЧК, необхідного для координації діяльності міст із країн СНД, що є членами даної організації. Крім того, нами ведеться підготовка масштабного видання «Чорноморський Енциклопедичний Словник», що буде містити вичерпну інформацію, що стосується країн, розташованих на узбережжі Чорного моря. Наступна, XVII Асамблея Міжнародного Чорноморського Клубу відбудеться 2-3 червня поточного року у м. Одесі. На Асамблеї обговорюватимуться питання подальшої роботи клубу та перспективи співробітництва міст Причорноморського регіону, будуть визначені цілі й завдання роботи Клубу на найближчий період часу. Зроблю наголос на тому, що президентом МЧК у теперішній час є мер турецького міста Трабзон пан Волкан Джаналіоглу, що дає мені надію на допомогу з його боку у розвиненні та поглибленні сфер співробітництва Одеси з Трабзоном та іншими турецькими містами.

Буду вдячна за будь-які креативні ідеї та пропозиції стосовно подальшого розвитку співробітництва.

Микола Гоманюк

старший викладач кафедри філософії і соціології Херсонського національного технічного університету

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТУРКІВ-МЕСХЕТИНЦІВ В УКРАЇНІ

На початку 2005 р. уряд Грузії активізував свою діяльність з питань репатріації месхетинських турків, що знову привернуло міжнародну увагу до долі цього народу. Як відомо, до цього моменту, попри грузинські зобов'язання Раді Європи десятирічної давнини, питання відновлення історичної справедливості по відношенню до

депортованого в радянські часи народу фактично не було вирішено. Україна є однією з країн, в якій турки-месхетинці після трагічних ферганських подій знайшли притулок. Місцями компактного проживання турків-месхетинців є Херсонська, Миколаївська та Одеська області.

Аналіз результатів Всеукраїнського перепису населення 2001 р. доводить, що даними стосовно чисельності турків і турків-месхетинців треба користуватися вельми обачливо. За даними перепису 2001 р. в Україні проживало 8844 турка та 336 турків-месхетинців. Існують підстави вважати, що переважна більшість зареєстрованих турків є саме турками-месхетинцями. Це викривлення виникло внаслідок використання більшістю турків-месхетинців в якості самоназви етноніму «турки», а не «турки-месхетинці».

Важливим чинником, що впливає на стан і міжнародних, і внутрішньодержавних справ по відношенню до депортованих турків є процес їх соціальної адаптації і інтеграції. Як відомо, тривалий міжетнічний конфлікт на Кубані призвів до еміграції значної частини російських турків-месхетинців до Сполучених Штатів. За результатами проведених в Херсонській області досліджень, становище турецько-месхетинської меншини в Україні, порівняно із Росією, є набагато кращим. Процеси адаптації турків-месхетинців в Україні відбуваються у напрямку інтеграції месхетинських турків в українське суспільство.

Можна констатувати, що в економічній сфері турки-месхетинці змогли швидше і ефективніше пристосуватися до нових економічних умов, що склалися в сільському господарстві і торгівлі. В умовах економічної кризи в аграрному секторі саме орендарі, серед яких багато турків-месхетинців, зуміли створити значну кількість робочих місць, певною мірою наситити ринок продукцією овочівництва та баштанництва, поживавити торгівлю в області. Серед негативних наслідків соціо-економічної адаптації окремо слід згадати міжнаціональне напруження, що частково виникло внаслідок конкуренції у престижних видах економічної діяльності: торгівлі та землеробстві на зрошувальних землях, яких внаслідок руйнації зрошувальної системи стало менше.

В політичній і громадській сферах також спостерігаються процеси, які свідчать про інтеграційний напрямок адаптації турків-месхетинців. Активна електоральна позиція турків проявляється у активній участі на виборах і в якості виборців, і в якості кандидатів у депутати. В Херсонській області турки-месхетинці представлені у низці сільських рад сіл, де проживають турки-месхетинці, діють два

національно-культурних товариства (Херсонська обласна організація Всеукраїнського національно-культурного товариства «Ватан» і Херсонський обласний культурно-просвітницький центр «Ахалцихе»), які тісно співпрацюють з органами влади.

В освітній сфері також існують свої здобутки і недоліки. Існуюча освітня система функціонує практично без врахування потреб цієї національної меншини. В Херсонській області, де компактно проживає більшість українських турків-месхетинців, є лише єдина школа, де факультативно вивчається турецька мова. Звичайно, що у представників цього етносу, рідною мовою яких є турецька мова, виникають об'єктивні труднощі під час навчання в україномовних школах. Їм важко конкурувати з учнями інших національностей на олімпіадах, конкурсах, під час вступу до вузів. Але, порівняно з початком 90-х, частина українських турків-месхетинців почала продовжувати навчання у світських і духовних вищих навчальних закладах в Україні і в Туреччині. Підвищення освітнього рівня серед турецько-месхетинської молоді стосується також і дівчат, освітній рівень яких був нижчим, ніж хлопців.

Дуже важливим показником успішної адаптації мігрантів є стан міжнаціональних відносин. З метою дослідження стану міжетнічних відносин у Чаплинському районі в липні 2005 р. Херсонським обласним відділенням САУ спільно з Відділом у справах національностей Херсонської ОДА було проведено соціологічне дослідження — масове опитування, експертне анкетування і глибинні інтерв'ю. Аналіз оцінок стану міжнаціональних відносин дають підстави вважати, що наявність турецько-месхетинського населення в Чаплинському районі «корінною» більшістю сприймається як конфліктогенний фактор. Рівень міжнаціональної напруженості і вірогідність виникнення конфліктів на міжетнічному ґрунті, і за оцінками експертів, за результатами масового опитування, у селах, в яких проживають турки-месхетинці є вищим, ніж у селах, в яких турки не проживають.

В умовах, що склалися в Чаплинському районі, можна запропонувати низку заходів, скерованих на поліпшення стану міжнаціональних відносин. Це моніторинг стану міжнаціональних відносин в місцях компактного проживання турків-месхетинців, проведення заходів, скерованих на корекцію етнічних стереотипів (яких багато в селах, де живуть турки), підвищення рівня взаємної толерантності та сприяння інтеграції мігрантів в українське суспільство.

Петр Волков

*к.соц.н., глава Одесского областного гагаузского
национально-культурного общества «Бирлик»*

РОЛЬ И МЕСТО ГАГАУЗСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО МЕНЬШИНСТВА В ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ В РАЗВИТИИ ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Гагаузы — тюркский народ, который имеет свою этническую территорию в Республике Молдова и в Одесской области Украины. Основная его часть, более 153 тысяч, проживает в Буджакском регионе на юге Молдовы, с 1994 года оформившись в автономно-территориальное образование Гагауз Ери. Среди более чем 130 национальностей Украины гагаузы находятся на 18 месте по численности — 31923 человека согласно переписи 2001 года. В настоящее время гагаузы проживают не только в Молдавии, в Украине и России, а также Белоруссии, Казахстане, Азербайджане, Грузии, Туркмении, Литве, Греции, Болгарии, Югославии, Румынии, Турции и даже в Бразилии, куда значительное их количество переселилось в 1925 году. И, конечно, мы хотели бы наладить связи с каждым из организованных там национальных диаспор.

Как показывают последние исследования, гагаузы действительно единственный народ из древних тюркских племен, в самоназвании которых сохранилось название далеких предков огузов. Как украинцы, белорусы, поляки, словенцы, русские и др. народы относятся к славянам, так и гагаузы, турки, азербайджанцы, казахи, туркмены и другие народы являются огузами. Существует около двух десятков версий происхождения нашего народа. Каждая из них — это итог научных исследований ученых-этнологов и историков разных государств. Мы высоко ценим усилия русского ученого Василия Радлова и датского ученого Вильгельма Томсена, расшифровавших в 1893 году так называемые «Орхонские письмена», обнаруженные еще в 1675 году на скалах реки Бии — притока Енисея. Расшифрованные орхонские письмена принадлежат тюркскому народу, который сам себя называл «тюркогуз». Надписи на скалы нанесены в 731-734 гг.

Много сведений содержится в работах отставного царского генерала Валентина Мошкова, книге Льва Гумилева «Древние тюрки», фундаментальных трудах чешского ученого Константина Иречека и других исследователей исторического прошлого нашего народа.

В научном труде «Гагаузы Бендерского уезда» (1900-1902гг.) генерал Мошков пишет: «Народ, которому принадлежали орхонские надписи и гагаузы — это один и тот же народ. Его имя огузы, очевидно — только имя одного из племен более обширного народа тюрки».

Известно, что тюркские народы пришли в Европу двумя путями: из Средней Азии — южным, через территорию нынешней Турции, при этом все они приняли ислам, и северным — по южно-русским, причерноморским степям. Из потомков трех великих тюркских племен: печенегов, огузов и половцев, переселявшихся на Балканы именно этим путем, выжили только огузы — гагаузы. Остальные растворились среди других народов. Именно в этот период гагаузы стали православными христианами.

При советской власти исторические и археологические источники происхождения гагаузов скрывали от народа. Реформы языка и правописания в конце 50-х-начале 60-х годов, едва начавшись, тут же были свернуты. Вероятно, гагаузы — это единственный народ в мире, у которого на протяжении XX столетия восемь раз (!) менялась графика. Ныне известная Европейская Хартия о региональных языках и языках национальных меньшинств позволяет гагаузскому обществу «Бирлик» заняться своим языком и письменностью, его совершенствованием и организацией изучения.

Гагаузский язык, относящийся к огузской группе языков, окончательно сложился в XIV-XV вв. в тесном взаимодействии с румынским, греческим, южно- и восточно-славянскими языками и многое впитал от них. После утраты древней письменности до середины XX века гагаузский язык оставался бесписьменным. Лишь в 1957 году был создан новый алфавит на основе русской графики. С 1958 по 1961 годы в школах велось обучение на гагаузском языке, однако преподавание его было прекращено. Было свернуто издание газет, прекращены радиопередачи на гагаузском языке. Лишь в 1989 году в ряде школ возобновилось изучение языка. Одной из задач первостепенной важности на данном этапе являются необходимость перехода с кириллической графики на латинскую, так как гагаузы Молдовы (Гагауз-Ери) с 1995 года перешли на латинскую графику.

Одесское областное гагаузское национально-культурное общество «Бирлик» (Единство) создано на учредительной конференции гагаузов Одесской области 27 июня 1998 года.

Основными целями общества являются:

— возобновление применения гагаузского языка в сфере бытового общения в местах компактного проживания гагаузов;

— расширение сферы функционирования гагаузского языка и формирование литературного языка гагаузского народа;

— возрождение национальной истории гагаузов и развитие их национального самосознания;

— сохранение материального, духовного и культурного наследия гагаузского народа и обеспечение его преемственности грядущими поколениями;

— пропаганда народных обычаев и национальных традиций гагаузов в печатных изданиях и электронных средствах массовой информации;

— организация и проведение национальных праздников, просветительских конкурсов, спортивных состязаний и других специальных и массовых мероприятий;

— установление дружественных, творческих и деловых связей с аналогичными зарубежными обществами, их организациями и объединениями.

Основателем и первым Председателем Общества был кандидат юридических наук, доцент Одесской Национальной юридической академии Каракаш Илья Иванович, уроженец с. Виноградовка Болградского района Одесской области, я тогда был избран членом правления общества. С 20 октября 2000 года по настоящее время являюсь Председателем общества «Бирлик». Кроме того, я вхожу в Совет представителей национальных культурных обществ при Губернаторе Одесской области и в такой же Совет при Президенте Украины.

Открыты гагаузские общества с областным статусом в г. Харькове «Гагауз-Бирлий» и городское общество в г. Киеве «Гагауз халк бирлий», которые возглавляют наши земляки из села Котловины Николай Евчу и Василий Келиогло. С этими обществами мы поддерживаем дружеские и деловые связи, которые полезны обеим сторонам. Открыто областное общество гагаузов в Винницкой области с одноименным названием «Бирлик», председатель Дечев Сергей Иванович, житель Жмеринки. Работаем над созданием Всеукраинского НКО гагаузов Украины с центром в г. Одессе. Наше общество неспроста было названо «Бирлик», что в переводе на русский язык означает «Единство». Этим мы подчеркиваем, что разбросанный в силу исторических судеб по многим государствам гагаузский народ един по своему языку, культуре, традициям и обычаям. Наше общество единственное, которое в должной мере может представлять гагаузов Украины на всех уровнях.

Сегодня членами общества являются более 3000 человек, в основном, жителей Украины, но есть и жители Молдовы, России.

Правление общества состоит из 7 человек. Работой Одесского областного центра гагаузской культуры руководит директор Центра Волков Семен Васильевич. Общество «Бирлик», в основном, ведет культурно-просветительскую деятельность, но в важные для Украины периоды мы не остаемся в стороне и от политической деятельности. На последних парламентских выборах в марте 2006 года депутатами в Одесский областной Совет были избраны двое гагаузов: Волков П.Г., и Каракаш И.И. В местах компактного проживания гагаузов председателями сельских Советов и председателями районных Советов избраны гагаузы из сел Одесской области.

Говоря о взаимоотношениях с Правительством Украины, хотелось бы подчеркнуть, что в 2004 году совместно с институтом законодательства Верховного Совета Украины общество «Бирлик» перевело на гагаузский язык Рамочную конвенцию по защите национальных меньшинств. Гагаузский язык в числе 13 ратифицирован как язык региональный и может пользоваться в местах компактного проживания наравне с государственным. В 2002 году проводили мониторинг по соблюдению прав национальных меньшинств. Правительство Украины на данном этапе разрабатывает комплексную программу по гагаузам, аналогичную крымским татарам, караимам и крымчакам, но работа идет очень медленно. Являясь общественной организацией, мы действуем в соответствии с уставными задачами, о которых я уже говорил.

В 2001 году общество открыло областной центр Гагаузской культуры, где размещено Правление общества, работает воскресная школа, формируется гагаузская библиотека, музей, архив, планируется издавать гагаузскую газету «Ана-Тарафым». Общими усилиями по заказу Института законодательства Верховной Рады Украины была переведена на гагаузский язык Рамочная конвенция по защите национальных меньшинств и Резолюция относительно выполнения Украиной этой конвенции. В областном центре для членов общества работает бесплатная юридическая консультация, проводятся круглые столы, семинары, отмечаются государственные, городские и национальные праздники.

Члены общества «Бирлик» принимали участие в 3-х Интерэтнических форумах Еврорегиона «Нижний Дунай», в многочисленных семинарах, конференциях, совещаниях по вопросам этнополитики. Наше общество заключило договоры о сотрудничестве с Ассоциацией гагаузов Молдовы «Кардашлык», общественной организацией «Гагауз миллет конгреси» из Комрата, Международной общественной организацией «Гагаузлар» г. Комрат (руководитель Тельпиз Н.П.), и общественной организацией «Единая Гагаузия» (председатель Формузал М.М.), подписаны отдельные соглашения о сотрудниче-

тве на уровне мэрий городов Вулканешты и Чадыр-Лунга.

Очень содействуют нашим просветительским программам контакты с Фондом исследований и поддержки коренных народов Крыма, возглавляемый Надыром Бикировым, который входит в состав рабочей комиссии ООН по этим вопросам. Нас всегда приглашают на конференции, семинары, тренинги по вопросам тюркоязычных народов. К слову, на одном из тренингов, который проводился британскими и американскими специалистами, я познакомился с представителями урумов из Мариуполя — они тоже являются православными христианами, имеющими тюркский говор. В Крыму мы нашли добрых друзей в Турецком государственном агентстве по сотрудничеству и развитию «ТИКА».

Если же говорить о партнерах общества, то ими являются все национально-культурные объединения Одессы и области. Наши отношения с Турцией дружеские и добрососедские. Гагаузы Украины являются «мостиком» между Турцией и Украиной и нам бы хотелось, чтобы движение по этому мостику было двусторонним и не прекращало развиваться из года в год. Турция могла бы инвестировать в экономику Украины капиталы, технологии, участвовать в газификации, водоснабжении гагаузских сел, а также строительстве дорог, выращивании и переработке сельхозпродукции. Также турецкие бизнесмены могли бы поучаствовать в развитии виноградарства, построении и ремонте домов культуры, школ, магазинов в гагаузских селах. Это дало бы толчок в развитии в области культур, спорта, туризма, информационного обмена и многого другого.

Впервые я посетил Турцию в 2005 году. Хотел бы посетить эту страну еще, наладить взаимовыгодные контакты и деловое сотрудничество во всех возможных сферах. Мы, со своей стороны, могли бы предложить помощь в организации приемов, встреч, устройстве в гостиницы, открытии предприятий, обеспечении трудовыми ресурсами, открытии совместных культурных и бизнес-центров, ресторанов. Мы также можем проводить:

- совместную работу по обмену учащейся молодежи и рабочими;
- совместную работу в рамках Ассоциации Европейских Университетов;
- открытие школ с углубленным изучением турецкого и гагаузского языков;
- открытие в Болграде лицея-техникума с обучением рабочим специальностям.

Ждем предложения братьев-турков.

Уверены — совместными усилиями мы могли бы способствовать взаимопроникновению культур и сближению народов двух стран.

КРИМСЬКО-ТАТАРСЬКИЙ ФАКТОР В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН

Крим — це найближча до Туреччини частина України, з огляду на спільну історичну спадщину та культурну близькість, є особливою ланкою в дружніх відносинах обох країн. Туреччина завжди підтримувала політику України, спрямовану на відновлення прав депортованих кримських татар і повернення їх на Батьківщину, і надавала відповідну допомогу. Саме про це йдеться в спільному плані дій урядів України і Туреччини з розширення співробітництва. Відповідно до цього плану, сторони забезпечуватимуть виконання угоди про технічне і фінансове співробітництво, що забезпечує законодавчу базу для постійного надання допомоги кримським татарам. Обидві держави також висловили готовність створити механізм визнання університетських дипломів на двосторонній основі.

Туреччина сприймає кримських татар як вірних громадян України та спільноту, що забезпечить свій внесок у дружбу між двома країнами. Турецький уряд схвально ставиться до намагань, яких докладають державні органи України та Автономної Республіки Крим, попри обмежені можливості, до інтеграції кримських татар та інших народів, що повертаються із заслання.

Туреччина також, у міру можливостей, зробила свій внесок у роботу по прискоренню інтеграції. Сума допомоги, яку вона надала на сьогодні в рамках цього, сягнула 4 мільйонів доларів. Туреччина, з метою посилення стабільності України та регіону, нині стала країною-донором, що активно допомагає Криму [1].

Туреччина є головним зовнішньополітичним партнером Меджлісу. Їхнє співробітництво здійснюється по наступних основних напрямках:

- представлення Анкарою інтересів Меджлісу на міжнародній арені;
- створення спільних підприємств при участі кримсько-татарських бізнесменів,
- гуманітарна допомога по лінії Червоного Півмісяця;
- навчання кримсько-татарської молоді в учбових закладах Туреччини;

- матеріальна допомога в області освіти і культури;
- співробітництво мусульманських релігійних діячів, допомога в організації ісламської освіти, у будівництві мечетей і інших культових споруд [2].

Масове повернення татар у Крим, що почалося наприкінці 80-х, збіглося з «релігійним бумом» у Радянському Союзі. Мусульмани, що повернулися в Крим, зустріли тут майже повну відсутність слідів того, що півострів був колись «землею ісламу». У Криму не було жодної діючої мечеті. На сьогодні у Криму зареєстровано 186 мусульманських громад, діє 75 мечетей. Більшість мечетей — пристосовані будівлі. Здійснюється будівництво нових мечетей. Цим займаються переважно одновірці татар із Туреччини. Фінансування надходить від різних мусульманських благодійних фондів

Допомогу в підготовці духовництва надає міністерство у справах релігії Туреччини. У Криму постійно працюють його представники. У релігійних ліцеях Туреччини навчалося декілька десятків татар. Згідно із новим законом Туреччини про освіту релігійні ліцеї були перепрофільовані. Практично всі кримські татари вважають себе мусульманами. Релігійна грамотність у той же час залишається на дуже низькому рівні.

Велика допомога надходить з державних структур Туреччини. Це не виключає активності різних недержавних мусульманських організацій. Широку діяльність з розвитку системи освіти турецькою мовою в Криму, а також з відродження культури «кримських тюрок» розгорнула фірма, за якою стоїть впливове турецьке ісламське суспільство «Нурджулук».

Необхідно також відзначити вагомий внесок у процес облаштування кримських татар на півострові голови об'єднання кримськотатарських організацій Туреччини, голови товариства дружби «Україна-Туреччина» доктора Ахмета Іхсана Киримли.

Медик за освітою, він протягом усього життя проводив активну громадську роботу, тривалий час був депутатом парламенту Туреччини, працював в адміністрації президента Сулеймана Деміреля. До сьогоднішнього дня Ахмет Іхсан Киримли є членом правління заснованої ним Ради Атлантичної Співдружності в Туреччині, а також керує 18 відділеннями Товариства підтримки і розвитку культури кримських татар, піднімає питання про проблеми кримськотатарського народу на кожній нараді Міжнародної Асоціації Волі Демократії.

У Криму завдяки сприянню доктора Ахмета Іхсана Киримли, викуплено, відремонтовано та забезпечено необхідним устаткуванням лікарні, привезено 20 машин з медикаментами, відкрито амбула-

торію, прислано дві міні-друкарні, проводиться робота з підготовки кримськотатарських видань латинською графікою, надані кошти для чотирьохсот кримськотатарських студентів, що навчаються в учбових закладах Туреччини, викуплено дві будівлі для Будинку старих, надана допомога для старих, що потребують нагляду, викуплено будинок для розташування Меджлісу кримськотатарського народу, зведено 12 мечетей, понад 250 будинків для кримських татар, що повернулися в Крим.

В співробітництві із державними органами України та Автономної Республіки Крим Туреччина намагається відповідати освітнім, релігійним потребам кримських татар. Як і щороку, у 2003—2004 навчальному році 45 студентам — кримським татарам були виділені стипендії.

У 2000 році за підтримки товариства «Відродження Криму» і Турецького агентства ТІКА в Бахчисараї відкрив власну майстерню потомствений майстер-ювелір Айдер Асанов. Він за короткий термін навчив секретам ремесла десятки учнів. Майстер у повному обсязі відновив орнаменти і технології традиційних ювелірних виробів кримських татар кінця ХІХ століття.

25 серпня 2005 року Євпаторію відвідала офіційна делегація турецького міста-побратима Сіліфке на чолі з мером Байрам Олі Онгелем. Гості прибули, для того щоб ближче познайомитися з Євпаторією і перевести співробітництво між двома містами в практичну площину. У складі турецької делегації — 18 осіб, це депутати, лікарі, представники установ освіти, діячі культури.

Як відзначив мер Сіліфке на зустрічі з керівництвом і громадськістю Євпаторії, турецька сторона надає великого значення побратимським відносинам. Договір про побратимство кримського і турецького міст, підписаний у травні 2005 року, носить всебічний характер, і тепер прийшов час конкретизувати його основні напрямки.

У першу чергу гостей цікавили такі гуманітарні напрямки, як культура, охорона здоров'я, освіта. Делегація Сіліфке побувала в Євпаторійському краєзнавчому музеї, театрі, Текіє дервішів, також відвідали Національний центр паралімпійської і дефлімпійської підготовки спортсменів-інвалідів, ряд здравниць, промислових підприємств. Крім того, делегація турецького міста-побратима взяла участь у ІІ Міжнародному фестивалі кримськотатарської й тюркської культур «Дервіза — Гезлев капуси». Гості із Сіліфке привезли із собою кращий фольклорний колектив, що виступив у рамках фестивалю[3].

17 вересня 2005 року в Крим із дводенним офіційним візитом прибув Міністр культури і туризму Турецької Республіки пан Атїлла Коч із дружиною, якого супроводжували депутати турецького парламенту Велі Кая і Їзмаїл Білен, Надзвичайний і Повноважний посол Турецької Республіки в Україні Алї Більге Джанкорель, а також представники ділових кіл Туреччини в сфері туристичної індустрії.

У ході візиту в Крим, у Раді Міністрів АРК відбулася офіційна зустріч голови Ради міністрів АРК Анатолія Матвієнко з Міністром культури і туризму Турецької Республіки паном Атїллою Коч. У зустрічі взяли участь Голова Меджлісу, народний депутат України Мустафа Джемїлев, депутати турецького парламенту, члени партії Справедливості і Розвитку Велі Кая і Їзмаїл Білен, Надзвичайний і Повноважний посол Турецької Республіки в Україні Алї Більге Джанкорель, голова відділу з питань культурної спадщини і музеїв Туреччини Орхан Дюзгюн, а також міністр курортів і туризму АРК Олександр Таряник, міністр культури і мистецтва АРК Світлана Акименко, почесний консул Республіки Туреччина в Криму Сейран Османов та інші. Під час зустрічі сторони обговорили питання двосторонніх відносин між Кримом і Туреччиною в сфері туризму, можливості залучення інвестицій у Крим для розвитку туристичної індустрії, надання допомоги кримським татарам у сфері освіти і культури, перспективи будівництва в Криму етнічних сіл як елемента зеленого туризму. А.Матвієнко розповів турецьким гостям про «Концепцію розвитку морського берега Крима» і наміри кримського уряду протягом 10 років (2006-2016 р.р.) відповідно до даного проекту, залучити 15-20 млрд. дол. США інвестицій.

У свою чергу Міністр культури і туризму Турецької Республіки А.Коч у своєму виступі відзначив, що турецька сторона готова виступити партнером і розглянути можливість капіталовкладень у розвиток морського узбережжя Криму. «В берег моря реально залучити інвестиції, але даний проект необхідно здійснювати в рамках світової концепції, за умови створення чіткої законодавчої бази в Криму та Україні», — уточнив А.Коч. Крім того, він подякував керівництву Криму за співчутливе ставлення до проблем кримськотатарського народу. «Для нас велика честь допомагати нашим братам кримським татарам і можна не сумніватися в нашій зацікавленості», — сказав Міністр. Він також повідомив, що турецька сторона готова надати підтримку в збереженні культурної спадщини Криму і реалізації проекту етнографічних сіл у Криму, зокрема, створення етнічного турецького села. За словами Міністра, у Туреччині такий елемент туризму, як етнічне село, називається музеєм під відкритим небом.

За підсумками зустрічі сторони ухвалили рішення щодо створення певної політичної програми, що стане основою для розвитку подальшого співробітництва Туреччини і Криму. Міністр культури і туризму Турецької Республіки Атілла Коч і голова Ради Міністрів АРК виразили готовність підписати Меморандум про двостороннє співробітництво в сфері культури і туризму [4].

У рамках офіційного візиту турецької делегації також відбулася зустріч Голови Меджлісу, народного депутата України Мустафи Джемілева з Міністром культури і туризму Турецької Республіки Атіллою Коч, що проходила в офісі Меджліса кримськотатарського народу. На зустрічі також були присутні депутати турецького парламенту, члени партії Справедливості і Розвитку Велі Кая і Ізмаїл Білен, Надзвичайний і Повноважний посол Турецької Республіки в Україні Алі Більге Джанкорель, члени турецької делегації, а також почесний консул Республіки Туреччина в Криму Сейран Османов, член Президії Меджлісу, голова Бахчисарайської райдержадміністрації Ільмі Умеров.

У ході зустрічі Голова Меджлісу Мустафа Джемілев проінформував Міністра про зміст Концепції розвитку морського берега Криму на 2006 — 2016 року, при цьому він відзначив, що автори Концепції покладають великі надії на успіх, у тому числі, і на підтримку турецької сторони. Мустафа Джемілев розповів, що в ході обговорення Концепції морського берега з колишнім Головою Ради Міністрів АРК А.Матвінеко, він категорично виступив проти створення в Криму так званого «Лас Вегаса», виходячи з культурних міркувань і релігійної приналежності жителів півострова. Керівництво Меджлісу виступило із пропозицією створення в Криму етнічного туризму, «туристи, знайомлячись із Кримом, повинні зрозуміти, що особливість Криму і його невід’ємна частина втілюється в культурі автохтонного народу Криму — кримськотатарського народу», — сказав М.Джемілев. Крім того, Голова Меджлісу відзначив, що не враховуються умови та принцип участі кримських татар у реалізації даного проекту.

У свою чергу, Міністр культури і туризму Турецької Республіки Атілла Коч запевнив, що турецька сторона готова надати підтримку кримським татарам, зокрема, шляхом передачі досвіду в менеджменті туристичної індустрії.

Голова Меджлісу розповів турецьким гостям про діяльність Меджлісу, а також про тривале нерозв’язання владою України багатьох проблем кримських татар, зокрема, затягування прийняття найбільш важливих для кримськотатарського народу законопроектів

«Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» та «Про статус кримськотатарського народу в Україні». Атілла Коч і депутати турецького парламенту зробили пам'ятний запис у книзі почесних гостей Меджлісу кримськотатарського народу, потім на згадку про зустріч Мустафа Джемілев передав Міністрові картину з видом історичної столиці Кримського ханства м. Бахчисарая.

18 вересня Міністр курортів і туризму Турецької Республіки Атілла Коч і Міністр курортів і туризму АРК Олександр Таряник підписали Протокол, спрямований на подальше співробітництво в сфері туризму між Кримом і Туреччиною. На церемонії підписання також були присутні Голова Меджлісу, народний депутат України Мустафа Джемілев, Надзвичайний і Повноважний посол Турецької Республіки в Україні Алі Більге Джанкорель, члени турецької делегації, почесний консул Республіки Туреччина в Криму Сейран Османов, представники РМ АРК і Верховної Ради АРК.[5]

Таким чином, Туреччина та Україна займають ключове положення у такому важливому регіоні як Причорномор'я, взаємовідносини цих двох держав є зразком співробітництва і велике значення у цих відносинах має Крим — частина території України, яка найближче розташована до Туреччини. Кримські татари, яких було депортовано 60 років тому, нині — громадяни України, і Туреччина робить свій внесок у справу їх інтеграції в українське суспільство. А численні приклади допомоги з боку Туреччини зайвий раз засвідчують важливість українсько-турецьких відносин для прискорення процесу культурної адаптації кримських татар на своїй історичній Батьківщині.

Джерела:

1. Силіна Т., Кравченко В. «Абдуллах Гюль: «Туреччина підтримує приєднання України до плану дій щодо членства» // Дзеркало тижня.-2004р.-№30.-с.1-2
2. [http://www.cidct.org.ua/ru/Avdet/5-10\(00\)/41.html](http://www.cidct.org.ua/ru/Avdet/5-10(00)/41.html) — сайт Центру інформації і документації кримських татар
3. <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/505/47305/> Дзеркало тижня № 30 (505)
4. Матеріали Меджлісу кримськотатарського народу, Сімферополь-2005р.
5. <http://www.qurultay.org/ukr/ayrinti.asp?HaberNo=2005091701>

**СЕСІЯ ІV.
УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ГУМАНІТАРНІ ЗВ'ЯЗКИ,
СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ**

Ambassador Murat Bilhan,
*Director of the Center for Strategic Research
under the Ministry of Foreign Affairs of Turkey*

**THE ROLE OF UKRAINE AND TURKEY IN THE
PROCESS OF INTERACTION OF CHRISTIAN AND
MUSLIM CIVILIZATIONS**

In this single human civilization every single human entity, society, social community has some share, including the most remote African tribe. Everyone has a drop of share in this human civilization. However, the difference lies in the fact that cultures are different, traditions are different, religions are different, ethnicities are different, these are different. There are differences between human beings and human communities. But this is not the civilization, this is wrongly used. In this sense, differences of cultures — there is a clash of cultures, clash of religions, clash of other things and also dialogue of these. In this respect I would like to avoid as much as possible the word 'civilization' in this plural sense because it will hint, it will mean indirectly that one civilization is higher or more superior to the other, which is not the case. There are higher cultures — that is true, there are lower cultures. There are higher values and lower values. So there is a clash between evil and good. That's true. But so far as the civilization is concerned I disagree with that. Now in that specific definition I would like to underline that so far as terrorism in the most recent years — I'm going directly into the matter by saying that — quoting Muslims as the *cued* prints of the terrorism it is totally wrong because there are fundamentalists and extremists in all religions not only in monotheist and Abrahamic traditional religions but also in not traditional and non-monotheist religions. There are, I mean, fundamentalists, extremists, fanatics, sometimes bloody and violent fanatics in Hinduism, in Chinese religions, in Shintoism, in shamanism. In Islam naturally there are fanatics, extremists. There are fanatics in all Christian sects including Orthodoxy which in itself the

word means 'fanatic', I mean, is fanatically organized in religion and focused only on religion. And in this sense, of course Protestantism has been an option to another radical misuse of religion by the Catholics. In the same manner we can see in everyday life fanatics in Jewish religion, in Judaism. Judaist fanatics are killing every day Muslims. So in any specific religion you can find out fanatics, extremists, terrorists. In that sense, I think, religions, unfortunately I must confess, when using politics are separatist, separating whereas secularism unites. Because it means equal distance with religion. State versus religion is equally distant to all religions. That is why it unites. It's a common denominator — secularism, secularist state system. But state system separate from religion is not still young. Secularism is a way of life, a life-set, a tradition that you have to believe yourself that you have no right to intervene in anyone's religion. Religion and faith is something that is secular for private individual, it is a privacy of all human being, it is a natural right to believe, it's necessity to believe. But secularism is not atheism. Secularism is equal distance from religions and respect to religions, respect to all the religions. And in that sense when you approach any person and respect his or her belief and his practice or implementation of the religion, you have to respect. But in order to respect there should not be interference and intervention in the private individual or any citizen, in the form of anything like, for instance, asking 'What religion do you profess?' To my mind, I personally, I would like to underline because most people might not agree with me in that specific definition, you have no right to ask what I believe and I have no right to ask anybody in what he or she believes. This is a special domain, privacy of life, it's something between God and man. Something that we need to believe — belief is secret, but no one can interfere including your mother and father. Because all three monotheistic religions tell us that when we die we go to the High Court of God alone, not with the priest, not with any specific person, or including our parents. We go alone to God's Court to give last reckoning. Last reckoning Day is singular, individual. So when the books say that 'Who has the right to intervene?' No one. This is even by God's Books is an individual right. In that sense it has, it comes to exactly the same meaning as secularism in the sense of state and communal intervention to someone's personal life. That is my personal definition. So if we agree on such a definition there will not be a problem between religions, there will not be a clash of

religions and no religion will be called terrorist or no religion would be blamed for any other evil, which is dominating in the world now. And there will be peace, permanent peace between religions. A dialogue between religions would be possible.

Coming to cultures and traditions, say, for instance, traditions. We have different traditions as I have mentioned, in different parts of the world. But there are good traditions and there are bad traditions. Traditions are not always to be respected because there are some very bad traditions like the attitude towards women in different parts of the world. They disrespect women, they do not respect women's rights, they do not accept gender equality in most parts of the world at different levels. There is a gender inequality — there is another fact. This gender inequality is not God's order, it is man-made. These are bad traditions and it must be changed. Now how do we change traditions? It's difficult, I know, because socially they are deeply rooted through history, into human life and human education and training and traditionally involved in the social life. This should change. Female gender is facing ... in African countries and some other countries, you know. It's savageous, violent, it's inhuman, it's unacceptable by any standards. But it continues, so it's a bad tradition. It should change. And now, honor killings in Turkey an in other countries, mainly in Islamic countries — it's unacceptable, it should be changed, it should be suppressed, it should be punished, it's a criminal case. In such cases, I mean, there are so many examples with that. So therefore I would suggest that the human race should come to terms with certain high values, high human values including gender equality, human rights in all the aspects, democracy, multi-party system, I mean, diversity, tolerance to diversity, dissenting views should be accepted by everybody, we should learn how to live together with different views, with different ways of life and we should accept that fact, otherwise we can go nowhere, there would be a blood feast fight every day and many innocent people will continue to die and sacred human lives will be cost. And therefore I think we should come to terms with certain values which we should accept commonly.

I would just keep my words here. I will be open to questions because these are very questionable and controversial points. I am open to any questions, thank you.

Vügar Imanov

*Ph.D. Candidate, Department of Political Science and
International Relations, Marmara University, Istanbul/Turkey*

PERCEPTION OF 'UKRAINE AND UKRAINIANS' IN TURKISH MASS-MEDIA: SOME EMPIRICAL NOTES FROM THE LAST TWO YEARS (2004-2006)

Introduction

Mass media organs are important in understanding mutual relations, approaches and attitudes between countries. Surveying mass-media organs, one can learn reciprocal views and prejudices of peoples. The last cartoon crisis emerged from the irresponsible publications of some European journalists demonstrated that mass-media organs can play a crucial, sometimes catastrophic role in relations between countries as well as civilizations. Furthermore, mass-media organs can shape and change public opinion in a certain country. In this sense, mass media can ease and improve (or worsen and destroy) relations between countries publishing news and articles without (or with) prejudices.

Keeping in mind the abovementioned ideas, it will be interesting and meaningful, in this context, to learn about the attitudes of Turkish media organs towards Ukraine, the biggest neighboring country situated in the northern frontiers of Turkey. At the beginning it should be noted that this paper is based on a mini-research, which I have made on the online databases of Turkish mass-media organs. It has to be pointed also that my accounts are related only to the last two years. I tried to cover various sectors of Turkish media searching more than ten national newspapers and one weekly journal. My key words were «Ukraine» and «Ukrainians». In this mini-research I tried to find answers to these questions: first of all, when and how Ukraine and Ukrainians come to an issue in Turkish mass media? In which areas do these accounts intensify? How Turkish columnists and specialists interpret changes in Ukraine? Do they contain in-depth analyses or just convey accounts from the Western or Russian newspapers? Are there any common or different views among newspapers? How does an ordinary Turkish reader perceive developments in Ukraine? And lastly, what is the image of Ukraine and Ukrainians in mass media?

Really, it is impossible to give full answers of these questions and explain in detail the perception of Turkish mass media of Ukraine and Ukrainians in a single article. However, some initial points can be made. If we have to say the last word at the beginning, the image of Ukraine in Turkish mass media organs is generally positive compared to other neighbors. But it is not sufficient to take into consideration historical and also extensive relations especially after 1992.

Since the signature of the protocol about diplomatic relations between Ukraine and Turkey in 1992, neither a problem nor a major crisis has happened between the two countries. What's more, nowadays, for example, Turkey's foreign trade volume with Ukraine is about 3.5 billion US dollars. And it is expected to be 10 billion dollars after 3 years.¹

Some Details

It should be underlined that in order to get basic data, more than ten newspapers and one weekly journal have been searched. Newspapers in Turkish are *Zaman* (Time), *Hurriyet* (Liberty), *Sabah* (Morning), *Milliyet* (Nationality), *Türkiye* (Turkey), *Star*, *Yeni Şafak* (New dawn), *Millî Gazete* (National newspaper), *Tercüman* (Interpreter), *Radikal* (Radical), *Dünya* (World), *Ortadoğu* (Middle East), *Referans* (Reference). Also, newspapers, published in English such as Turkish Daily News and Turkish Press have been included into this research. Furthermore, Bursa Hakimiyet, published in Bursa, has been surveyed as a sample local newspaper. Lastly, due to the search restrictions with key words on the related web sites, it was possible to scrutinize only one weekly journal *Aksiyon* (Action). Additionally, in order to find out general awareness of the academic circles, I searched some book-shops and libraries. I could find at the Istanbul book-shops only 3 books which are related to the Ukrainian politics/history and include 'Ukraine' in their titles.² Also, in Turkish libraries one can not come across a lot of materials regarding Ukraine.³

If we have to give some information about Turkish mass media, it can be said it is not monolithic; it consists of several parts ranging from the right conservative to liberal and left wings. Though there are many critical regions such as the Middle East, the Balkans and the Caucasus around Turkey, the Turkish media is generally interested in some aspects of these regions. Generally

¹ "Avrasya Ülkeleri ile 50 Milyar Dolarlık Ticaret Hedefleniyor", Referans, 17 May 2006 (www.referansgazetesi.com.tr).

² Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar: Kamanıçe Seferi ve Organizasyonu 1672* (Istanbul: Yeditepe, 2004); *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, ed. Erhan Büyükakıncı (Istanbul: Phoenix, 2004); Peter Arşinov, *Mahnovşçina: Ukrayna Anarşist Hareketi 1918-1921* (Istanbul: Kaos, 1998). By the way, when I have been to Odessa in May 2006, I asked for books related to Turkey from the central book-shops. The answer was more disappointing because there was absolutely nothing about Turkey. Ukrainian colleagues explained that although they had many works and theses written recent years, the lack of material sources in academic spheres has obstructed their publication.

³ Here are some details which I got from the online databases of several libraries using «Ukraine» as a key word/subject: The National Library (Ankara), 22 accounts in Turkish, 39 in other languages; Bilkent University Library (Ankara), 22 in Turkish, 639 in other languages; Boğaziçi University Library (İstanbul), 10 in Turkish, 200 in other languages.

speaking, permanent issues of Turkish foreign policy in the last decade like the Cyprus question; relations with the EU and the Iraqi question have been most mentioned news titles in Turkish media. Lastly, it is useful to add that the daily circulation of Turkish newspapers is about more than five millions.⁴

To come to issues related to Ukraine, to my knowledge, neither of Turkish newspapers has its own permanent correspondent in Kiev.⁵ In that sense, they have always tried to get related information (in)directly from international (AFP, Reuters, the Associated Press etc.)⁶ and sometimes Turkish news agencies like IHA (*İhlas Haber Ajansı*) and CHA (*Cihan Haber Ajansı*). Some of them, for example, *Zaman*, *Hürriyet*, *Milliyet* have their own permanent correspondents located in Moscow. Therefore, one can find many news accounts regarding Ukraine written from Moscow.

To conclude my search results, the issues in which Ukraine has been mentioned in the Turkish mass-media organs can be enumerated as following:⁷ 1) the Orange Revolution and issues related to this event; 2) natural gas dispute between Ukraine and Russia (January 2006); 3) parliamentary elections (March 2006); 4) diplomatic visits; 5) business news; 6) the Chernobyl accident; 7) sports news; 8) prostitution and human trafficking; 9) social-cultural news; 10) the Crimean Tatars; 11) negative news. Now, I am going to focus on details of these subjects.

Evaluation of the Orange Revolution

According to the current survey, it can be said that Turkish media did not give serious attention to the pre-election process during the presidential elections in 2004.⁸ Even in the middle of October 2004, when I wrote my first comment on Ukraine, I started with complaints why Turkish media paid insufficient attention to the election process and then I mentioned possibilities of ‘Velvet

⁴ These are daily round circulation figures of some newspapers: *Zaman* -600 000, *Hürriyet* -530 000, *Sabah* -425 000, *Milliyet* -350 000, *Türkiye* -225 000, *Yeni Şafak* -100 000, *Star* -90 000, *Milli Gazete* -55 000, *Radikal* -40 000, *Dünya* -50 000, *Referans* -15 000, *Ortadoğu* -10 000.

⁵ From news accounts it seems that only *Zaman* newspaper has recently employed its own permanent correspondent in Kiev.

⁶ Especially, one can find a plenty of related news in *Turkish Daily News* and *Turkish Press* quoted from international news agencies.

⁷ It will be also useful to mention my search results made on the web-pages of the newspapers in May 2006 using «Ukraine» a key word: *Zaman* (121 000 hits), *Sabah* (3557 hits), *Radikal* (1900 hits), *Türkiye* (141 news), *Turkish Press* (1519 results), *Turkish Daily News* (1233 records), *Milliyet* (1119 hits), *Hürriyet* (537 hits), *Yeni Şafak* (340 results).

⁸ For few exceptions see: Hasan Kanbolat and İlyas Kamalov, «Doğu ile Batı Arasında Ukrayna: Parçalanmaya Doğru İlk Adım Atıldı mı?», *Stratejik Analiz*, September 2004.

revolution».⁹ General lack of interest in Turkish media continued until the second tour.¹⁰ Only after the second round there was a boom in news accounts. Almost all newspapers tried to give daily news from Kiev.¹¹ Comments came a little bit later, at the end of November, for example, a head writer of *Türkiye* newspaper, Yılmaz Öztuna wrote his first evaluation on 26 November.¹²

One general point, which was characteristic for all newspapers in that period, was that they evaluated mainly external factors existed during the Orange Revolution, not mentioning internal dynamics so much. Many analysts and experts used this dichotomy: there were pro-Western and pro-Russian forces and Ukraine was the battlefield of these powers.¹³ İsmail Kaplan from the soft-conservative daily *Türkiye*, said that it was an indirect arm-wrestling issue.¹⁴ Columnist from the conservative *Yeni Şafak*, Akif Emre underlined that «the election crisis in Ukraine is the transformation of frustration existed between West and Putin who tries to re-strengthen Russian influence on the former Soviet hinterland, to hot tension.»¹⁵

Some Ukrainian experts in Turkey completely failed to appraise the Orange Revolution process and especially at the beginning expressed very pessimistic prognoses. For instance, Sinan Oğan from the Ankara-based Center for Eurasian Strategic Researches (ASAM), went on to deem likely the civil war and then suggested that in such a case Ukraine would be broken up and

⁹ «Ukrayna Devlet Başkanlığı Seçim Sürecinden Kısa Notlar: Kiev’de ‘Kadife Devrim’ İhtimali», 14 October 2004, www.tasam.org.

¹⁰ On 15 November 2004, I wrote my second comment on this process and assumed that if there was a fair election in the second round, V. Yushchenko’s success would be highly probable. «Ukrayna’da Muhalefet Liderinin Devlet Başkanı Seçilmesi Kuvvetle Muhtemeldir», 15 November 2004, www.tasam.org.

¹¹ «Ukrayna’da Protestolar Büyüyor», *Sabah*, 22 November 2004; «Ukrayna’da Halk Parlamantoya Yürüyor», *Sabah*, 23 November 2004; «Muhalefet Ayakta», *Star*, 23 November 2004; «Muhalefet Soğuk Dinlemiyor», *Sabah*, 25 November 2004; «Muhalifler Ukrayna’yı Sallıyor», *Star*, 25 November 2004; «Başbakanlık’a İzin Yok», *Sabah*, 26 November 2006; Fehim Taştekin, «Portre: Ukrayna Seçimleri ve Turuncu Devim», *Radikal*, 29 November 2004; «Muhalif Lider Göstericileri Durdurdu», *Star*, 30 November 2004. «Kiyev’in Gözü Kulağı Yargıda», *Radikal*, 30 November 2004.

¹² Yılmaz Öztuna, «Ukrayna Krizi», *Türkiye*, 26 November 2004.

¹³ This title is instructive in demonstrating the general atmosphere: Mirza Çetinkaya, «ABD ve Rusya, Ukrayna’da Başkanlık için Yarışıyor» [USA and Russia is competing for the presidency in Ukraine], *Zaman*, 29 October 2004.

¹⁴ İsmail Kaplan, «Ukrayna Nereye?», *Türkiye*, 28 November 2004.

¹⁵ Akif Emre, «Ukrayna Seçimleri ve Kırım», *Yeni Şafak*, 30 November 2004.

Turkey would become involved in this war because of the Crimean peninsula.¹⁶ He also claimed that the Orange Revolution was financed by George Soros, a well-know American billionaire.¹⁷ Meanwhile, *Türkiye* informing via its Kiev correspondent gave a title 'Ukraine goes to a civil war!'.¹⁸ Whereas the title of liberal newspaper *Sabah* was neutral («Election crisis in Ukraine»),¹⁹ the Moscow correspondent of liberal *Hürriyet* defined it as «the election which sweeps Ukraine into darkness».²⁰

It can be conveyed that conservative newspapers from the beginning were suspicious about the Orange Revolution as a democratic movement;²¹ they thought that this was an American fabrication financially backed by George Soros, and later even some of them tried to give a little bit opposite news titles regard to the developments in Ukraine.²² It is worthy to note that a columnist/ political scientist from left-wing *Radikal*, Nuray Mert, at the same time, warned that before giving support to the Orange revolutionists one should seriously think about what was behind them. According to her, behind this event there was a power struggle between Russia and USA.²³

In fact, few writers attempted to understand and convey desires of the Ukrainian people toward democracy and justice. Turgut Tarhanlı, a writer of left wing newspaper *Radikal*, evaluated this election crisis from the juridical point of view and pointed that voices of hundreds of thousands people in the streets of Kiev should be taken into consideration.²⁴ After the third round, liberal *Milliyet* newspaper used title «Now Ukraine is free»²⁵ and also defined the Orange Revolution as «the bigger and peaceful public revolt in the recent years».²⁶

¹⁶ Ali Sali, «Karadeniz'de Strateji Savaşı», *Yeni Şafak*, 7 December 2004.

¹⁷ Sinan Oğan, «Ukrayna'da 'Turuncu Devrim'...», *Zaman*, 30 November 2004 and «Rejim İhracında Yeni Usul», *Radikal*, 30 November 2004.

¹⁸ «Ukrayna İç Savaşa Gidiyor!», *Türkiye*, 25 November 2004.

¹⁹ «Ukrayna'da Seçim Krizi», *Sabah*, 28 November 2004; also see: «Ukrayna'da Yarış Sil Baştan», *Sabah*, 4 December 2004.

²⁰ Nerdun Hacıoğlu, «Ukrayna'yı Karanlığa Sürükleyen Seçim», *Hürriyet*, 23 November 2004.

²¹ «Miloseviç'i Deviren ABD Destekli Otpor, Ukrayna'yı da Ateşliyor», *Zaman*, 27 November 2004.

²² For some examples see: «Ukrayna'da Siyasi Kriz», *Milli Gazete*, 15 October 2005; «Yanukoviç: Turuncu Devrim Bir Başarısızlık», *Milli Gazete*, 19 November 2005.

²³ «Nuray Mert, «Turuncu 'Devrim'», *Radikal*, 2 December 2004.

²⁴ «Sokakların Sesini Duymak: Ama Nasıl?», *Radikal*, 30 November 2004.

²⁵ Cenk Başlamış, «Ukrayna Özgür», *Milliyet*, 28 December 2004.

²⁶ Cenk Başlamış, «Ukrayna, Türkiye'nin İzinde», *Milliyet*, 26 December 2004.

At the right centrist and conservative newspapers one can find serious news and analyses of the election crisis.²⁷ Nevertheless, some comments contained only informative points.²⁸ Incidentally, some conservative writers overestimated the role of Crimean Tatars in the elections.²⁹

Some liberal newspapers generally gave place in their pages to populist aspects of the Orange Revolution, for instance, Ms. Yulia Tymoshenko's hair cut or make-up.³⁰ Furthermore, a few liberal columnists cautioned that as a result of Yushchenko's victory, Ukraine would immediately become a candidate state to the membership of the EU, so in that case the EU can postpone Turkey's accession process. Erdal Şafak, from *Sabah*, warned that «considering Ukraine as its geographical, historical and religious part EU can give priority to it rather than Turkey. And they [Europeans] can tell us that 'sorry, we need more time to adopt a country which has 48 million people'. So it means that Turkey's membership may be postponed for another ten year.»³¹ After sometimes Şafak once again touched on this issue.³²

Later another writer, Selçuk Gültaşlı, from centrist-conservative *Zaman* newspaper, joined this discussion questioning whether Ukraine could become a next EU member before Turkey.³³ According to him, there were serious attempts from some the EU circles in Brussels to accelerate integration of Ukraine to the EU zone; however, Turkey was more developed in terms of democratic institutions and solid economic structure. It seems that statements of some Ukrainian top-officials about the possibility of the EU bid in the «near future» paved the way for Turkish commentators to make such explanations. Meanwhile, some newspapers published results of the public survey conducted by one French company in six European countries. This survey made clear that ordinary Europeans gave more support to Ukraine rather than Turkey in their membership to the EU.³⁴

²⁷ Mirza Çetinkaya, «Kuçma, Yüşenko'nun Karşısına Güçlü Rakip Arıyor», *Zaman*, 3 December 2004; «Moskova, Seçimin Favorisi 'Batı Yanlısı' Yüşenko'dan da Ümitli», *Zaman*, 25 December 2004.

²⁸ İsmet Giritli, «Ukrayna Başkanlık Seçimini Kim Kazanacak?», *Türkiye*, 25 December 2004.

²⁹ Akif Emre, «Ukrayna Seçimleri ve Kırım», *Yeni Şafak*, 30 November 2004.

³⁰ For examples see: Erdal Şafak, «Bu Kadından Korkmayan Taş Olabilir», *Sabah*, 30 January 2005.

³¹ Erdal Şafak, «Kiyev'i İyi İzleyin», *Sabah*, 23 November 2004.

³² «Sindirim Sorunu», *Sabah*, 24 January 2005.

³³ Selçuk Gültaşlı, «Ukrayna da Türkiye'den Önce AB'ye Girebilir mi?», *Zaman*, 16 January 2005.

³⁴ «AB, Kiev'i Ankara'ya Tercih Ediyor», *Radikal*, 25 March 2005.

Columnist Fikret Ertan, just after the second presidential election round, wrote in one weekly journal (*Aksiyon*) that «many countries have newly understood how Ukraine is important».³⁵ He went on to describe that Ukrainian industry and agriculture had big potentialities, even Ukraine was the fourth country after USA, India, Russia according to number of computer programmers³⁶ and «every year 50 thousands students graduate from science and technology institutes». By reading Ertan's comment, one can imagine how Ukraine is developed in terms of military and machinery industry, pipe-line, steel and coal production. In other place, he defined Ukraine as a «European tiger».³⁷ Apart from this, before the third tour, Ertan gave attention to the religious factor in the presidential elections and conveyed attitudes of main Ukrainian church organizations towards the candidates.³⁸

It is interesting that during the Orange Revolution, only a weekly journal *Aksiyon*, sent one of its writers, Erhan Başıyurt to Kiev and later published a long detailed informative article from the streets of the Ukrainian capital.³⁹ Making vis-à-vis interviews with young active participants of the Orange Revolution and some national experts, the writer tried to cover many aspects of the 'revolution phenomenon', to give a real atmosphere existed in that time and to mention motives which drove this movement. This enriched account can be esteemed as the best example article published in this period in terms of press awareness.

After the Orange Revolution, some columnists kept on making comments regarding the Ukrainian affairs. Yılmaz Öztuna (*Türkiye's* head writer), even wrote about Yushchenko's visit to the USA and supported him congratulating «Ukraine's wise men».⁴⁰ His general attitude was quite pro-Ukrainian (and anti-Russian) stressing on good historical relations during the Ottoman state.⁴¹

³⁵ Fikret Ertan, «Ukrayna'nın Önemi Yeni Anlaşıyor», *Aksiyon*, No. 521 (29 November 2004).

³⁶ Ertan even adds that being a computer production center during the Soviet Union, Ukraine invented the first computer in continental Europe in 1951.

³⁷ «Avrupa'nın Kaplanı», *Zaman*, 30 November 2004.

³⁸ Fikret Ertan, «Ukrayna Seçiminde Din Faktörü», *Zaman*, 25 December 2004.

³⁹ Erhan Başıyurt, «Turuncu Devrim'in Gizli Mimarları», *Aksiyon*, No. 526 (3 January 2005). For his similar comment see: «Turuncu Devrim'in Arkasındaki Güçler», *Zaman*, 31 December 2004. In his comment, Başıyurt considers that 'national velvet revolutions' are parts of one global plan.

⁴⁰ «Ukrayna Başkanı ABD Kongresinde», *Türkiye*, 11 April 2005. For related news see also: «Ukrayna'nın 'Turuncu Devrimcileri' Amerikayla Stratejik Ortaklık Arıyor», *Zaman*, 8 April 2005.

⁴¹ «Ukrayna'da Seçim Var», *Türkiye*, 27 December 2004.

Especially columnist Fikret Ertan (*Zaman*) continued consistently to watch internal and external factors existed in that period in Ukraine. In January 2005, using some news subjects which were not taken into consideration, he informed about «a mysterious crisis» that emerged between Israel and Russia regarding the sale of two types of missiles to Syria; but according to some rumors, as Ertan conveyed, the Russian president Putin said that Israel gave financial support to Yushchenko and his followers.⁴² Also, Ertan carefully commented on separatist tendencies in some Eastern regions of Ukraine and stated that though these movements were not so severe, it should be kept in mind that there would be a strong opposition against the Yushchenko administration.⁴³ At the beginning of 2005, when people guilty for murdering a well-known journalist Georgy Gongadze were captured after five years of the crime, Ertan shed light on this case and shared his optimistic hopes that under the Yushchenko administration Ukraine would change and improve ‘its face’.⁴⁴ Among columnists it was only Ertan who evaluated efforts made in the first hundred days of the Yushchenko administration; and he generally drew a very hopeful picture.⁴⁵ Really, Ertan always pointed his hope that Ukraine would be able to cope with existed problems.

In Turkish newspapers, one can also observe some news and comments on the governmental change taking place in Ukraine in September 2005.⁴⁶ *Zaman*’s Moscow correspondent Mirza Çetinkaya defined this event «as an examination of the Orange Revolution with corruption».⁴⁷ Also, the disappointment of the Ukrainian people with some ‘Orange’ leaders was reflected in other newspapers.⁴⁸

Natural Gas Price Dispute between Ukraine and Russia

As it is known, last days of 2005 year and the first days of a new year a sharp gas dispute appeared between Russia and Ukraine over new prices. Russian natural gas monopoly Gazprom, put new prices and disrupted a gas flow for three days. Also Gazprom accused Ukraine of stealing Russian gas

⁴² Fikret Ertan, «Esrarengiz Kriz», *Zaman*, 15 January 2005.

⁴³ Fikret Ertan, «Ukrayna’da Ayrınlıkçılık», *Zaman*, 4 January 2005.

⁴⁴ Fikret Ertan, «Ukrayna’nın Yüzü...», *Zaman*, 15 March 2005. Also, for his comment on Ukrainian-Russian relations see: «Karadeniz Filosu ve Kırım’ın Geleceği», 30 April 2005.

⁴⁵ «Yuşenko’nun İlk Yüz Günü», *Zaman*, 5 May 2005.

⁴⁶ Mirza Çetinkaya, «Ukrayna’da ‘Turuncu Kriz’ Büyüyor: Kadife Devrimler Vites Düşürebilir», *Zaman*, 9 September 2005; «‘Turuncu Yoldaşlık’ Bitti», *Radikal*, 9 September 2005; «Yulia Artık Muhalif», *Radikal*, 10 September 2005.

⁴⁷ Mirza Çetinkaya, «Turuncu Devrimin Yolsuzlukla İmtihanı», *Zaman*, 12 September 2005.

⁴⁸ «Disappointment for Foot Soldiers», *Turkish Daily News*, 20 November 2005.

from another pipeline passing through the Ukrainian territory to Western Europe. This dispute was indirectly affected Turkey because it ‘imports almost two-thirds of its natural gas from Russia, through the Western pipeline passing Ukraine, Romania and Bulgaria, and Turkey is dependent on Russian natural gas for 60 percent of its overall consumption’. In this sense it should be said, if to use one phrase from *Turkish Daily News*, Ukraine and Turkey are ‘hostages of energy’.⁴⁹ It is interesting to note that foreign policy columnist from *Zaman*, F. Ertan, heralded this crisis even at the beginning of December 2005.⁵⁰

The gas price crisis was on the front-page headlines in Turkish newspapers and a little bit it caused a panic.⁵¹ Some experts on Ukraine and Russia called it ‘a gas war’. Many warned that Russia’s cut-off would soon affect Turkey.⁵² In analyzing the crisis, *Turkish Daily News*’ editorial, written by Yusuf Kanlı, stated:

«Behind the Russian decision to increase its natural gas export price to Ukraine lays a fundamental change in the relations between Moscow and Kiev. Ukraine is no longer a satellite of Russia.»⁵³

Conservative *Yeni Şafak* and left wing *Radikal* shared the similar ideas.⁵⁴

⁴⁹ Yüksel Söylemez, «Hostages of Energy», *Turkish Daily News*, 15 January 2006. www.turkishdailynews.com.tr; «Ukrayna ile Kaderimiz Bir», *Radikal*, 18 January 2006.

⁵⁰ Firkret Ertan, «Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi», *Zaman*, 3 December 2005. At the end of December, he gave new developments about the gas crisis. «2005’in Son Krizi...», 29 December 2005 and «Rusya’nın Yeni Markası», 31 December 2005. Before Ertan was also interested in energy issues related to Ukraine; see: «Odesa-Brodi Hattı...», *Zaman*, 8 March 2005 and «Oyunun Diğeri Yüzü», 19 May 2005.

⁵¹ For some examples see: «Gaz Bağımlıları Bedel Ödüyor», *Sabah*, 31 December 2005; «Rusya, Ukrayna’ya Verdiği Doğalgazı Kesmeye Başladı», *Sabah*, 1 January 2006; «Avrupa’da Doğalgaz Sıkıntısı», *Sabah*, 2 January 2006; «Üç Günlük Gazımız Var», *Sabah*, 3 January 2006.

⁵² İsmail Altunsoy, «Ukrayna’daki Gaz Krizi Kısa Sürede Aşılmazsa Türkiye Üşüyecek», *Zaman*, 3 January 2006; İsmet Hazardağlı, «Russia-Ukraine Gas Crisis Threatens Turkey as well», *Turkish Daily News*, 3 January 2006.

⁵³ He continued: «Kiev, on the other hand, initially underestimated to what extent Moscow would go in its threats. It did not believe that Moscow would turn off gas supplies in the middle of winter, particularly in view of the long comradely relationship between the two nations. Secondly, even if it did believe that Russia would cut the gas, Kiev could not agree to such a drastic increase as such a development would trigger a severe crisis in the Ukrainian economy. A Ukrainian counter-offer of a gradual, phased increase in gas prices was a wise offer that, unfortunately, fell short of satisfying Moscow.», Yusuf Kanlı, «Gas War a Reality», *Turkish Daily News*, 3 January 2006.

⁵⁴ «Ukrayna’da Kömür Sobasına Dönüş», *Yeni Şafak*, 2 January 2006; «Gaz Kaçaklı Yılbaşı», 1 January 2006 and «2006’da İlk Doğalgaz Krizi», *Radikal*, 2 January 2006.

According to *Zaman*, it was punishment of the Orange Revolution by Russia.⁵⁵ Calling this crisis as «a Russian gas bluff», *Aksiyon*, a centrist-conservative weekly, stated also that «this gas price dispute has made Turkey as anxious as Ukraine».⁵⁶

Liberal *Sabah* several times stressed that Ukraine stole millions cubic meters natural gas never referring to Ukrainian authorities.⁵⁷ *Sabah*'s columnist Erdal Şafak, also repeated that Ukraine stole generally from the West pipe-line which was transporting natural gas to Turkey.⁵⁸ Other liberal newspapers, for instance, *Hürriyet*,⁵⁹ emphasized the diversification of energy sources. While designating threats of dependency on one source in energy sector, *Zaman*, *Turkish Daily News* and *Radikal* supported diversification of natural gas imports,⁶⁰ *Milli Gazete* gave attention to the lack of gas store stations⁶¹ and attempts of

⁵⁵ Mirza Çetinkaya, «Turuncu Devrimi Cezalandıran Rusya, Ukrayna'nın Gazını Kesiyor», *Zaman*, 1 January 2006.

⁵⁶ «Rusya'nın Ukrayna'ya Gaz Blöfü Korkuttu», *Aksiyon*, No. 579 (9 January 2006). www.aksiyon.com.tr

⁵⁷ «'Ukrayna, Türkiye'ye Gelen Gazı Aşırıyor' İddiası», *Sabah*, 25 January 2005; «Ukrayna Yine Gaz Aşırımı...», *Sabah*, 12 February 2006. Title of this news is really funny: «Ukrayna, Bakan Tüzmen'e Gaz Aşırımama Sözü Verdi» [Ukraine gave a promise to Minister Tüzmen not to steal natural gas], *Sabah*, 29 January 2006. Ironically, *Hürriyet* gave an interview text with the Foreign Minister, Boris Tarasyuk under the title «We did not steal gas»: «Biz Gaz Çalmadık», *Hürriyet*, 4 March 2006.

⁵⁸ Erdal Şafak, «En Sabıkalı Hat», *Sabah*, 3 January 2006. Another writer of *Sabah*, Günay Şimşek, also mentioned that there was no relation between this crisis and the Orange Revolution; the problem originated from the fact that for many years Ukraine has stolen Russian natural gas while paying low prices for it; and Russia wanted to solve this problem. «Rusya-Ukrayna Gaz Oyununda Kim Haklı?», *Sabah*, 2 January 2006.

⁵⁹ Oktay Ekşi, «Bir Ders...», *Hürriyet*, 3 January 2006.

⁶⁰ Kadir Dikbaş, «Gaz Dersi», 6 January 2006 and Abdurrahman Satman, «Tek Kaynağa Bağımlılık Tehlikeli», *Zaman*, 21 February 2006. In this sense, Suat Kınıklıoğlu from *Turkish Daily News* wrote: «...energy officials in Ankara are comfortable as they calculate that Moscow would not use gas supplies against Turkey. That may be true. Yet Turkey may be adversely affected even as a third party to Moscow's political confrontations in the region. In addition, the uncertainty embedded in the likely reshaping of the region is too risky to be cushioned by current political considerations. Turkey simply cannot afford to be so dependent on any single energy provider. Energy diversification should be implemented irrespective of the actors involved. In his annual address Turkey's chief of general staff underlined the power of energy resources in the new strategic make-up of our times. It's high time that Turkey's energy executives start taking concrete steps toward diversifying our energy imports.», «Russia, Ukraine and Turkish Energy Security», *Turkish Daily News*, 3 January 2006.

⁶¹ Mustafa Yılmaz, «Doğalgaz Krizi Kabusa Döndü», *Milli Gazete*, 21 January 2006.

Gazprom to control distribution links in the internal natural gas market in Turkey.⁶²

Generally, in this crisis the majority of Turkish mass-media organs supported Ukraine and found Russia's gas price exorbitant⁶³ and its attitude unfair. Later many made clear that the Ukrainian government gave a security supply guarantee as to transport of Russian natural gas via its territory.⁶⁴ Also this gas crisis gave a way to debates of transporting gas to Europe through Turkey bypassing Ukraine.⁶⁵

It can be stated that Turkish newspaper writers were more interested in commenting this «dispute». After mentioning autocratic and undemocratic implementations of the Putin administration, Soli Özel, a foreign policy writer from *Sabah*, suggested to evaluate the gas crisis from the perceptive of Russian attempts to preserve/increase its influence in the neighboring countries and also referring to the recent parliamentary elections added that the role of Russia in the future world politics would depend on Ukraine's inclination towards this country; in this sense, he warned Turkish policy makers to take realist measures.⁶⁶ Saying that «as a matter of fact we are not independent from Russia as far as Ukraine is», İsmet Berkan, the chief editor of *Radikal*, criticized pleasure of some columnists regarding dependency on Russia in natural gas imports and underlined diversification in energy supplies even implying to buy electricity excesses from Ukraine instead of natural gas from Russia.⁶⁷ Another columnist from *Radikal*, Deniz Zeyrek stated it was possible that Turkey could face the same crisis by which Russia put Ukraine into the bottle neck.⁶⁸

⁶² Ebubekir Gülüm, «Rus Doğalgazında Ukrayna Tehlikesi», *Milli Gazete*, 3 January 2006.

⁶³ Mirza Çetinkaya, «Rusya, Ukrayna'ya Doğalgaz Akışını Kesti: Avrupa Ülkeleri Tedirgin», *Zaman*, 2 January 2006; «Rusya Ne Yapmak İstiyor?», *Star*, 3 January 2006; Afet Ilgaz, «Rus Doğalgazının Hatırlattıkları», *Milli Gazete*, 24 February 2006.

⁶⁴ «Ukrayna'dan Doğalgaz Sözü», *Sabah*, 28 January 2006; «Ukrayna Doğalgaz İçin Söz Verdi», *Radikal*, 29 January 2006; «Ukrayna'dan Gaz Garantisi», *Türkiye*, 29 January 2006; «Tüzmen: We Have Received a Promise from Ukraine on the Supply Security of Natural Gas from Russia», *Turkish Press*, 30 January 2006; «Ukrayna'dan Tam Destek Aldık», *Radikal*, 31 January 2006.

⁶⁵ Gülçin Üstün, «Rusya Ukrayna'ya Kızdı, Gazı Türkiye'den Gönderecek», *Milliyet*, 26 February 2006.

⁶⁶ Soli Özel, «Ayı ile Dans», *Sabah*, 5 January 2006.

⁶⁷ İsmet Berkan, «Ufuktaki Tehlike...», 3 January 2006 and «Gaz Cahillikleri», *Radikal*, 5 January 2006.

⁶⁸ Deniz Zeyrek, «Ukrayna'dan Al Dersi», *Radikal*, 3 January 2006.

While evaluating internal situation in which as a result of this gas dispute the Ukrainian government felt down,⁶⁹ experienced columnist in Ukrainian affairs F. Ertan stated that according to the new constitutional matters, the current parliament could change the government, nevertheless it could not dismiss the prime-minister; consequently, he supposed that even after the parliamentary elections in March, this internal political crisis would go on.⁷⁰ By the way, ‘lighthouse crisis’⁷¹ in the Crimean Peninsula and ‘meat crisis’⁷² emerged just after the price dispute between Ukraine and Russia were also informed by the Turkish newspapers.

Parliamentary Elections (26 March 2006)

The parliamentary election on 26 March 2006 has also attracted some interest in Turkish media.⁷³ Right-wing newspapers, for instance, *Türkiye* published more comments on parliamentary elections.⁷⁴ Sharing results of pre-election polls, writer F. Ertan, assumed that there would be a coalition government between Yushchenko’s «Our Ukraine Party» and Tymoshenko’s «Byut Bloc».⁷⁵ *Turkish Daily News* informed almost every day about this issue⁷⁶ and its writer Suat Kınıklıoğlu, a scholar from Bilkent University, made detailed analysis of recent changes in Ukraine. This passage illustrates his disappointment about the failure of leaders of the Orange Revolution to consolidate internal sources for the sake of the country:

⁶⁹ Many newspapers informed the fall of Ukrainian government stemmed from the gas price crisis: «Ukrayna’da Gaz Krizi Hükümeti Düşürttü», *Sabah*, 11 January 2006; Nerdun Hacıoğlu, «Gaz Krizinde Faturayı Ukrayna Hükümeti Ödedi», *Hürriyet*, 13 January 2006.

⁷⁰ Fikret Ertan, «Ukrayna’da Yeni Kriz», *Zaman*, 12 January 2006.

⁷¹ «Şimdi de Fener Krizi», *Sabah*, 16 January 2006; «Yalta Fenerini Geri Alın», 15 January 2006 and «Kiev Fener İçin Tetikte», *Radikal*, 20 January 2006.

⁷² «Gaz Krizinden Sonra Bu Kez de ‘Et’ Misillemesi», *Sabah*, 20 January 2006.

⁷³ «Ukrayna Sandık Başında», *Sabah*, 26 March 2006; «Kiev’de Mavi Rövanş», *Radikal*, 26 March 2006; «Yushchenko seen as Big Loser in Ukraine’s Key Vote», *Turkish Press*, 26 March 2006; «Müttefiklerle Koalisyonu Görüşeceğiz» and «Ukrayna Yine Sandığa Gitti», *Ortadoğu*, 27 March 2006; «Ukrayna Seçimleri Adil», *Sabah*, 27 March 2006.

⁷⁴ Yılmaz Öztuna, «Ukrayna Seçimleri», *Türkiye*, 30 March 2006; İsmet Giritli, «Ukrayna Seçimlerinin Ardından», *Türkiye*, 1 April 2006; also see: «Turuncu Devrimin Rengi Soldu», *Milli Gazete*, 28 March 2006.

⁷⁵ Fikret Ertan, «Ukrayna Seçimleri», *Zaman*, 25 March 2006.

⁷⁶ «Russia-backed opposition set for comeback in Ukraine» and «Pro-Russian Forces Poise for Comeback», *Turkish Daily News*, 27 March 2006; «Yushchenko Slows Down Rush to Coalition», *Turkish Daily News*, 28 March 2006 «Ukraine President Chairs Coalition Talks After Poll», *Turkish Daily News*, 29 March 2006; «Tymoshenko Offers to Give up Presidential Ambitions», *Turkish Daily News*, 31 March 2006.

«Unlike the revolutionaries in Georgia, Ukraine's revolutionaries could not agree on many things and lost precious months bickering instead of trying to mobilize the momentum gained by the revolution. The revolutionaries could not respond to the expectations of the Ukrainian people that faithfully defended their infant democracy on the *Maidan* in December 2004. Before too long, the split between Tymoshenko and Yushchenko took the steam out of the revolutionaries.»⁷⁷

The related title of liberal *Tercüman* newspaper was «Ukraine lost its colors»⁷⁸, other liberal newspaper, *Milliyet*, pointed that «Orange was defeated in Ukraine»,⁷⁹ right-conservative *Milli Gazete* gave election results under the title 'West lost in Ukraine'.⁸⁰ Left wing *Radikal*'s headline was witty: «Ukraine lost its bearings».⁸¹ Apart from this, after the elections, Fikret Ertan (*Zaman*) stressed the rise (or return) of 'the Orange Princess', Yulia Tymoshenko and pointed that if she became a prime-minister again, this meant that a new difficult controversial period would begin in Ukraine.⁸² *Radikal* designated that there would be a coalition and Tymoshenko would be the key figure for this coalition.⁸³

The Chernobyl Disaster

The Chernobyl disaster issue has been a common point to all Turkish newspapers. In Turkish media, every year in April and May, one can read articles about negative effects of this nuclear plant accident. *Yeni Şafak* and *Radikal* have been more sensitive about this matter. For instance, *Yeni Şafak* wrote that bad results of the Chernobyl accident were going on and also it published serial articles stressing its negative effects to people living in north regions of Turkey's.⁸⁴ One can also observe anti-nuclear views of some experts in this newspaper.⁸⁵ Visiting Chernobyl area especially Prip'yat, correspondent

⁷⁷ «Ukraine, Georgia and the Fate of Their Revolutions», *Turkish Daily News*, 28 March 2006.

⁷⁸ «Ukrayna'nın Rengi Attı», *Tercüman*, 27 March 2006.

⁷⁹ Cenk Başlamış, «Ukrayna'da Turuncu Kaybetti», *Milliyet*, 27 March 2006. Also see Cenk Başlamış, «Ukrayna'da Mavi Rövanş», *Milliyet*, 26 March 2006.

⁸⁰ «Batı Ukrayna'da Kaybetti», *Milli Gazete*, 29 March 2006.

⁸¹ «Ukrayna 'Pusulayı' Şaşırdı», *Radikal*, 27 March 2006.

⁸² Fikret Ertan, «Preşesin Dönüşü», *Zaman*, 30 March 2006.

⁸³ «Bir Timoşenko 'Turuncu' Kaldı», *Radikal*, 28 March 2006.

⁸⁴ Şamil Kucur, «Çernobilzedeler Hasta», *Yeni Şafak*, 4 May 2004. For serial articles see: <http://www.yenisafak.com/diziler/chernobil/chernobil02.html>; Gülden Tümer, «Çernobil'in Acısı Yeni Yeni Çıkıyor», *Yeni Şafak*, 2 February 2004.

⁸⁵ Fadime Özkan, «Nükleer Santrallerin Riski Saksılar Kadar», *Yeni Şafak*, 21 February 2006.

of *Radikal*, touched on the horrible reality: standing in one point here more than 20 minutes meant death.⁸⁶

This year was the twenty years anniversary of the Chernobyl accident; therefore mass-media organs allocated many pages to this subject.⁸⁷ Nationalist Ortadoğu newspaper's detailed and descriptive account should be especially mentioned.⁸⁸ Giving many details and figures the article tries to demonstrate the great influence of this accident to natural and human resources; and also it states that this reactor still threatens the region and repair works have not fully finished.⁸⁹ This year, by the way, 80 photographs of the Chernobyl accident area and victims taken by the well-known photographer, Robert Knoth, were displayed for ten days in Istanbul Karaköy Port Hall.⁹⁰

Human Trafficking and Prostitution

One bitter issue is human trafficking and prostitution news in which Ukraine and Ukrainian women have been always mentioned.⁹¹ According to a report released by the International Organization for Migration (IOM), «Turkey is rapidly becoming one of the largest markets⁹² in the trafficking of women

⁸⁶ İbrahim Günel, «Çernobil'de 20 Dakika Ölüm Demek», *Radikal*, 24 April 2006. Also see other accounts in this newspaper: «Doğanın İşine Bak», 19 April 2006; «Çernobil'de 7 bin Kanser Daha», 22 April 2006.

⁸⁷ «Up to 8 000 Russians Died from Chernobyl Nuclear Accident», *Turkish Daily News*, 25 April 2006. «Çernobil Komploydu», *Milli Gazete*, 26 April 2006; Anya Tsukanova, «Ukraine Wants More Funds for Chernobyl Aftermath» (Kiev-AFP), *Turkish Daily News*, 26 April 2006; «Chernobyl Plant Then and Now» (The Associated Press), *Turkish Daily News*, 26 April 2006; «Up to 8 000 Russians Died from Chernobyl Nuclear Accident», *Turkish Daily News*, 25 April 2006. «Ukrayna'da Çernobil Faciasının 20.Yıldönümü Anıldı», *Zaman*, 26 April 2006; Elif Tunca, «Felaket İsimleri Bile Siler: Sertifika No. 000358», *Zaman*, 26 April 2006. «Çernobil Faciasının 20. Yılı», *Milli Gazete*, 27 April 2006; İbrahim Günel, «Aymazlığın 20.Yıldönümü», *Radikal*, 27 April 2006;

⁸⁸ «Çernobil Faciasının Üzerinden 20 Yıl Geçti», *Ortadoğu*, 26 April 2006. For other related news from this newspaper see: «Bebek Katili: Çernobil», «Çernobil'in Karanlık Gölgesi», «Rus Generallerden 'Çernobil' İtirafı», <http://www.ortadogugazetesi.net/>

⁸⁹ For this point also see: «Çernobil Bitmemiş», *Radikal*, 15 March 2006.

⁹⁰ «Nükleer Felaket Kurbanlarının Öyküsü», *Hürriyet*, 20 April 2006.

⁹¹ For this kind of plentiful news samples see: «Fuhuşta Patlama Var», *Radikal*, 29 May 2005; «Kızgın Yağla Fuhuşa Zorlanan Kadınlar Kurtarıldı», *Hürriyet*, 2 August 2005; «Fuhuş İçin Gelen Kadınlar Eğitildi», *Hürriyet*, 1 February 2006; «Köle Pazarı Para Basıyor», *Radikal*, 1 February 2006; «İstanbul'da Fuhuş Operasyonu», *Hürriyet*, 2 May 2006; «Valentynalar Böyle Kurtulur...», *Radikal*, 12 March 2006.

⁹² The fact that Turkey is among the first ten countries has been proved by the report of the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). «Türkiye Seks Kölesi Ticareti Merkezlerinden Biri», *Hürriyet*, 24 April 2006.

from the nearby former Soviet bloc and about 5000 women are believed to be working as sex slaves across Turkey.» More than half of the women who have been trafficked to Turkey come from two countries, Moldova and Ukraine.⁹³ Therefore, the Turkish government has been working in cooperation with the IOM since November 2004 and recently launched the awareness campaign in February 2006.⁹⁴ Also, the 24-hour telephone line (Alo 157) was set up to receive calls from victims and ordinary people.⁹⁵ In this context, for example, five Ukrainian women were rescued in August 2005 in Antalya where they had been invited with the pretext to find jobs.⁹⁶ It was surprising for the IOM officials that the former Turkish clients consisted of majority of the callers.⁹⁷ Apart from this, according to the report of the Turkish Health Ministry, Ukrainians take the first place among foreign citizens who carry the HIV virus.⁹⁸

Diplomatic News

Since 2003, Ukraine has been given priority in Turkish foreign policy in the sense of improving strategic relations. Mutual understanding and diplomatic dialogue between Turkey and Ukraine have been reflected in many reciprocal visits of high ranking officials for the last two years. According to the Turkish newspapers, Abdullah Gül's visit to Ukraine (13-14 May 2005) was the first official visit in such a level after the Orange Revolution.⁹⁹ Also, Kürşat Tüzmen, a state minister responsible for foreign trade has visited Kiev several times for the last two years.

President Yushchenko's visit to Turkey on 6-8 June 2005 was largely echoed in the Turkish mass media.¹⁰⁰ Signing six contracts in various aspects,

⁹³ «Profits from Trafficking Soar», *Turkish Daily News*, 5 February 2006.

⁹⁴ Fatma Demirelli and Fulya Özerkan, «Turkey Builds up Strategy to Fight Trafficking», *Turkish Daily News*, 5 February 2006.

⁹⁵ Hilal Köylü, «Alo 157 İşe Yaradı», *Radikal*, 13 June 2005.

⁹⁶ «Antalya'da Kâbus Evi», *Radikal*, 3 August 2005; «Freed from Sexual Slavery Thanks to a Tip-off», *Turkish Daily News*, 6 August 2005.

⁹⁷ «Türk Erkeklerinin Farkı», *Star*, 28 December 2005; «Beyaz Atlı Türk Genelev Müşterisi», *Radikal*, 29 December 2005.

⁹⁸ «Türkiye'de En Fazla AIDS'li İstanbul'da», *Star*, 30 November 2005.

⁹⁹ «Kiev'e Siftah Gül'den»; *Radikal*, 13 May 2005; Hüseyin Akkaş, «Ukrayna'nın Başkentinde 'Turuncu Gül' Buluşması», *Zaman*, 13 May 2005; «Foreign Minister Gül Promotes Improved Relations with Ukraine», *Turkish Daily News*, 14 May 2005.

¹⁰⁰ «Yuşçenko Türkiye'ye Geldi», *Sabah*, 6 June 2005; «Yuschenko Visits to Discuss Strategic Partnership», *Turkish Daily News*, 6 June 2005; Süleyman Kurt, «Turuncu Devrim'in Kahramanı Yuşçenko Türkiye'de», *Zaman*, 6 June 2005; «2010'a Kadar 10 Milyar Dolarlık Ticaret Hacmi Bekliyoruz», *Sabah*, 7 June 2005; «Ankara, Kiev Have Mutual Will for Cooperation», *Turkish Daily News*, 7 June 2005; Süleyman Kurt, «Ukrayna ile 'Turuncu' İşbirliği

sides came to an agreement to improve further bilateral relations in energy, transport pipe-lines, space and nuclear industry. For this purpose, it was decided to prepare an action plan and to organize technical committees. Stating that there was «an extraordinarily favorable basis» between two countries to develop their relations, president Yushchenko also designated that they aimed at reaching the mutual trade volume up to 10 billion dollars until 2010 year.

During the visit of the Ukrainian Foreign Minister, Boris Tarasyuk (1-2 March 2006)¹⁰¹ an action plan was signed to develop further relations in the fields of energy and trade.¹⁰² «Under the action plan, the two sides also agreed to step up efforts to improve investment conditions and remove outstanding legal obstacles for trade, including a possible easing of visa regimes».¹⁰³ Finally, political and economic cooperation between the two countries is going on within the framework of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC)¹⁰⁴ and BLACKSEAFOR. It is doubtless that diplomatic news accounts made positive contribution to images of the two countries.

The Crimean Tatars

As it is known, Tatars living in the Crimean peninsula have been historically linked to the Turkish people. They have common civilizational codes with Turks in terms of religion, ethnic origins and cultural values. Today the Crimean Tatars play an important role in socio-cultural relations between Ukraine and Tatars. It can be said that especially conservative newspapers have been sensitive to issues related to the Crimean Tatars.¹⁰⁵

Uzaya da Taşınacak: Ankara GUAM'a Soğuk», *Zaman*, 8 June 2005; «Turkey, Ukraine Strengthen Ties, Eye Common EU Target», *Turkish Daily News*, 8 June 2005; «Yuşenko, Türk Yatırımcıları Davet Etti», *Sabah*, 8 June 2005; «Ukrayna ile Uzay ve Nükleer İşbirliği», *Hürriyet*, 8 June 2005; «Yuşenko: Mütteahhitlerinizi Kiev'e de Bekliyorum», *Radikal*, 9 June 2005.

¹⁰¹ «Turkey, Ukraine Will Boost Energy Cooperation», *Turkish Daily News*, 2 March 2006; «Gül'den Ukrayna'ya: PKK'ya Göz Yummayın», *Zaman*, 2 March 2006; Fatma Demirelli, «Tarasyuk: Ukrainian-Turkish Cooperation in Energy Will Boost Euro-Atlantic Security», *Turkish Daily News*, 3 March 2006.

¹⁰² «Ukrayna ile Enerjide İşbirliği», *Radikal*, 2 March 2006.

¹⁰³ «Turkey, Ukraine to Boost Energy, Trade Cooperation», *Turkish Press*, 3 March 2006.

¹⁰⁴ «Fostering Economic Cooperations in the Black Sea Region», *Turkish Daily News*, 21 April 2006.

¹⁰⁵ For serial articles of *Yeni Şafak* see: www.yenisafak.com/diziler/kirim/kirim2.html; also, Ali Ertuğrul Atakul, «Yeniden Kırım'da Olmak», *Yeni Şafak*, 25 October 2005; Kemal Eşfak Berki, «Kırım Türklerinin Sürgünü Üzerine Önemli Bir Kitap», *Milli Gazete*, 28 November 2005; Mustafa Kutlu, «Oçen Jalko», *Yeni Şafak*, 9 February 2005; apart from this, also see Avni Özgürel, «Kırımhlıların Çilesi Bitmedi», *Radikal*, 23 May 2004; «Ukraine, Crimean Tatars Mark the 61st Anniversary of Deportations», *Turkish Daily News*, 19 May 2006.

Negative News

In the pages of Turkish newspapers, one can find, though not frequently, some negative news in which Ukraine is mentioned. For example, one Ukrainian credit-card gang was arrested in Antalya in 2006,¹⁰⁶ or diesel oil smugglers in Mersin, a Turkish port on the coast of the Mediterranean Sea, «sold» fuel even to the vessel which was invalid out of shipping in Ukraine.¹⁰⁷ According to news, cigarettes produced in Ukraine have been illegally imported to Turkey via South Cyprus.¹⁰⁸

Misuse of Names and General Mistakes

One can observe two kinds of mistakes about Ukraine existing in Turkish mass media: misuse of names and elementary mistakes such as statistics. Generally, the newspapers and columnists have not been careful in writing correct names. Some of such examples are ‘Eksanurov’,¹⁰⁹ ‘Yuriy Yethunov’,¹¹⁰ ‘Viktor Ianoukoviç’ and ‘Viktor Iouchtçenko’.¹¹¹ It seems that majority of them tried to translate the spelling of names from Western sources, not from Ukrainian directly. In this sense, the usage of the name of the Ukrainian president is instructive; in mass media organs it is general misspelled as ‘Yushchenko’ which has been wide-spread in Western newspapers and ‘Yuşçenko’ is used instead of ‘Yuşenko’.

Factual mistakes of some writers regarding current statistics showed that they were not so well-informed or could not update their knowledge. About the population of Ukraine, columnists of *Türkiye* newspaper, for instance, gave quite different figures: İsmet Giritli (*Türkiye*) designated 29 millions,¹¹² Yılmaz Öztuna’s figure is 54 millions,¹¹³ İsmail Kaplan’s 58 millions.¹¹⁴ Meanwhile, Y. Öztuna in one of his comments enumerated Ukraine among nuclear states.¹¹⁵ Apart from this, he always used ‘Ukran’, which is incomprehensible in Turk-

¹⁰⁶ «Ukraynalı Kart Çetesi», *Tercüman*, 13 January 2006 (www.tercuman.com.tr).

¹⁰⁷ Ümit Pıtır, «Çürüğe Ayrılan Gemiye Bile Mazot Satmışlar», *Zaman*, 30 March 2006.

¹⁰⁸ Süleyman Demir, «Kaçak Sigara Irak ve Ukrayna’dan», *Türkiye*, 16 September 2005.

¹⁰⁹ Nerdun Hacıoğlu, «Gaz Krizinde Faturayı Ukrayna Hükümeti Ödedi», *Hürriyet*, 13 January 2006.

¹¹⁰ İsmet Giritli, «Ukrayna Seçimlerinin Ardından», *Türkiye*, 1 April 2006.

¹¹¹ «Ukrayna’da Kader Seçimi» (BBC-Kiev), *Radikal*, 1 November 2004.

¹¹² «Ukrayna Başkanlık Seçimini Kim Kazanacak», *Türkiye*, 25 December 2004.

¹¹³ «Ukrayna Krizi», *Türkiye*, 26 November 2004.

¹¹⁴ «Ukrayna Nereye?», *Türkiye*, 28 November 2004.

¹¹⁵ «Ukrayna’da Seçim Var», *Türkiye*, 27 December 2004.

ish, to refer to Ukrainians.¹¹⁶ Once Yüksel Söylemez (*Turkish Daily News*) by mistake wrote: «Crimean Tartars form 12 percent of the 48 million population of Ukraine».¹¹⁷

Socio-cultural Accounts

News titles regarding cultural issues between the two countries are really very few. Nevertheless, from newspapers, one can learn some information about the Turkish-Ukrainian cultural contacts. To give some details, news related to the winner of the 49th Eurovision Competition, Ruslana Lyzichko,¹¹⁸ have played a positive role in presentation of Ukraine in Turkey. She considered Turkey as a second motherland¹¹⁹ and even employed a Turkish manager, Seyhan Soylu, to conduct her managerial affairs.¹²⁰ Newspapers even informed that Ruslana decided to buy a flat in Antalya.¹²¹

Reciprocal visits of cultural and educational groups have been also mentioned in the pages of the Turkish mass media organs. To exemplify, on 18-22 November 2004 the Turkish films week was organized in Kiev.¹²² Next year one group of Ukrainian journalists visited Denizli, Turkey.¹²³ The theatre of Istanbul Municipality, which staged one performance at the 7th Festival of Ancient Arts held in Kerch city in June 2005, was awarded by ‘the best play prize’.¹²⁴ Two Turkish military ships visited Odessa port for the training purposes.¹²⁵ The Kyiv Ballet, which is considered among the world’s three important ballet troupes, participated in the 23rd Ankara International Music Festival at the beginning of April 2006.¹²⁶

On one hand, by the initiative of the Turkish Consulate-General in Odes-

¹¹⁶ «Ukrayna Nereye Gidecek?», *Türkiye*, 28 December 2004.

¹¹⁷ Yüksel Söylemez, «The Fall of the Berlin Wall in Ukraine», *Turkish Daily News*, 26 December 2004.

¹¹⁸ «49. Eurovision’un Galibi Ukrayna», *Zaman*, 16 May 2004; «Eurovision’da Zafer Ukrayna’nın», *Sabah*, 16 May 2004.

¹¹⁹ «Türkiye İkinci Vatanım», *Hürriyet*, 16 December 2004.

¹²⁰ «Ukraynalı Ruslana’ya Türk Menajer», *Türkiye*, 9 November 2005.

¹²¹ «Antalya’dan Ev Alıyor», *Hürriyet*, 23 July 2004.

¹²² «Kiev’de Türk Filmleri Haftası», *Hürriyet*, 16 November 2004.

¹²³ «Ukrainians in Denizli», *Turkish Daily News*, 23 May 2005.

¹²⁴ «Gılgamesh Ukrayna’da», *Milli Gazete*, 25 June 2005; «Gılgamesh, Ukrayna’dan Ödülle Döndü», *Zaman*, 1 July 2005; «Ukrayna’dan Ödülle Döndü», *Radikal*, 3 July 2005.

¹²⁵ «Denizciler Uğurlandı», *Yeni Şafak*, 3 September, 2005.

¹²⁶ «A Classic from the Kyiv Ballet: ‘Don Quixote’», *Turkish Daily News*, 7 April 2006.

sa, 23 students from Odessa National University visited Turkey in July 2005.¹²⁷ On the other hand, students of the Turkish schools in Ukraine demonstrated the best performance at the Eastern Language Olympiads in March 2006.¹²⁸ Newly opened another Turkish college in Simpheropol has been chosen as the best school in Ukraine in 2006.¹²⁹

It is worthy to note that Ukrainian artists have been always active in cartoon competitions in Turkey. Oleg Sereda, a Ukrainian artist, won the first place in the 21st International Aydın Doğan Cartoon Competition in July 2004.¹³⁰ This year, another Ukrainian artist won the third place in this competition.

It is interesting that in 2005, poet Metin Turan's one book translated to Ukrainian language. This translation is considered the first book from Turkish modern poetry in Ukrainian.¹³¹

Sports

Last two years have been fruitful for the Ukrainian football players and teams. Turkish newspapers have always mentioned their victories. Incidentally, Turkey and Ukraine competed in the same group to go to the 2006 World Cup Football Championship in Germany.¹³² High performance of the Ukrainian national team has been always appreciated by the Turkish mass media.¹³³ Andrei Shevchenko,¹³⁴ a former trainer for the Galatasaray Club Mircea Lusecu and the Shakhter Club¹³⁵ were among other related subjects.

¹²⁷ «Ukraynalı Öğrencilerden Develioğlu'na Ziyaret», *Türkiye*, 24 July 2005.

¹²⁸ Yunus Erdoğan (Kiev), «Doğu Dilleri Olimpiyatı'na Türk Okulları Damga Vurdu», *Zaman*, 24 March 2006.

¹²⁹ Yunus Erdoğan, «Türk Koleji 'Ukrayna'nın 'En İyi Okulu' Seçildi», *Zaman*, 30 March 2006.

¹³⁰ «Aydın Doğan Ödülü, Ukraynalı Sanatçının», *Radikal*, 1 July 2004; «Karikatür Oscarları Verildi», *Hürriyet*, 10 December 2004.

¹³¹ «Şair Metin Turan Ukraynaca'da», *Milli Gazete*, 3 June 2005.

¹³² Behram Kılıç, «Kiev'de Bayram Yaptık», *Zaman*, 8 September 2005.

¹³³ «Türkiye 12'nci Ukrayna Çıkışta», *Sabah*, 11 November 2004; «Ukrayna, Vikingleri Tek Gölle Geçti», *Radikal*, 31 March 2005; İrfan Kurtulmuş, «Ukrayna Rüzgarı», *Milliyet*, 31 March 2005. «Ukrayna, 2006 Almanya Vizesini Tiflis'te Aldı», *Zaman*, 4 October 2005; Eray Özer, «Size ve Ukrayna'ya Teşekkürler», *Radikal*, 9 June 2005; «Ve Ukrayna Dünya Kupası'nda...», *Radikal*, 4 October 2005.

¹³⁴ «Chelsea Sheva'ya Talip», *Radikal*, 24 June 2005; Bağış Erten, «Fenerbahçe: 0, Shevchenko: 4» and Uğur Vardan, «Şükri Shevchenko Stadı», *Radikal*, 24 November 2005.

¹³⁵ «Shakhtar'ın Müslüman Başkanı Ahmetov Yeni bir Chelsea Peşinde», *Zaman*, 4 May 2005; «Shakhtar Yine Lider», *Radikal*, 3 December 2004; «Şampiyonluk İçin Gözler Playoff'ta», *Radikal*, 12 May 2006.

Business News: Ukraine is a lucrative country

It should be emphasized that 2004-2005 years Turkey's export to Ukraine increased about 30 percent¹³⁶ and this trend continues nowadays. Chemicals, textile products, electricity equipments have been the leading export items. Investments of Turkish construction firms were about 300 millions dollars and projects that they undertook in Ukraine cost more than one billion dollars in 2005.¹³⁷

In this sense, news titles in the mass media organs have generally intensified on investments of Turkish companies in Ukraine. To give some examples, at the beginning of 2006, one Turkish contractor company in Dnipropetrovsk started to build the Olympic houses complex and villas which totally costs 230 millions dollars.¹³⁸ Turkcell, a leader mobile operator in Turkey, has already operated in Ukraine.¹³⁹ Deka Group, has set more than 1800 base-stations for the Ukrainian mobile operators.¹⁴⁰

Leather, ready-made clothing fairs and Jeans Show were organized by Turkish firms in September 2005 in Kiev. Along with the state minister Kürşat Tüzmen, a popular Ukrainian singer Ruslana took part in the opening ceremonies.¹⁴¹ When Turkish textile firms tried to furnish newly built five star hotels in Ukraine and for this purpose, they organized a home textile fair in Kiev in October 2004.¹⁴²

Some business accounts are related to the firms which try to get raw materials from Ukraine for their production. For example, Oruçoğlu Yağ company purchased 80 000 acres land to produce sunflower in Ukraine.¹⁴³ Also, it is interesting that even some young Turks going to Ukraine without any starting capital, have become leading businessmen owing to their entrepreneurship after many hard-working years; for instance, graduating from Kiev University, Kadem Ergül established his own company and became one of the leading contractors of Ukraine.¹⁴⁴

¹³⁶ Erkan Ersöz, «Türkiye Komşularını Keşfediyor», *Radikal*, 5 November 2005.

¹³⁷ Mustafa Gün (Kiev), «Ukrayna'dan Karadeniz Ticaret Alanına Destek», *Zaman*, 4 October 2005.

¹³⁸ «Ukrayna'ya Dev Yatırım», *Türkiye*, 28 January 2006.

¹³⁹ «Turkcell Ukrayna'da İmzayı Attı», *Sabah*, 3 April 2004.

¹⁴⁰ «Ukrayna'da 70 milyon \$ ciro», *Sabah*, 6 April 2006.

¹⁴¹ «İhracata Ruslana Dopingi», *Sabah*, 3 September 2005.

¹⁴² «Yeni Hedef Ukrayna'nın Beş Yıldızlı Otelleri», *Sabah*, 11 October 2004.

¹⁴³ Orhan Karakaş, «Maliyeti Düşürmek için Hammaddeyi Ukrayna ve Romanya'da Üretiyor», *Zaman*, 31 August 2005.

¹⁴⁴ Rahim Ak, «100 Dolarla Gitti Ukrayna'nın Müteahhidi Oldu», *Sabah*, 6 September 2005.

Kürşat Tüzmen, a state minister responsible for foreign trade, several times visited Ukraine on account of various fairs and business programs. Last year he suggested signing a free-trade agreement between the two countries; the Ukrainian government supported this idea and invited especially Turkish construction firms to participate in tenders in 2005.¹⁴⁵ At the same time, Ukrainian diplomats in Turkey also contributed to these calls.¹⁴⁶ Apart from this, some municipalities attempted to establish mutual contacts in a local level.¹⁴⁷

Concluding Remarks

Before making some generalizations, it should be underlined that developments of the last two years have considerably influenced the image of Ukraine. At the same time compared to previous years, they contributed to the awareness about Ukraine in Turkey. Abovementioned political events opened new perspectives for Turkish mass media organs. They have, in one sense, positively affected a learning process between the two countries. Until 2004, in fact, Ukraine has not been so mentioned in the Turkish newspapers and journals. In this context, mass media extensively has referred to Ukraine, many columnists attempted to understand Ukrainian politics.

It can be stated that while some columnists such as Fikret Ertan (*Zaman*), Suat Kınıklıoğlu (*Turkish Daily News*) were always following developments in Ukraine and neighboring countries and were able to foresee current changes on time, some others especially from liberal newspapers could only comment with some factual mistakes after many days of certain events. Furthermore, it can be said that right-centrist and conservative newspapers were more interested than left-wing newspapers in giving accounts from the Ukrainian affairs. Some liberal writers who were indifferent in studying the Ukrainian politics and formulating their comments properly even confused ‘a nickname’ for the change process in Ukraine translating the Orange Revolution word for word as ‘*Portakal Devrimi*’ instead of ‘*Turuncu Devrimi*’.¹⁴⁸

To generalize some points about the image, first of all, as it could be seen, political issues in Ukraine have constituted the majority of the news accounts in Turkish mass-media organs. In political life the last two years witnessed such fluctuations as the Orange Revolution, government crises, natural gas

¹⁴⁵ Mustafa Gün (Kiev), «Ukrayna’dan Karadeniz Ticaret Alanına Destek», *Zaman*, 4 October 2005.

¹⁴⁶ «Ukrayna’ya Yatırım Çağrısı», *Türkiye*, 20 January 2006.

¹⁴⁷ For the visit of Mayor of Kherson to Bursa see: «Bursa Örnek Kent», *Bursa Hakimiyet*, 13 December 2005. Apart from this, it should be noted that Bursa and Vinnitsa have been «brother cities» since 2004.

¹⁴⁸ The first one is a noun; *portakal* is a fruit that is an orange; whereas the second one is an adjective; *turuncu* is an orange color.

price debate and then lighthouse dispute with Russia, disappointing results in parliamentary elections. All these events, by and large, have been echoed in Turkish newspapers. Therefore, it can be said that the image of Ukraine has been characterized as ‘a politically unstable country’ for the last two years.

Contrary to this judgment, as is seen from business news, in terms of investments Ukraine is full of advantages. Furthermore, along with plentiful material/industrial sources, for example, labor force is cheaper than in Turkey. Many Turkish firms have not stopped their activities in Ukraine, rather they have been more willing to open their local branches and even some of them have tried to transfer their production units to this country. It can be said that, in the sense of business opportunities, the image Ukraine in Turkey has always contained very positive elements. Considering an ongoing trend in the mutual trade volume and strong desires of the two countries, it can be assumed that cooperation between Ukrainian and Turkish economies will continue.

Diplomatic news has also positively contributed to this image. Reciprocal diplomatic visits on a high level proved the fact that there is a solid political dialogue between Ankara and Kiev. In this sense, President Yushchenko’s visit to Turkey in June 2005 was especially important. Some ministers from Turkey have been also among high-ranking guests in Kiev. This diplomatic intensity as well as mutual goals in many areas such as energy, trade and integration to the European Union demonstrates the tendency in the Turkish-Ukrainian relations shifted from good neighborhood to strategic partnership.

At the same time, news accounts regarding particularly sports and socio-cultural spheres strengthen the positive image of Ukraine (especially thanks to Andrei Shevchenko, a legendary Ukrainian football player, and high performance of the Ukrainian national team). However, social-cultural relations are not in a sufficient level. Therefore, it is necessary to develop contacts in this area because social-cultural cooperation will directly influence mutual perceptions and images, and create long-term contacts and friendships.

Only one issue (except for being ‘a politically unstable country’), which has negatively shaped, to some extent, perception of Ukrainians in Turkey, is prostitution and women trafficking stemming from Ukrainian citizens. This perception is especially wide-spread among ordinary people. In this sense, governments of the two countries should take mutual measures to overcome existing problems in this area.

Some suggestions can be mentioned here to change certain misunderstandings in the perception of Ukraine and to improve further the Turkish-Ukrainian relations. First, departments of Ukrainian language and literature like Turkology should be opened at least in two universities of Turkey. This will increase publications and translations to/from Ukrainian language. Second, student-exchange programs especially in the mass media faculties should be

extensively conducted. Thanks to these programs, mutual awareness of young journalists will advance. Third, long-term scientific programs between Turkish and Ukrainian universities should be organized. As a result of these programs, steady friendships can be developed. In this sense, it will be really interesting to study the attitudes of the Ukrainian mass-media¹⁴⁹ as well as academicians¹⁵⁰ towards Turkey and Turkish people. Lastly, it should be stressed that the current state of relations presents a good basis for broad prospects. Fortunately, Ukraine and Turkey have a positive historical background. And the two countries should transfer this background, good neighborhood, shared values and common goals, to future generations.

Ферхад Туранли ,
*к.і.н., доцент кафедри тюркології Інституту філології
Київського національного університету ім. Т.Шевченка.*

МІЖНАРОДНЕ ЗНАЧЕННЯ РОЛІ УНІВЕРСИТЕТІВ У КУЛЬТУРНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ

Розглядаючи це питання слід сказати про те, що університети мають не абияке значення у налагодженні міжнародного культурного співробітництва, зокрема у формуванні та розвитку інтелектуальної системи знань, яке також є предметом обговорення міжнародної конференції.

Слід зазначити, що зростання ролі університетів у розвитку названої системи є важливим, зокрема для цієї мети необхідне використання науково-культурних центрів, які створені при університеті за сприянням посольств різних держав в Україні.

¹⁴⁹ It is interesting to note that during my survey, I could find only one article in the Turkish mass media organs translated from the Ukrainian newspapers. See: Alexander Zgurovsky, «Kiev'in Dersi Atatürk», *Radikal*, 16 April 2005. The article, published in a Ukrainian newspaper, *Zerkalo Nedeli*, on 9 April 2005, suggested Atatürk's 'Turkish model' for the modernization of the Ukrainian society.

¹⁵⁰ Though I have met in Odessa several young Ukrainian scholars who could speak Turkish and were very interested in Turkey, I have to express my disappointment when I read a book one of the Ukrainian influential geopolitician-scholar, Vladimir Dergachev. His book, *Tsvilzatsionnaia Geopolitika (Geofilosofia)* (Kiev, VIRA-R, 2004) contains serious prejudices with a very negative attitude toward Turkey and many factual mistakes about the Turkish history and politics. Unfortunately, it was approved by the Ministry of Education of Ukraine and recommended as a textbook to universities. It is evident that such publications will not positively contribute to the Turkish-Ukrainian relations as well as to reciprocal perceptions of both countries.

Наприклад «Турецького центру інформації та досліджень (далі: ТЦ)», який був створений за ухвалою Міжнародної наукової конференції присвяченій 10-ій річниці відновленню дипломатичних взаємин «Туреччина -Україна: минуле, сучасне та майбутнє, Київ, 14-15 травня, 2002 р.). відкриття цього центру відбулося 19 червня 2003 року під час офіційного візиту президента Туреччини Мегмеда Сезера в Україну.

Мета цього офіційного та наукового форуму, — науково дослідити та обмінятись думками з приводу нових можливостей для майбутнього взаємних стосунків двох держав сусідів на порозі нового етапу політичних, економічних, культурних взаємин.

Особливої уваги заслуговує співробітництво в галузі науки та культури. Для цього необхідно об'єктивно досліджувати історичні взаємозв'язки на науковому рівні. Першими заходами, спрямованими на практичну реалізацію ідей міжнародної конференції — відкриття спеціальностей «Тюркологія» та «Українознавства» у вищих навчальних закладах обох країн, відкриття Всеукраїнського центру тюркологічних досліджень та інформації з питань археології, археографії, історії, етнографії, філології та культурології з метою об'єктивного наукового вивчення контактів між двома народами, які тисячоліттями живуть поруч.

У свою чергу ці заходи сприятимуть правдивому висвітленню міждержавних стосунків у засобах масової інформації, розробці нових навчальних програм, підручників, посібників для навчальних закладів з метою об'єктивного висвітлення історії й культури двох народів.

Організаторами заходу, виступили Посольство Туреччини в Україні, Інститут археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського НАН України, Інститут філології та Центр українознавства, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Стамбульський міжнародний університет.

Для участі в конференції були запрошені понад 200 осіб, серед яких були провідні вчені, дипломати, громадські діячі з багатьох країн: України, Туреччини, Азербайджану, Німеччини, Польщі, Японії, Монголії, Аргентини, Греції, Болгарії, Італії Іспанії та інших.

Прийнято рішення проведення подібних заходів раз в два-три роки в Туреччині та в Україні, заснування Всеукраїнського центру тюркологічних досліджень та інформації, видання збірника матеріалів конференції, заплановано організація різних тематичних виставок та заснування музеїв у обох країнах, обмін студентами, учнями, науковими дослідниками між провідними навчальними закладами з метою розвитку двохсторонніх взаємин.

Нижче подаємо уривки з наукових доповідей учасників названої конференції — видатних українських орієнталістів:

Ярослав Дашкевич,

доктор історичних наук, професор

«Проблеми українсько-турецьких взаємин головним чином розглядалися майже як правило, лише на джерелах українського, російського, польського, часом західноєвропейського походження. Турецькі джерела використовувались для дослідження рідко — на перешкоді був лінгвістичний бар'єр. Бо майже не було істориків України з османською спеціалізацією. Тому турецьких літописів і документальних джерел в перекладах на інші мови — таких, що стосувалися до історії України опубліковано мало. Певний виняток, можливо становлять періоди виникнення козаччини та гетьманування Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, але й це лише початок дослідницької праці, яка (маємо надію тепер), після встановлення безпосередніх контактів між турецькими і українськими істориками.

Необхідно при дослідженнях українсько-турецьких та українсько-кримських відносин звернути увагу на об'єктивне висвітлення політичних зв'язків...».

Григорій Халимоненко,

доктор філологічних наук, професор

«Перші спроби поставити тюркологію в Україні на Європейський рівень пов'язуються з іменем Агатангела Кримського (1871-1945), який почав свою наукову кар'єру в Москві, але згодом переїхав в Україну, де очолив Тюркологічну комісію Української Академії наук. У 1918 році в Києві відкрито Інститут східних мов, який пізніше перейменовують на Близькосхідний інститут. З 1925 року цей інститут стає Всеукраїнським центром наукового сходознавства, а з 1926 — Всеукраїнською науковою асоціацією сходознавства у Харкові, яка в зв'язку з новою хвилею репресій в 1930 році закривається.

Праці Кримського з тюркології і інших наук потрапляють під заборону. Дуже трагічно також завершилася доля майже всіх його учнів та колег. Після 1930 року Агатангелу Кримському було заборонено друкувати свої дослідження, а самого вченого було вивезено до Казахстану, де він і помер у тюрмі. Разом з ним було знищено й усе українське сходознавство, в тому числі й тюркологію. Ї лише деякі арабісти намагалися відродити сходознавчі напрями в Україні.

Депортація на п'ять десятиліть зупинила розвиток культури кримськотатарського народу».

Ігор Черніков,

доктор історичних наук, професор

«...Мир у домі. Мир у світі.» Традиційно пріоритетним для М. К. Ататюрка залишився Північний Вектор міжнародних відносин Турецької Республіки і насамперед взаємини зі сусідньою Україною. Він глибоко був переконаний у тому, що географічне й геостратегічне розташування Туреччини і України є таким, що всебічно сприяє розвиткові добросусідських й дружніх стосунків між ними. Саме за пропозицією Мустафи Кемалю та при його найактивнішій участі в Анкарі 2 січня 1922 р. було укладено Турецько-Український договір про дружбу і братерство, що знаменував утворення політичного союзу між обома Причорноморськими державами. Договір великою мірою сприяв виникненню довготривалої атмосфери взаєморозуміння двох країн у сфері активізації торговельно-економічних, культурних, освітніх й наукових зв'язків. Візит делегації Міністерства народної освіти Туреччини до Києва та Одеси на чолі із заступником Міністра Нафі Атуф-беєм з його метою вивчення стану педагогіки в Україні (1926 р.); публікація на сторінках двох номерів журналу Міністерства народної освіти Туреччини «*Науат*» («Життя») за 1927 р. нариса турецького літератора Резвана Нафіз-бея про творчий шлях геніального українського Кобзаря — Тарса Шевченка разом з перекладами на турецьку мову уривків з ряду його творів; відвідання Києва прем'єр-міністром Туреччини Ісметом Іненю та його ознайомлення з діяльністю Всеукраїнської Академії наук (кінець квітня 1932 р.); подорож делегації діячів української науки і культури до Туреччини (з 2-го листопада 1928 р. по 7-е січня 1929 р.) і домовленість з турецькими колегами про взаємний обмін науковими і літературними виданнями; участь проф. Фуада Кьопрюлю Заде, директора Тюркологічного інституту та декана історико-філологічного факультету Стамбульського університету та Реміда Сафет-бея, головного редактора журналу «*Economist de Orient*», у роботі 2 з'їзду Всеукраїнської Наукової Асоціації сходознавства (1-6 листопада 1926 р.) все це — наочне тому свідчення. Розглядаючи турецько-українські взаємини у 1928-1938 р.р. можна з цілковитою підставою стверджувати, що Туреччина за свою багаторічну історію ще ніколи не досягала такого високого рівня дружнього різноманітного й стабільного співробітництва зі сусідньою Україною, як за часів М.К.Ататюрка. Це була справжня благодатна епоха в історії обох країн».

*Володимир Сергійчук,
доктор історичних наук, професор*

«Відроджена наприкінці ХХ століття Українська держава, як відомо, визначила себе як проголошена. Природно, для навколишнього світу, котрий протягом багатьох століть слово «Україна» чув лише інколи, та й то в контексті проблем Росії або Польщі, було не так важливо чи Українська держава відродилася, чи вперше проголошена.

Якщо говорити, наприклад, про сучасну Туреччину, яка прийняла в свою історичну пам'ять усвідомлення того, що північним сусідом для неї є Росія, а пізніше Радянський Союз, то на південному узбережжі Чорного моря, налагоджуючи 1992 року дипломатичні стосунки з Україною, звичайно, пішли за тією формулою, яку виписала Верховна Рада УРСР у серпні 1991 року. Тобто, під час укладання міжнародно-правових документів про взаємні відносини Україна і Туреччина погодилися на слові «встановлення». В той же час у науковому плані ми маємо повне право говорити про відновлення дипломатичних контактів, як цього вимагає історична традиція взаємин між нашими народами».

Ці висловлювання містять важливу інформацію про культурне співробітництво між нашими народами та вказує на основні напрямки науково-дослідницьких робіт, результати, які сприяють у налагодженні міжнародного співробітництва

Повертаючись до діяльності ТЦ — це є структурним підрозділом університету, діє відповідно угоди (протоколу) підписаною між Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та Посольством Турецької Республіки в Україні від 06 листопада 2003 року. Займається практичною навчальною, методичною та інформаційною діяльністю. Метою цього центру є головним чином — вивченням тюркологічних дисциплін в університеті, зокрема: мови, історії, популяризація культури та отримання відповідних знань про Туреччину в цілому, стимулювання зв'язків університету з турецькими вищими навчальними закладами шляхом обміну студентами, аспірантами, докторантами та організації стажування та проведення конференції, симпозіумів, семінарів тощо. Забезпечення викладання турецької мови, літератури та інших дисциплін на рівні сучасної методики, залученням турецьких вчених для читання спецкурсів є одним з пріоритетних завдань цього закладу. Було б доцільним, якщо ТЦ мав можливість публікувати власні видання (методична література, підручники, словники, довідники), підготовані при співпраці з факультетами, інститутами та кафедрами університету.

За допомогою посольства Туреччини в Україні, Міністерства освіти Туреччини та Стамбульського міжнародного університету створений добрий бібліотечний фонд у якому знаходяться чимало енциклопедичних видань з історії, етнографії, мови, літератури, культури, економіки політики тощо. Це уможливило глибокому вивченню студентами турецьких груп своєї спеціальності, проведенню науковцями дослідницьких робіт і висвітленню культур двох народів з давніми традиціями.

Зазначимо, що ТЦ створив би умови за допомогою турецьких періодичних видань, книжок, Інтернету, фото- та кіно матеріалів, документального фонду на електронних носіях для надання об'єктивної інформації про сучасну Туреччину, підтримував би ініціативи, щодо проведення тематичних конференцій, зокрема присвячених взаєминам наших народів у різних галузях, скеровані на розвиток культурного співробітництва.

Достеменним фактом є те, що Україна — європейська держава, але вона, як велика демократична держава має свої національні інтереси у співпраці (економічній, політичній, зокрема культурній) з державами різних континентів світу, зокрема з країнами Близького та Центрального Сходу: Туреччиною, Грузією, Азербайджаном, Іраном, Туркменією, Саудівською Аравією, Іраком та іншими державами зазначеного континенту. Тому вона потребує висококваліфікованих дипломатів із знанням на фаховому рівні мови, культури, права, економіки, політологічних дисциплін, які стосуються до держав зазначеного континенту, які мають для України стратегічне значення. З цією метою необхідне створення належних умов для використання згаданих бібліотечних фондів науковцями та студентами Інституту міжнародних відносин.

Слід підкреслити, саме значення ролі університетів у формуванні та розвитку інтелектуальної системи суспільства, є дуже актуальним тому, що в них можна отримати високе знання для розв'язання міжнародних проблем: соціальних, економічних, політичних та культурних, зокрема між Україною та Туреччиною, яких об'єднує Чорне море.

Ця стаття була темою доповіді на міжнародній конференції «Університети — інформаційне суспільство — ЮНЕСКО» 2-3 грудня 2004 р., Київ.

Використана література:

1. *Дашкевич Я.* Турецька орієнтація XVI-XVIII ст. в Україні. // Міжнародна наукова конференція «Україна-Туреччина: минуле, сучасність та майбутнє» 14-16 травня 2002 р. — К., 2004. — С.60-69.

2. *Халимоненко Г.* Розвиток тюркології в Україні в роки незалежності. // Міжнародна наукова конференція... . — С. 308-31

3. *Черніков І.* Мустафа Кемаль Ататюрк і розвиток турецько-українських взаємин (1918-1938). // Міжнародна наукова конференція... . — С.510-518.

4. *Сергійчук В.* Історичні традиції порозуміння між українським і турецьким народами. // Міжнародна наукова конференція — С.80-90.

5. *Швець Ю.* Українське бачення значення Туреччини на сучасному європейському полі. // Міжнародна наукова конференція — С.544-547.

6. *Піскорська Г., Князев Н., Ілюшенко В.* Інфокомунікаційні зв'язки між Україною та Туреччиною. // Міжнародна наукова конференція — С.584-590.

7. *Кучмій О.* Туреччина на перехресті цивілізацій: трансформація зовнішньої політики та культурної ідентичності. // Міжнародна наукова конференція — С.598-604.

8. *Моцик О.* Відносини між Україною та Туреччиною на сучасному етапі. // Міжнародна наукова конференція — С.38-57.

9. *Туранли Ф.* До питання історії утворення сучасної Турецької держави. // Міжнародної наукової конференції з нагоди 80-річчя заснування Турецької Республіки. — Київ, 2003 (10-12 листопада). — С.74-77.

Ірина Брийовська

аспірант кафедри психології ЛНУ ім. І.Франка

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЦІННОСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТУРКІВ ТА УКРАЇНЦІВ

Сучасна трансформація суспільства відбувається через зростаючу глобалізацію людства. Світ людських культур стає все більш взаємопроникаючим (відчиняються колись закриті кордони, розростаються транснаціональні компанії, збільшуються міграційні потоки і культурний обмін), всі ми стаємо свідками поступового перетворення монокультурних співтовариств у мультикультурні. Недарма перший рік нового тисячоліття оголошений ЮНЕСКО роком діалогу культур. Напруга в міжетнічних стосунках, нестача інформації один про одного, негативні установки, наповнені етноцентризмом і упередженістю, можуть призвести до поганого результату — антагонізму і ворожості.

Хоча деякі потреби й універсальні (щастя, здоров'я, кохання і т.д.), у різних культурах вони набувають різної вагомості. Тому

актуальними є дослідження особливостей інших народів з метою пошуку стійкого підґрунтя для спільного діалогу, в основі якого лежатиме взаємне розуміння та толеранція.

Турецьку культуру здавна описують як сильно колективізовану культуру з сильною віддаленістю влади (Гофстеде, 1980). Згідно з дослідженнями Шварца (1994), у шкалі параметрів цінностей культурного рівня, що вибудувалася при дослідженні 34 культур, Туреччина стояла вище середнього за такими цінностями, як консерватизм (дванадцята), ієрархія (п'ята), дотримання рівноправності (тринадцята) та гармонія (шістнадцята). У своїх країнознавчих дослідженнях опікунства як одного з чотирьох соціокультурних вимірів суспільств на основі чотирьох країн, Канунго та Айкен (1997) виявили, що Туреччина, як і Китай, Індія та Пакистан, дотримуються більш опікунчих цінностей, ніж країни групи відносно менш опікунчих країн, до якої належить Румунія, Канада і США.

В рамках дослідження GLOBE нещодавно було проведено широкомасштабне дослідження турецької культури. За допомогою цього дослідження виявили дві домінуючі тенденції Туреччини до колективізму в межах групи та віддаленості влади у порівнянні з 62 культурами (Кабасакал та Бодур, 1998). За рейтингом суспільної культури між країнами дослідження GLOBE Туреччина знаходиться на рівні нижче середнього в плані гендерної рівності (56-е місце), уникання невизначеності (49-е), зорієнтованості діяльності (45-е), суспільного колективізму (42-е), зорієнтованості на людину (37-е) та зорієнтованості на майбутнє (36-е), тоді як вона має вищий рівень в плані колективізму всередині групи (4-е місце), віддаленості влади (10-е) та напористості (12-е) (Кабасакал і Бодур, 1998).

У підприємницькому житті Туреччини переважають приватні родинні холдингові компанії, а також державні економічні підприємства. Члени сім'ї все ще обіймають високі посади в організаціях і продовжують нести відповідальність за зв'язки з державними службовцями. Важливими є стосунки з державою, оскільки компанії і надалі сильно залежать від держави в плані фінансових стимулів, держава також часто втручається, постійно вносячи непередбачені стратегічні зміни (Кабасакал і Бодур, 1998).

Турецькі організації відзначаються централізованим прийняттям рішень, значною мірою персоналізованим, сильним лідерством та обмеженими повноваженнями (Ронен, 1986). Так само серед 38 держав у Туреччині, як виявили Тромпенаарс і Гемпден-Тернер (1998), найчіткіша ієрархія в структурі організації, яка визначає підпорядкованість працівників керівникам. Організації Туреччини

також описують як організації сімейного типу (Тромпенаарс і Гемпден-Тернер, 1998). Як уже згадувалося у попередній дискусії, для турецьких керівників характерне опікунство, яке виявляється у тому, що турецькі менеджери та керівники виявляють опікунче ставлення до своїх підлеглих (Канунго та Айкен, 1997; Фікрет-Паса, 1999).

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що на вибір цінностей впливають як культурні, так і гендерні чинники. Жінки значно частіше вибирають цінності особистої сфери, чоловіки — із професійної. Цікаво, що у нашому дослідженні українські чоловіки «виглядають» менш маскулініми у порівнянні з турецькими чоловіками, бо частіше цінують такі поняття як «кохання», «розваги, задоволення», «акуратність», «виховані діти». Турецькі працівники більше цінують незалежність і волю, на відміну від українських працівників. Спільними найважливішими цінностями для досліджуваних з української та турецької культури виявилися духовні цінності, такі як «вірність» та «доброзичливість», «чесність». Жінки-керівники і жінки-службовці обох культур, маючи вищий загальний рівень самоактуалізації, частіше обирають професійні моральні та духовні цінності у порівнянні із робітницями обох культур.

Загалом, дослідження засвідчило більшу схожість ціннісних орієнтацій двох культур, ніж відмінність, що також може свідчити про те, що існують загальнолюдські, базові цінності — ідеали і норми — які були вироблені людством у процесі свого цивілізованого поступу.

Ельвіра Мініахметова
*викладач турецької мови
відділення міжнародних відносин Інституту соціальних наук
Одеського національного університету*

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ В ІНСТИТУТІ СОЦІАЛЬНИХ НАУК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Шановні пані та панове!

Я викладач турецької мови відділення міжнародних відносин Одеського Національного Університету (ОНУ). Мені хотілося б розповісти про внесок ОНУ в розвиток українсько-турецьких відносин.

Разом зі мною турецьку мову викладають ще шість місцевих вчителів та два викладачі із Туреччини. Загалом на відділенні міжнародних відносин більше трьохсот студентів вивчають турецьку мову.

Наші студенти наряду з турецькою вивчають арабську, японську, грецьку мови, іврит. Кожен рік на відділення міжнародних відносин поступають 60-70 студентів, половина яких обирають турецьку, половина — одну із вказаних мною мов. Кожен рік з ОНУ випускаються 25-30 чоловік, що володіють турецькою мовою. Наші студенти разом із мовою вивчають турецьку культуру, історію, звичаї та традиції. Студенти четвертого та п'ятого курсів вивчають більшість договорів, підписаних між Україною та Туреччиною. Наприклад: Договір про дружбу та співробітництво між Україною та Туреччиною, Договір між урядом України та урядом Туреччини про співпрацю митниць, Договір про судову взаємодопомогу та співпрацю з правових питань між Україною та Туреччиною, Договір між урядом України та урядом Туреччини про уникнення подвійного оподаткування, Договір між урядом України та урядом Туреччини про торгівельне мореплавання.

Ми, місцеві викладачі, готуємо підручники з турецької граматики для наших студентів. В цьому нам допомагають вчителі з Туреччини, які вносять корективи та пропозиції в наші рукописи. В цій справі великий внесок і консульства Турецької республіки в Одесі. Наприклад, консульство по нашому проханню надало нам тексти договорів, підписаних між Україною та Туреччиною, забезпечило відкриття в нашому університеті Центру турецької мови та культури. Зараз наші студенти можуть дивитись турецьке телебачення, користуватись Інтернетом та книжками з бібліотеки Центру. Вже два роки п'ять найбільш старанних наших студентів їдуть на стажування в Анкару по запрошенню організації ТІКА. Також вже кілька років шановний Ахмет Сінан Демірсой влітку возить групу 20-25 чоловік в Туреччину. Від імені викладачів та студентів ОНУ я дякую шановного Генерального Консула пана Ренана Шекероглу за допомогу.

В 2004 році я опублікувала перший том підручника турецької мови об'ємом в п'ятсот сторінок. В цьому році вийде другий том цього підручника, а в наступному — третій. В наступному році підручник буде опублікований у Росії.

Таким чином ми, викладачі ОНУ, робимо свій внесок у розвиток українсько-турецьких відносин. Шановні пані та панове, з вашого дозволу мені хотілося б вручити перший том підготовленого мною підручника турецької мови голові турецької делегації Мурату Більхану.

СОДЕРЖАНИЕ

ВСТУПНІ СЛОВА	3
<i>Ренан Шекероглу</i>	3
<i>Ambassador Murat Bilhan</i>	4
<i>Галина Безікович</i>	6
СЕСІЯ І.	
УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ВІДНОСИНИ НА ДВОСТОРОННЬОМУ І МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА	
<i>Соломія Зінько</i>	
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЧЧИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	8
<i>Ігор Турянський</i>	
УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ І ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	13
<i>Наталія Мхитарян</i>	
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ПРІОРИТЕТНИХ ЗАВДАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	14
<i>Маруна Vorotnyuk</i>	
ROLE OF UKRAINE IN TURKEY'S FOREIGN POLICY. TURKEY'S ATTITUDE TOWARDS THE COMMUNITY OF DEMOCRATIC CHOICE	22
<i>Илья Хаджинов</i>	
СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ И ТУРЦИИ В РАМКАХ ОЧЭС	26
<i>Павло Варбанець</i>	
УКРАЇНА ТА ТУРЕЧЧИНА НА ШЛЯХУ ДО ЄС: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРО-ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	33

СЕСІЯ II.

ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ В ЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ І НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН

Владимир Дергачев

ГЕОПОЛИТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ 35

Volodymyr Dubovyuk

UKRAINIAN-TURKISH COOPERATION IN THE CONTEXT OF SECURITY ISSUES IN THE BLACK-CASPIAN SEAS REGION 50

Ильяс Камалов

ТУРЦИЯ И УКРАИНА: ОТ СОТРУДНИЧЕСТВА К СТРАТЕГИЧЕСКОМУ ПАРТНЕРСТВУ 54

Олексій Волович

УКРАЇНА І ТУРЕЧЧИНА В КОНТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО СУПЕРНИЦТВА В ЧОРНОМОРСЬКО-КАСПІЙСЬКОМУ РЕГІОНІ. 58

Валентина Шишкіна

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ В РАМКАХ BLACKSEAFOR 60

Владимир Богданович

ДИНАМИКА СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАПРЯЖЕННОСТИ В УКРАИНЕ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СТАБИЛЬНОСТЬ В ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ 75

Александр Маначинский

ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ В ЧЕРНОМОРСКОМ БАССЕЙНЕ 81

СЕСІЯ III.

УКРАЇНА – ТУРЕЧЧИНА: СПІВПРАЦЯ НА РІВНІ РЕГІОНІВ. РОЛЬ ТУРЕЦЬКОЇ ДІАСПОРИ У РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ТУРЕЧЧИНОЮ ТА УКРАЇНОЮ

Кемаль Осджан

ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРЕЦЬКОГО АГЕНТСТВА СПІВРОБІТНИЦТВА І РОЗВИТКУ (ТІКА) В УКРАЇНІ 84

Людмила Рассоха

СПІВПРАЦЯ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ З ТУРЕЧЧИНОЮ . . . 89

Владимир Коробов

**ХЕРСОНСКАЯ ОБЛАСТЬ И ТУРЕЦКАЯ РЕСПУБЛИКА.
ДИНАМИКА ВНЕШНИХ СВЯЗЕЙ, НЕКОТОРЫЕ
АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО
СОТРУДНИЧЕСТВА 91**

Світлана Боева

**СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ В РАМКАХ
МІЖНАРОДНОГО ЧОРНОМОРСЬКОГО КЛУБУ, ПОБРАТИМСЬКІ
ЗВ'ЯЗКИ ОДЕСИ І СТАМБУЛА 96**

Микола Гоманюк

**ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТУРКІВ-МЕСХЕТИНЦІВ
В УКРАЇНІ 100**

Петр Волков

**РОЛЬ И МЕСТО ГАГАУЗСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
МЕНЬШИНСТВА В ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ В РАЗВИТИИ
ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЙ НА РЕГИОНАЛЬНОМ
УРОВНЕ. 103**

Світлана Нетеса

**КРИМСЬКО-ТАТАРСЬКИЙ ФАКТОР В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН 108**

СЕСІЯ ІV.

**УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ГУМАНІТАРНІ ЗВ'ЯЗКИ, СПІВПРАЦЯ
У СФЕРІ ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ**

Ambassador Murat Bilhan

**THE ROLE OF UKRAINE AND TURKEY IN THE
PROCESS OF INTERACTION OF CHRISTIAN AND MUSLIM
CIVILIZATIONS 114**

Vügar İmanov

**PERCEPTION OF 'UKRAINE AND UKRAINIANS' IN
TURKISH MASS-MEDIA: SOME EMPIRICAL NOTES FROM
THE LAST TWO YEARS (2004-2006). 117**

Ферхад Туранли 139
**МІЖНАРОДНЕ ЗНАЧЕННЯ РОЛІ УНІВЕРСИТЕТІВ У
КУЛЬТУРНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА
ТУРЕЧЧИНОЮ.** 139

Ірина Брийовська
**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЦІННОСНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ ТУРКІВ ТА УКРАЇНЦІВ** 145

Ельвіра Мініахметова
**СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ В
ІНСТИТУТІ СОЦІАЛЬНИХ НАУК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ** 147

Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку:
Матеріали міжнародної конференції / За ред. М.О. Воротнюк.
— О.: 2006. — 152 с.

Наукове видання

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали міжнародного круглого столу

Верстка

Мартиненко Т.В.

Здано у видавництво _____ Підписано до друку 21.09.2006 р.
Формат 60x84/16. Папір офісний. Друк на дуплікаторі. Наклад 300.
Обл. — вид. арк. 8,12. Ум.-друк. арк. 8,84. Зам. № _____

Видано і віддруковано ПП «Фенікс»
(Свідоцтво ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 8(048) 7777-591.